ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ଜାତି ଓ ତାର ଗତି

ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର

ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ

ଜାତି ଓ ତାର ଗତି

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର

ପ୍ରକାଶକ :
ନବଜୀବନ ପୁସ୍ତକାଳୟ
ବୃନ୍ଦଷଚୌକ, କଟକ-୨

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ :
ଜୁଲାଇ, ୧୯୫୫
ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ :
ଡିସେମ୍ବର୍, ୧୯୫୫
ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ :
ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୬୮
ଚତୁର୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ
ଜୁନ, ୧୯୭୭

ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ :
ଦେବାଶିଷ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ

ମୁଦ୍ରାକର :
ନବଜୀବନ ପ୍ରେସ
କଟକ-୨

ମୂଲ୍ୟ :
ତିନଟଙ୍କା ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ ପଇସା

ବିଷୟବସ୍ତୁର ନିଦର୍ଶ

ଜାତିର ଦୋଷ କେଉଁଠି ?

ଚୀନ ଓ ରୁଷିଆକୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ ସବୁ ଦେଶରେ ଲୋକେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିରେ ବା ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ରହିବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ବେପାରୀର ପୁଅ ବେପାର କରୁଛି, ଚାକିରିଆର ପୁଅ ଚାକିରି କରୁଛି, ଏହିପରି । ଅବଶ୍ୟ ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଅନେକଙ୍କ ବାପଠାରୁ ପୁଅପାଏ ଜାତି ଗଡ଼ିଯାଉନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ବାପପୁଅର ଜାତି ବା ଶ୍ରେଣୀରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲଣି । ବେପାରୀର ପୁଅ ଚାକିରି କରୁଛି, ଚାକିରିଆର ପୁଅ ବେପାରୀ ହେଉଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଢଙ୍ଗ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ସ୍ପଷ୍ଟ, ଆମ ଦେଶରେ ସେତେ ନୁହେଁ । ସେଠାରେ ମୋଚିର ପୁଅ ଧର୍ମଯାଜକ ହେବାର ବି ଦେଖାଯାଉଛି । ମୋଟାମୋଟି କିନ୍ତୁ, ପୁଅ ବାପର ଜାତି ଧରୁଛି— ଏହି ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ସହର ଅପେକ୍ଷା ମଫସଲରେ ବେଶୀ ଦେଖାଯାଉଛି— ଏଠାରେ ଓ ସେଠାରେ ।

ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତି କଥା ଯାହା ହେଉ ପଛେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଜୀବନରେ ଜାତି ବା ଗୋଷ୍ଠୀ ଧରି ରହୁଛି । ଯେ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରୁଛି ତା ପୁଅ ତାହା କରିନପାରେ, କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ଅଛି, ସେ ଚାକିରିଆ ଶ୍ରେଣୀ, ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଜାତିରେ

ରହୁଛନ୍ତି ଓ ପେନ୍‌ସନ୍ ପାଇବା ପରେ ସହରରେ ରହିଲେ, ପେନ୍-ସନଥିଆ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି । ଚାକରିଆଙ୍କ ଭିତରେ ବି ଉପଜାତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ବଡ଼ ଚାକରିଆଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜାତି ତ ଛୋଟ ଚାକରିଆଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜାତି । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚାକିରିରେ ପୁଣି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି । ସମସ୍ତେ ନିଜ ଜାତି, ଶ୍ରେଣୀ, ଉପଜାତି ବା ଉପଶ୍ରେଣୀର ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ମେଣ୍ଟ ବାନ୍ଧୁ-ଛନ୍ତି । ଥୋକେ ତ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛନ୍ତି, ଏହି ଶ୍ରେଣୀ-ମାନଙ୍କର ସଂଘର୍ଷରେ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ହେବ । ତେବେ ଆମ ଦେଶରେ ଚଳୁଥିବା ଜାତିପ୍ରଥାର ଦୋଷ କେଉଁଠି ?

ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତିରେ ଅନ୍ୟାୟ

ଆମ ଦେଶରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଜାତିବିଭାଗ ଅଛି, ତାହା ଆମ ସମାଜର କଳଙ୍କ ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି । ଏହା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି କହିବାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ନ ଥିଲେହେଁ, ଏ କଳଙ୍କ ବା ଦାଗ ଏପରି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ରହିଗଲାଣି ଯେ ଏହା ସମାଜର ଅଙ୍ଗ ନୁହେଁ ବୋଲି କହି ହେଉ ନାହିଁ । ବାପ ଓ ପୁଅର ବ୍ୟବସାୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲେ ବି, ଜାତି ଏକ ରହୁଛି । ପୁଣି ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭେଦ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ ନ ରହି ଏହି ଜନ୍ମଗତ ଜାତିରେ ରହିଯାଉଛି । ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଭେଦ—ପାର୍ଥକ୍ୟ, ରହିବ । ଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ । ମନୁଷ୍ୟ ଏ ପାର୍ଥକ୍ୟକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାରୁନାହିଁ । ରୁଷିଆରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ହେବେ ବୋଲି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ଏବେ ଜଣେ ରୁଷ୍‌ର ପୁବ 'ସମ୍ରାଟ'ଙ୍କ ପ୍ରାସାଦରେ ଜାଇଁ-ଭୋଗ କରୁଛି ତ ଆଉ ଜଣେ କଳ

କାରଖାନାରେ ଗଧଖଟଣି ଖଟୁଛି, ତୃତୀୟ ଜଣକ ଯାବଜ୍ଜୀବନ କଏଦୀ ହୋଇଛି ତ ଚତୁର୍ଥ ଜଣକ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଦୋଷରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ସାରିଲାଣି । ଏହାକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଶାସନର କୁଫଳ ବୋଲି ଉଡ଼ାଇଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯେତେ ସୁଶାସନ ହେଲେ ବି ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବ । ଅବଶ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ହେବାକୁ ସମାନ ସୁବିଧା ପାଇବେ, କିନ୍ତୁ ସେ ସୁବିଧାର ଫାଇଦା ହାସଲ କରିବାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଶକ୍ତି ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥିଲେ ସିନା ହେବ ! ଈଶ୍ୱର କହ, ବା ପ୍ରକୃତି କହ, ଯେ ଆମକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ମଥା ବା ସମାନ ବାହୁବଳ ଦେଇ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଲୋକେ, ନିଜର ଆୟୁ ବା ଆସନ ଅନ୍ୟଠାରୁ ନ୍ୟୂନ ହେଲେ ସହିଯାନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସାନ ବୋଲି ମୋ ପୁଅ ସାନ ହେବ ଏହା ସହି ହୁଏ ନାହିଁ, ଅନ୍ତତଃ ସହିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶର ଜାତିଭେଦରେ ଏହି କଥାଟି ପଶିଯାଇଛି ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ନାହିଁ

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ—ଅମୁକ ଜାତିର କାମ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅମୁକର ନୀଚ – ଏହା ମୂଳରେ କୌଣସି ସନ୍ତୋଷଜନକ ଯୁକ୍ତି ଥିଲାପରି ମନକୁ ଆସୁନାହିଁ । ଯେଉଁ କାମ ପାଇଁ ବେଶୀ ପାଠ ଦରକାର ବା ବେଶୀ ତାଲିମ ଦରକାର ସେ କାମପାଇଁ ବେଶୀ ମଜୁରୀ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ମିଳିବା ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାରେ ଅଦ୍ୟାପି ଚଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱା ବୋଲି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବେଶୀ ପଇସା ନାହିଁ, ସେ କାମ ନ ହେଲେ ଯଦି ନ ଚଳେ, ତେବେ ତାହା କରୁଥିବା ଲୋକକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନଜର କରିପିବ କାହିଁକି ? ପାଠୁଆ ଲୋକ କମ୍

ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବେଶୀ ମନୁଷ୍ୟ ନ ଦେଲେ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ଅପାଠୁଆ ଲୋକ ଅଳ୍ପ ପଇସାକୁ ମଧ୍ୟ ହାଉଯାଉ ହେଉଛନ୍ତି । ଏ ଯୁଗର ସଂସ୍କାରକମାନେ ତ କହିଲେଣି, ପଢ଼ୁଆ ଓ ଅପଢ଼ୁଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆୟୁ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଇତରବିଶେଷ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ଶକ୍ତି ବା ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଗୁହିଁ କାମ କରିବେ ଓ ପ୍ରୟୋଜନକୁ ଗୁହିଁ ପାଇବେ । ଏହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ଚଳୁଛି ତାହା ବି ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଉନାହିଁ । ଯେ ଆମ ବାପାଙ୍କ ଚିତାନୁଗତିକ ଶୁଦ୍ଧି ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ମନ୍ତ୍ର କାଢ଼ିଏ ବୋଲିଦେଉଛି ସେ ପୂଜା ପାଉଛି, କିନ୍ତୁ ଯେ ଆମ ଗୁହାଳରୁ ମଳ ହଡ଼ାଟା ଉଠାଇ ଆମ ଘରକୁ ଯଥାର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧ କଲା, ତାକୁ ଛୁଇଁଲେ ଆମେ ଛୁଆଁ ହେଉଛୁଁ—ଏ କିମିତି କଥା ?

ଯୁଗର ଡାକ

ଗଣତନ୍ତ୍ର ଯୁଗରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ ରାଜନୀତିକ ଅଧିକାର ପାଇଛନ୍ତି । ରାଜଧର୍ମ, ଯାହାକୁ ରାଜନୀତି କହୁଥାଉଁ, ତାହାର ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜ ଉପରେ ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ିବ । ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି "ରାଜାନୁଗତଃ ଧର୍ମଃ" ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜଧର୍ମଦ୍ୱାରା ସମାଜ ପ୍ରଭାବିତ ହେବ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବ । ରାଜନୀତିକ ଅଧିକାର ସମାନ ଥାଇ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଲୋକ ବଡ଼ସାନ ହୋଇ ରହିବେ, ଏ କଥା ଏ କାଳ ସହିବ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରେ ଆମର ନେତାମାନେ ଜାତିଭେଦ ଓ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ବର୍ଷ ହେଲା କହି ଆସୁଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଜୀବନତମାମ ସାଧନା କରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏହି କଥା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ଅନୁଚର-ମାନେ ଖାଲି ପ୍ରଚାରରେ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ

ରାଜଶକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ଖଟାଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ହୋଇନାହିଁ କାହିଁକି ?

ସଂସ୍କାରକ ପାରୁନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ସାଧାରଣତଃ ଏହାର କାରଣ ଦିଆଯାଉଛି ଯେ, ଜାତି-ଭେଦ ବହୁକାଳର କୁସଂସ୍କାର, ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ଯୋଗାରୂଢ଼ ହୋଇ ଯାଇଛି, ଲୋକେ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ ଏହାକୁ ମାନି ଚଳୁଛନ୍ତି। ପୁଣି କୁହା-ଯାଉଛି, ହିନ୍ଦୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ; ନିଜର ପ୍ରଥା ଓ ରୀତିନୀତିକୁ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ ଧରି ରଖେ । ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ଜାତିଭେଦ ସମର୍ଥିତ ହୋଇଛି କି ନାହିଁ ତାହାର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପଛକୁ ରଖି, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବା ଦରକାର ।

ଜାତିଭେଦ ଯେଉଁମାନେ ଉଠାଇବାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେ ଖାଲି ଜାତିଭେଦ ଉଠାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ । ସେମାନେ ନିଜକୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ବାହାରେ ବା ଉପରେ ରଖୁଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ବେଦ, ଉପନିଷଦରେ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଭୁଣ୍ଡରେ ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତିର ବଡ଼େଇ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରକୃତି ବା ମର୍ମର ଆଲୋଚନା ନାହିଁ, କି ତଦନୁସାରେ ନିଜର ଆଚରଣ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ସ୍ପୃହା ନାହିଁ । ସେମାନେ ବାହାରର ପ୍ରଭାବରେ ଏତେ ପ୍ରଭାବିତ ଯେ, ନିଜର ପିତୃ, ଋଷି ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା ପ୍ରୟୋଜନ ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଧର୍ମକୁ ଧରି ରହିଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଖିରସ୍ତାନ ଓ ପଠାଣଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖନ୍ତି ଏପରି ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଆଦରରେ ଅଭାବ ହୁଏତ ନାହିଁ, ଏ ବିଷୟ ଶୁଣିବାକୁ ବି ଆଗ୍ରହ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଶୁଣିସାରିବା ପରେ ମନରେ ସଂଶୟ ଜାତ

ହେଉଛି,—ସଂସ୍କାରକ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ସେପରି କଲେ ଧର୍ମ ବୁଡ଼ିଯିବ ପରା ! ଯେଉଁ ସଂସ୍କୃତି ମୁସଲମାନ ଓ ଇଂରେଜଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିଛି ସେତକ ବି ଲୋପ ହୋଇଯିବ ପରା ! ପିତୃ-ପୁରୁଷ ନରକରେ ପଡ଼ିଯିବେ ପରା ! ଏହି ଉପରେ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ନେତାଙ୍କର ଉପଦେଶକୁ ବି ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ରହିଯାଉଛନ୍ତି । ନିଜର ପରମ୍ପରା ଛୁଣ୍ଡି-ଯାଉଥିବାରୁ ଏମାନେ ନିଜେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥ ହେଉନାହାନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କର ଏ ବିମୂଢ଼ ଭାବ ବୁଝିନପାରି ସଂସ୍କାରକମାନେ ସନ୍ଦେହ କରୁଛନ୍ତି ଯେ, ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥହାନି ଉପରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାକୁ ଧରି ବସିଛନ୍ତି । ଏ କଥାର ସବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ପରେ କରାଯିବ ।

ଅତୀତରେ ଅବିଶ୍ୱାସ

ଏଠାରେ ଏତିକ ମାତ୍ର କହିଲେ ହେବ ଯେ, ଜାତିଭେଦ ଯୋଗୁଁ ବୈଷୟିକ ସ୍ୱାର୍ଥର ଇତରବିଶେଷ ହେଉନାହିଁ । ଗାଁ-ଗହଳରେ ଜାତିଭେଦର ପ୍ରକୃତ ଓ ପରିସର ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ଯେ ଯେତିକ ଉଚ୍ଚ ଜାତି ସେ ସେତିକ ଦରିଦ୍ର ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ସେହି ପରିମାଣରେ ସନ୍ତୋଷ ବା ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିଛି । ବୈଷୟିକ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁନାହିଁ । ବରଂ ତାହା ଥିଲେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠକୁ ବଡ଼ କରିବାରେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ-ସିଦ୍ଧି କରିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ରହନ୍ତା । ଶିବାଜୀ ଶୂଦ୍ର ଥିଲେ ; ତାଙ୍କୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ କରିବାରେ ସେ କାଳରେ ୫୦ ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଖରଚ ହୋଇଥିଲା ; ରାଜକୋଷ ଏକବାର ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲା ; ତେଣୁ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଲୁଣ୍ଠତରାଜ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ବୋଲି

ଇଂରେଜ ପ୍ରଭାବରେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଇତିହାସରେ ଲେଖାଅଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ତ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କର ଅନେକ ରାଜା କ୍ଷତ୍ରିୟ ନ ଥିଲେ । ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, କିଏ କରଣ ଥିଲା ତ କିଏ ମାଳୀ ଥିଲା, କେଉଁଠି କେଉଁଠି ପୁଣି ଥିଲେ ଚଷା, ସଅରା, ଭୂୟାଁ, ବଣ୍ଟାଳ, ଗଣ୍ଡ ଓ କନ୍ଧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ ହେବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ କରିଦେଲେ ବୋଲି ଆଧୁନିକ ଇଂରେଜୀଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବହିରୁ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ଶିବାଜୀ ବା ଏ ରାଜାମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଯୋଗ୍ୟ ବା ସମର୍ଥ ଥିଲେ ବୋଲି ଯେ ଏମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଜାତି କରାହୋଇଥିଲା ଓ ଲୋକଙ୍କୁ ମନାଇବା ସକାଶେ ଯାଗ, ହୋମ, ଅତିଥିବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା, ସେ କଥାକୁ ଆଜକାଲି ଲୋକେ ଆଉ ଯେମିତି ନାହାନ୍ତି, ବୁଝାଇଦେଲେ ମୋଡ଼ିଭଡ଼ି ହୋଇ ମୁଣ୍ଡ ଟେକାଉଛନ୍ତି । ଏହାର କାରଣ ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ ।

ଦିଅଁ ଗଢ଼ ଗଢ଼

ସେ ଯାହା ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନର ଜାତିଭେଦର ପ୍ରଧାନ ଆଧାର ହେଉଛି ମନ ଉପରେ—ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକ ଶଙ୍କିତ ହେଉଛି, ତାହାର ଗୋଟାଏ କ'ଣ ମୌରସୀ ସମ୍ପତ୍ତି ହାତରୁ ଖସି ଯାଉଛି ପରା ! ନୀଚ ଜାତିର ଲୋକର ମନରେ କ୍ଷୋଭ ବଢ଼ୁଛି ଯେ, ତାହାର ଗୋଟାଏ କ'ଣ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପାଉଣା ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକେ ଫାଙ୍କି ଦେଉଛନ୍ତି । ଏଣେ ସଂସ୍କାରକମାନେ ବି ଆହୁରି ଏକ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ଦିଅଁ ଦେଉଳରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଧରି ବସିଛନ୍ତି, ହରିଜନ ଦେଉଳରେ ପଶୁ । ହରିଜନର ଏପରି ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଯେ,

ତାହାର ଦେଉଳକୁ ଯିବାକୁ ବଳ ନାହିଁ କି ବେଳ ନାହିଁ । ସଂସ୍କାରକମାନେ ଜାତିଭେଦ ଦୂର କରିବା ନାମରେ ହରିଜନର କୌଳିକ ବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ନିଜ ହାତକୁ ନେଇଯାଉଛନ୍ତି । ଏବେ ସାଆନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବାଟୁଆ ଧରଣ କଲେଣି ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କୁଲା ବାଉଁଶିଆ ବୁଣିବା ଫଳରେ ହାଡ଼ି ଓ ଡମ ହାତବାନ୍ଧି ବସିବାର ଆଶଙ୍କା ହେଲାଣି । ଦୁଃଖୀଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବଢ଼ୁଛି ଏବଂ ସେମାନେ ସମାଜରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଅସହାୟ ହେଉଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ, ଜାତି-ଉତ୍କର୍ଷ ଯେତେ ବାଣ୍ଟିଲେ ହେଲେ କ'ଣ ପେଟ ପୂରିବ ?

ସଂସ୍କୃତିକୁ ଧରି ସଂସ୍କାର କର

ଚିନ୍ତାରାଜ୍ୟର ବିଭ୍ରାଟ ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ଲୋକସାଧାରଣ ଯେପରି ବୁଝିବେ ସେପରି ଏ ସମସ୍ୟାର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ବୈଦେଶିକ ଯୁକ୍ତି ଓ ଚିନ୍ତାଧାରା ଏ ଦେଶରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପଶିଛି । ତାହା ଯେପରି ମନୁର ଗଣ୍ଡିରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି, ସେ କଥା ଦେଖି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଦୁଃସାହସିକତା ହେବ । ସାହେବ ହେଲେ, ନକଲି ହେବା ନା ଅସଲି ହେବା ତାହା ବି ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ଦେଶର ଗୋଡରେ ଦେଶୀ ଲୋକେ ପ୍ରଭାବିତ ହେବେ । ଏ ଦେଶର ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ମନକୁ ଯୁଗର ଡାକ ଶୁଣାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଆମ ଚିରନ୍ତନ ସଂସ୍କୃତିର ମାଧ୍ୟମରେ । ବେଦ, ଉପନିଷଦ, ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣ ଓ ଇତିହାସମାନଙ୍କୁ ମୂଳଦୁଆ କରି ବର୍ତ୍ତମାନର ସମାଜର ସଂସ୍କାର କରିବା ଆଦୌ ଅସଂଭବ ନୁହେଁ । ପୁରାଣ ନାମ

ଶୁଣିଲେ ଅନେକ ମନେ କରୁଛନ୍ତି, ସତେ ଯେପରି ଅତୀତକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ଡାକରା ହେଉଛି; କହୁଛନ୍ତି 'ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ଚଢ଼ି ଆଗେଇଲାବେଳେ, ଆମେ ଆମର ଶଗଡ଼ ଗାଡ଼ିରେ ୫୦୦୦ ବର୍ଷ ପଛକୁ ଫେରିବା ? ଏହା ବଦ୍ଧପାଗଳର ପ୍ରଳାପ ।'

ଦେଶର ଅଶୀ ଭାଗ ଯଦି ପାଗଳ, ତେବେ ଯେଉଁ କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ନିଜକୁ ସ୍ଥିର-ମସ୍ତିଷ୍କ ବୋଲି ମନେ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପାଗଳାଗାରଦକୁ ଠେଲାହେବାର ଯେ ଆଶଙ୍କା ଅଛି ! ଯାତ୍ରୀ ଯେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ଗାଡ଼ି ସେଇଠାରେ ରୋକିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯାତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ପଶିସାରିଲେ ଯିବା ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ସେତେ ଜୋର୍‌ରେ ଗାଡ଼ି ଚଳାଇବ । ଅବଶ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ମଙ୍ଗାଇବାକୁ ହେବ । ଆମ ଦେଶର ଅନେକ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତିରେ ପୁରାଣ ଯୁଗର ପାଖାପାଖି ଅଛନ୍ତି । କହୁକାଳର ବ୍ରତ ମହୋତ୍ସବ ନିତ୍ୟ ନୂତନଭାବେ ଚାଲିଛି । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଓ କୁମ୍ଭମେଳା ପ୍ରଭୃତିର ଭିଡ଼ ଏତେ ବଢ଼ୁଛି ଯେ, ଲୋକେ ମାଡ଼ିଚକଟି ହୋଇ ମରୁଛନ୍ତି । ଯୌବନରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ାଇ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଉତ୍ତର ବୟସରେ ଏହି ଭଙ୍ଗୀରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି । ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ବଡ଼ ହାକିମମାନେ ଯେଉଁ ନିରର୍ଥକ କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ମାତିଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ପିଲାଙ୍କୁ ଯେତେ ହସ ମାଡ଼ୁଛି ସେହି ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପିଲାଦିନେ ବି ସେତିକି ମାଡ଼ୁଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଧୋଉଥିଲେ, କୁମ୍ଭ ମେଳାରେ ବୁଡ଼ ପକାଉଥିଲେ, ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଜବାହରଲାଲ ମଧ୍ୟ, ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲେ ବି ତୀର୍ଥରେ ପାଣି ମୁଦାଏ ଛୁଞ୍ଚ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଶେଷରେ ଏ ଲେଖକ ବି ଜୀବନର ଗତି ବଦଳାଇ ସାରି ହୋହୋପାଞ୍ଚ ହେଉଛି । ଏ ସବୁ କ'ଣ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଅସହାୟତାର

ପ୍ରକାଶ ? ରଥ ପଡ଼ନ୍ତି ବେଳେ, ରଥ ଟଣାବେଳେ ପିଲାପିଲି, ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଖରାବର୍ଷା ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି, ତାହା ତ ଦେଖୁଥାଏଁ ; ଯେଉଁମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣୁଥିବେ, ଆଜିକାଲି ଚଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦିରରେ ବେଶୀ ଭିଡ଼ ହେଉଛି ; ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରରେ ଶିବରାତ୍ରି ଦିନ ପୂର୍ବଠାରୁ ବହୁ ଅଧିକ ତେଲ ପୋଡ଼ା ହେଉଛି । ସଂଶୟ ହୁଏ, ଏ ଆପାତନିରର୍ଥକ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡ ମୂଳରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଅଛି ପରା ! ତା ନ ହେଲେ ଏ ସବୁ, ଏ କାଳର ପ୍ରତିକୂଳ ଲୋତରେ ବଞ୍ଚିଛି କପରି ? ଏ ସଂଶୟ ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ଧୀର ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ଆଲୋଚନା କରି ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ଅଛି ତାହା ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ହେବ ଓ ସେପରି ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଯାଇ ମୂଳ ଗଣ୍ଡିକୁ ରକ୍ଷି କେଉଁଠି କପରି କାଟଛାଣ୍ଟ କଲେ ଚଳିବ, ତାହା ଜଣାପଡ଼ିବ । ଯୁଗର ପ୍ରୟୋଜନରେ ସ୍ଥୂଳଧର୍ମର କାଟଛାଣ୍ଟ ଏ ଦେଶରେ ନୂଆ ନୁହେଁ ।

ହିନ୍ଦୁ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ସ୍ୱାଗତ କରେ

ଏ ଦେଶର ସଂସ୍କୃତିରେ ଆଉ ଯାହା ଦୋଷ ଥାଉ ପଛେ, ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ତାହା ରୋଗପରି ସମାଜକୁ ଗ୍ରାସ କରିଛି ତେବେ ରୋଗ ଭଲ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଉ, ରୋଗୀକୁ ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ନ କରି । ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଆଗରେ ରଖିବାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପଦ୍ଧତି ଏ ଦେଶରେ ବହୁ କାଳରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । କାଳର ପ୍ରୟୋଜନରେ ଅନେକ ଛୋଟ ସଂସ୍କାରମାନ ଅନୁମୋଦିତ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେବି । ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାନ୍ତରେ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଓ ଯବନମାନେ ପଶି

ନାରୀଧର୍ଷଣ କଲେ । ବହୁ ନାରୀ ସମାଜଭ୍ରଷ୍ଟା ହେଲେ । ଏଥିରେ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ମୁନି ଋଷିମାନେ ସେତେବେଳର ମୁନିସତ୍ତମ ଦେବଳଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମାଗିଲେ । ଦେବଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ—ଏଇ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ପାରିଲେ ଘରକୁ-ଫେରାଇ ଆଣ । ମାସିକିଆ ଲୁଗା ପଡ଼ିଲେ ନାରୀର ଶୁଦ୍ଧି ହୋଇଯିବ—‘ରଜସା ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତେ ନାରୀ’ ; ଯଦି କାହାର ପେଟରେ ପିଲା ଅଛି, ତେବେ ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଲାଯାଏଁ ଗର୍ଭିଣୀକୁ ଅଲଗା କରି ରଖ । ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଲା ପରେ ପିଲାକୁ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଘରେ ଦେଇ ନାରୀକୁ ପୁଣି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଏପରି ଉଦାରତା ମୃସ୍ମୃତିମାନଙ୍କରେ ଥିବାଠାରେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଆଜି କେଉଁ ଉଗ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରିବ ? କିନ୍ତୁ ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସୂଚନା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଭିତ୍ତିରେ ହେବା ଉଚିତ ।

ଧାର୍ମିକ ଜନସାଧାରଣ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ

ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜାତିଭେଦ ଓ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ବିଷୟ ଏ ପୁସ୍ତକରେ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ଆଜି ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି ସେପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବେ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିଲା କି ନାହିଁ ଓ ଯଦି ହୋଇଥିଲା ତାହା କି ଭିତ୍ତିରେ ହୋଇଥିଲା, ଦେଖି ବୁଝି, ବର୍ତ୍ତମାନର କାଳ ଓ ପାତ୍ରରେ କ’ଣ କରିବା ଉଚିତ ଓ କିପରି କରିବାକୁ ହେବ ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ହେଲେ ଯାଇ ଜାତ୍ୟଭିମାନୀ ଓ ସଂସ୍କାରକ ଉଭୟଙ୍କର ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନରେ ସୁବିଧା ହେବ । ଏହି ବିଷୟ ଯଥାଯଥ ଭାବେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାର ପାତ୍ର ମୁଁ ନୁହେଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବେଶିକା ପାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ନିଜେ ଭଲକରି ବୁଝୁଛି । ଉଦୂପରେ

ସାଗର ତରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିବାବେଳେ ଏକମାତ୍ର ଭରସା ଯେ, କୂଳରେ ରହିଥିବା ସମର୍ଥ ନାବିକମାନେ ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଧାଇଁ ଆସିବେ—ଅବଶ୍ୟ ଯଦି ଏ ଉଦ୍ୟମରେ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଥାଏ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଏ ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଛି, ତାହା ଯଦି ସତ୍ ହୋଇଥିବ, ତେବେ ଧାର୍ମିକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ ।

ଏ ପୁସ୍ତକରେ ତଥ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ଦିଆଯାଇଛି, ତାହା ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତଥ୍ୟ ପରି ଦିଶିଛି । ଏହା ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇପାରେ । ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁହାରେ ନିହିତ ଓ ଏକ ବିଷୟ, ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏକରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇନାହିଁ । ଯୁଗ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଏଠାରେ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଦେବି । ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡରେ ଅଛି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶମ୍ବୁକଙ୍କୁ ମାରିଥିଲେ । ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ଏଥିରୁ ବାହାର କରିଛନ୍ତି ଯେ, ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ତପସ୍ୟା କରିବାର ଅଧିକାର ନ ଥିଲା ; ଥିଲେ, ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଶମ୍ବୁକଙ୍କୁ ମାରିଥାନ୍ତେ କାହିଁକି ? ଶମ୍ବୁକ ଋଷିଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ତପସ୍ୟାର ପ୍ରକାର ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ରାମାୟଣରେ ଯାହା ଲେଖାଅଛି ସେଥିରୁ ପରିଷ୍କାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି, ତାଙ୍କଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସ୍ୱଭାବ ନ ଥିଲା; ସେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରି ଗୋଡ଼ ଉପରକୁ ଟେକି, ଦେବତା ହୋଇଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଏହା ଘୋର ତାମସିକ ବୃତ୍ତି —ଶୂଦ୍ରବୃତ୍ତି । ତେଣୁ ଶୂଦ୍ରାମୁନିଙ୍କ ପାଇବାର ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିବା ଦେଖି ନୁହେଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁନିଠାରେ ଶୂଦ୍ରତ୍ୱ ଦେଖି ଶ୍ରୀରାମ ଶମ୍ବୁକଙ୍କୁ ମାରିଦେଲେ ବୋଲି ଧରିବା ସଂଗତ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି—

ମନୁସଂହିତାର "ଶୂଦ୍ରାଶ୍ଚ ବ୍ରହ୍ମଲିଙ୍ଗିନଃ"କୁ ଅର୍ଥ କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଶୂଦ୍ରମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣକାମ କରିବା ମନୁ ପସନ୍ଦ କରିନାହାନ୍ତି । ମନୁସ୍ମୃତି, ଅନ୍ୟ ସ୍ମୃତି ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏ ବିଷୟରେ ଯାହା ଲେଖା ଅଛି ତାହାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରେ ଅର୍ଥ କଲେ, ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ହେବ, ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୁଣ ନ ଥାଇ ଖାଲି ଗଡା ପଇତା କରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶୂଦ୍ରସଙ୍ଗେ ସମାନ । ସେହିପରି ପରାଶରରେ ଅଛି, ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅନେକ ଦୋଷ ଥିଲେ ବି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ; ଶୂଦ୍ରର ଅନେକ ଗୁଣ ଥିଲେ ବି ସେ ଶୂଦ୍ର । ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏ କଥାର ଯେଉଁ ଅର୍ଥ କାହାରୁଛି, ତାହାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧ କରୁଥିବା ଅନେକ ବାକ୍ୟ ପରାଶର ସଂହିତାରେ ମିଳିବ । ପରେ ଏହିପରି କେତେ କଥା ପରାଶର ସଂହିତାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଛି । ସେସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମନେ ହେଉଛି, ଉପରୋକ୍ତ କଥାର ମର୍ମ—ବ୍ରାହ୍ମଣର ବହୁତ ଗୁଣ ; କେତେକ ଦୋଷ ଅଛି ବୋଲି ତାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବ ନାହିଁ ; କାରଣ ଏ ଦୋଷ ସବୁ ଛଡ଼ା ଆଉ ଅନେକ ଗୁଣ ଅଛି । ସେହିପରି ଶୂଦ୍ରର ଅନେକ ଗୁଣ ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ପାଇବାକୁ ହେଲେ, ଆହୁରି ଗୁଣ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଜି ସାଧାରଣତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣନାମଧାରୀ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦେଖୁଥାଇଁ ସେମାନେ ସିନା ଶୂଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ବିଶେଷ ଫରକ ଜଣାପଡୁନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଅସଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବା କି କଷ୍ଟ ତାହା ବଶିଷ୍ଠ-ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସଂବାଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ତାହା ଥିଲେ ଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ତାହା ନ ଥାଇ ଖାଲି ଗଡା ପଇତାବାଲାଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ "ବ୍ରାହ୍ମଣବ୍ରୁବଃ" ଅର୍ଥାତ୍ ନାମମାତ୍ର

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ନୀଚ ବୃତ୍ତିରେ ଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ଅଧମ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

ଏହିପରି ଖାଲି ଯେ ଏକ ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ମତ ଅଛି ତାହା ନୁହେଁ, ଏକ କଥାର ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ବି ହୋଇପାରେ । ଏ ଯୁଗକୁ ଯାହା ଭଲ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁଛି, ମୁଁ ସେହିପରି ନଜିର ଦେଉଛି ଓ ଶାସ୍ତ୍ର-ବାକ୍ୟର ଯୁଗୋଚିତ ଅର୍ଥ ଖୋଜୁଛି । ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ମନେ କରିବେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର ଅନୁରୋଧ, ସେମାନେ ନିଜ ମତ ପ୍ରଖ୍ୟାପନ କରନ୍ତୁ । ଏ ପୁସ୍ତକରେ ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି, ତାହା ଠିକ୍ ବୋଲି ଦାବୀ କରିବାର ଔଚିତ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ । ମୋର ଏତିକି ମାତ୍ର ଆଶା, ଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକାରୀମାନେ ଚିନ୍ତା ଚଳାଇବାର ସାମଗ୍ରୀ ପାଇବେ ।

ଚିନ୍ତାମଣି ମିଶ୍ର

ଆମ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜାତିଭେଦ

ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା

ଆମ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ପ୍ରମାଣକୁ ଧରିଲେ ଭାରତର ହିନ୍ଦୁ ସଭ୍ୟତା ବହୁ ପୁରାତନ । ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣରେ ଏହାର ବୟସ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ବର୍ଷ ବୋଲି ଧରାଯାଇଛି । ମିଶର ଓ ବେବିଲନ୍ ସଭ୍ୟତାର ଏହା ସମସାମୟିକ । ଏଇ ଦୁଇ ସଭ୍ୟତାର ଆଜି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ । କାଳର ଉତ୍‌ଥାନପତନରେ ଏଇ ଦୁଇଟି ଲୀନ ହୋଇଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ସଭ୍ୟତା ଅଦ୍ୟାପି ବଞ୍ଚୁଆ ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଗତିବାଦୀ, ଅତୀତର ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇ ପୃଥିବୀ ଉପରକୁ ଉଠୁଛୁ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ସଭ୍ୟତାର ସନାତନତ୍ୱ ଦେଖି ତାଜୁବ୍ ହୁଅନ୍ତି ।

ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତିର ଅକାଟ୍ଟ ଜୀବନ

ଅବଶ୍ୟ ବେଦ ସମୟରେ ଏ ସଭ୍ୟତାର ରୂପରେଖ ଯାହା ଥିଲା ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇନପାରେ । କାଳ ଓ ପାତ୍ରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ସଭ୍ୟତାର ରୂପାନ୍ତର ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଅସଲ ମର୍ମ ସେହିପରି ରହିଛି । ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ବିଦେଶୀ ଲୋକେ ଆସି ଭାରତକୁ ଲୁଟି ଦଖଲ କରିଛନ୍ତି ; ନିଜର ସଂସ୍କୃତି ଏ ଦେଶରେ ଲୁପି ଦେବାକୁ କମ୍ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଦେଶକୁ ଦଖଲ କରି ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପାରିନାହାନ୍ତି ; ଏଠା ଲୋକଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବଦଳାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିଜେ ବଦଳିଯାଇଛନ୍ତି । ଅନେକେ ହିନ୍ଦୁ

ସମାଜ ଭିତରେ ନିଜେ ସାମିଲ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ମୁସଲମାନଙ୍କ ପରି ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଧର୍ମକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁର ରୀତିନୀତି ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଗ୍ରହଣ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଇଂରେଜ, ଧର୍ମ, ରୀତିନୀତି ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଖିବାକୁ ଯାଇ, ଶେଷରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନିଜେ ଆଡ଼େଇ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତି ବା ଧର୍ମର ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ବାହାରର ଲୋକେ ସହଜରେ ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏ ଯୁଗରେ ରାମମୋହନ ରାୟଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ସଂସ୍କାରକ, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜେ ଉତ୍ପାଟିତ ହୋଇଛନ୍ତି ବା ଛିଟିକି କରି ଦୂରରେ ଫୋପାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଡ଼େଇ ଦେଇଛି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସ୍ୱାଗତ କରି ନେଇଛି । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜୀବହିଂସା ଓ ଜାତିଭେଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲୋକମତକୁ ଜାଗ୍ରତ କରୁଥିଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଦଶ ଅବତାର ଭିତରେ ପୂରାଇ ପୂଜା କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଭାରତରେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ରାମମୋହନଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ନାମରେ ସିନା ନାହିଁ, ଆଉ ପୂରୁଷର ବ୍ରାହ୍ମଙ୍କଠାରୁ ଏ ପୁରୁଷର ଶିକ୍ଷିତ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଚାଲି-ଚଳନରେ ବିଶେଷ କ'ଣ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି ? ଆଜି ସହରରେ ରହୁଥିବା ସବୁ ହିନ୍ଦୁ ରୀତିନୀତିରେ ବ୍ରାହ୍ମ ବୋଲି କହିଲେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ-ଆଡ଼ୁ ଆପତ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଅପର ପକ୍ଷେ ଚୀନ ଓ ଜାପାନର ଲୋକେ ନାମକୁମାତ୍ର ବୌଦ୍ଧ, କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଅହିଂସା ସେ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ସ୍ଥାନ ପାଉନାହିଁ । ସେଠାରେ ସମସ୍ତେ ମାଂସାଶୀ ; ଏଣ୍ଡୁଅ, ଝିଟିପିଟି ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟମାଂସର ତାଲିକାଭୁକ୍ତ । ଆମ ଦେଶରେ

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଲୋପ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ 'ଜୀବେ ଦୟା' ଏତେ ପ୍ରବଳ ଯେ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୃଗମାଂସ ମଧ୍ୟ ଅଭୋଜ୍ୟ । ଆମପରି ଯେଉଁମାନେ ମାଛମାଂସ ଖାନ୍ତି ସେମାନେ ବି ମାନନ୍ତି, ତାହା ନ ଖାଇଲେ ଭଲ * । ହିନ୍ଦୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପାରିନାହିଁ, ବିଜେତାର ଦର୍ପ ଓ ଦୁର୍ବଳର ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ଦେଇଛି, ତଥାପି ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜେତା, ନିଜର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ, ଏ ଦେଶରେ ଲଦିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିଜେ ପରାଭୂତ ହୋଇଛି ।

ଆମ ଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ

ଏହାର କାରଣ ବିଶେଷ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ସ୍ଥାନ ଏ ନୁହେଁ । କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ ହେବ ଯେ, ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ସନାତନ ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ସେ ତତ୍ତ୍ୱ କ'ଣ, ତାହା ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଏଠାରେ ଖାଲି ସୂଚାଇ ଦିଆ-ଯାଇପାରେ ।

ଇଂରେଜୀରେ ଧର୍ମ (Religion) ବୋଲି ଯାହା ବୁଝାଯାଏ ଆମ ଧର୍ମ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗରେ ତହିଁରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଓ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଉଭୟ ଧର୍ମରେ ପରମେଶ୍ୱର, ଉପରେ କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କୁ ଠିକ୍ ବାଟରେ ଚଳାଇବାକୁ ସେ ପୁତ୍ର ବା ପ୍ରତିନିଧି ପଠାଉଛନ୍ତି । ସେଇମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ରହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ଭଗବାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ବା ନିଗ୍ରହ ପାଇବ । ସେଇ ଆଶାରେ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଚଳିବାକୁ ହେବ । ଆମ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ କାହାର କାହାର ଅଛି : ନାଗପୂଣ କ୍ଷୀର

* ନ ମାଂସଭକ୍ଷଣେ ଦୋଷୋ ନ ମଦ୍ୟେ ନ ଚ ମୈଥୁନେ
ପ୍ରବୃତ୍ତିରେଷା ଭୂତାନାଂ ନିବୃତ୍ତିସ୍ତୁ ମହାଫଳା ॥

ସମୁଦ୍ରରେ ଅନନ୍ତ ଉପରେ ଶୟନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାରେ ବା ଇଙ୍ଗିତରେ ସଂସାର ଚଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଓ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଯାହା ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି, ତାହା ଯେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ ସେ ଆଉ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ବା ମୁସଲମାନ ବୋଲାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସାଙ୍ଗକୁ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଓ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଯେ ଖାଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ତାହା ନୁହେଁ, ରୋମାନ୍ କ୍ୟାଥୋଲିକ୍‌ମାନଙ୍କର ଏବେ ଗୋଟିଏ ଫତୁଆ ବାହାରିଛି, ଯିଶୁ-ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ମେରି ସ୍ୱଦେହରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ବୋଲି ଯେ ନ ମାନିବ ସେ ରୋମାନ୍ କ୍ୟାଥୋଲିକ୍ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ ନାହିଁ । ଏପରି କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସରେ ହିନ୍ଦୁ ବନ୍ଧା ନୁହେ । ଈଶ୍ୱର କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରରେ ଶୋଇ ରହିଥିବା ସ୍ୱୀକାର କରିବା ତ ଦୂରର କଥା, ଈଶ୍ୱର ରୂପରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟ ବାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଷୟରେ ନାନା ମତବାଦ ଚଳୁଛି ; ସେଥିରୁ କୌଣସିଟା ମାନିବା ନ ମାନିବା ଲୋକର ରୁଚି ଉପରର କଥା । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଏଥିରେ ନାହିଁ । ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲାଉଥାଇଁ, ସେମାନଙ୍କର କେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିଅଁରେ ବିଶ୍ୱାସ ବା କାହାଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, ସେ କଥାରେ ବିଶେଷ ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ । ଯିଶୁ ଓ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ବା ପ୍ରେରିତ ବୋଲି ମାନିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବା ସତ୍ୟପୀର ପାଲା ହୁଏ ସେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ସ୍ୱୟଂ ମହମ୍ମଦ ବୋଲି ପ୍ରଚରିତ ହୋଉଛି । ପାଲାରେ ଅଛି "ମକ୍କା ସହରେ ହୁଲ ସତ୍ୟନାରାୟଣ" । ତାଙ୍କୁ ମକ୍‌କେଶ୍ୱର ମହାଦେବ ବୋଲି କେହି କେହି ହିନ୍ଦୁ କହନ୍ତି । ଆଲ୍ଲୋପନିଷଦ୍ (ଅଲ୍ଲା+ଉପନିଷଦ୍) ବୋଲି ଖଣ୍ଡେ ଉପନିଷଦ୍ ବି ଲେଖା ହୋଇଛି । କଟକର କଦମରସୁଲ

ଓ କାଇପଦରର ବୋଖାରି ସାହେବଙ୍କ ଦର୍ଘାରେ ନୈଷ୍ଠିକ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନଙ୍କ ହାତରୁ ପ୍ରସାଦ ଖାଉଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣ ଓ ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଯେପରି ପୂଜା ହେଉଛି, ସେପରି ଯଦି କୌଣସି ହିନ୍ଦୁ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ବା କୁସର ପୂଜା କରେ ତେବେ ସେ ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପବାନ୍ ଈଶ୍ୱରରେ ବିଶ୍ୱାସ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତିମାପୂଜା ଆମ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ନୁହେ । କାଷ୍ଠ, ପାଷାଣର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଯେଉଁ ଦିଅଁ କଳ୍ପିତ ହେଉଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଭାବିଲେ ଦିଅଁ, ନ ଭାବିଲେ କାଠ ପଥର । ଅଧିକ ହେଉଛି ମନର ଭାବ । ଶୁଦ୍ଧ ହୃଦୟରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା କଲେ ସେ କାଠ, ପଥର, ତରୁ, ତୃଣ, କୁକୁର, ଗାଈ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଚଣ୍ଡାଳ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଅଛନ୍ତି * ।

ଆମ ଭଗବାନଙ୍କର ପାଦ ଅନ୍ତର ନାହିଁ

ଖାଲି ଭଲ ମଣିଷଙ୍କଠାରେ ଯେ ଭଗବାନ ଅଛନ୍ତି, ବାପ ତାଙ୍କୁ ସୁଖ ପା'ନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ । ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣ, ଯେଉଁଥିରେ କ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି, ସେଥିରେ ଅଛି, "ମା ! ତୁ ସୁକୃତବନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପାପାତ୍ମା ଘରେ ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଉଚ୍ଚମନା ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବୁଦ୍ଧି, ସତ୍ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଘରର ପିଲାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଇଜ୍ଜତଭୟରୂପେ

---

* ନ କାଷ୍ଠେ ବିଦ୍ୟତେ ଦେବୋ ନ ପାଷାଣେ ନ ମୃଣ୍ମୟେ
ଭାବେହି ବିଦ୍ୟତେ ଦେବସ୍ତସ୍ମାଦ୍ ଭାବୋହି କାରଣମ୍ ।

ପ୍ରକାଶିତ ହେଉ । ତୋଠାରେ ଆମେ ପ୍ରଣତ ହେଉଛୁ । ତୁ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଳନ କର †।" ଭଲ ମନ୍ଦ କାହାକୁ ସୃଷ୍ଟିର କର୍ତ୍ତା ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଭଗବାନ୍ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛନ୍ତି—ଏହି ଜ୍ଞାନ ଯାହାର ମନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ସେ ହିଁ ସନାତନ ଧର୍ମର ମୂଳ ବୁଝିଛନ୍ତି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁ ବୁଝେ * । ସ୍ମୃତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଇଛନ୍ତି, "ଧର୍ମର ସାରକଥା କହୁଛି ଶୁଣ, ଓ ଶୁଣିକରି ମନରେ ଘେନ । ନିଜ ପ୍ରତି ଯାହା ଖରାପ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣୁଛ, ତାହା ନିଜ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଆଚରଣ କରନାହିଁ ††।" କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ମିତ୍ରଭାବ ରଖିବା, ଅପରକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରିବା ଓ (ଯଥାସାଧ୍ୟ) ଦାନ କରିବା ହିନ୍ଦୁର ସନାତନ ଧର୍ମ" ।

ସୃଷ୍ଟିରେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା

ଏହି ମୂଳଦୁଆ ଉପରେ ହିନ୍ଦୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କଳ୍ପନା କରିଛି । ହିନ୍ଦୁ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ଯାହାକୁ ସଦାଚାର ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଛି

---

† ଯା ଶ୍ରୀଃ ସ୍ୱୟଂ ସୁକୃତିନାଂ ଭବନେଷ୍ୱଲକ୍ଷ୍ମୀଃ
ପାପାତ୍ମନାଂ, କୃତଧିୟାଂ ହୃଦୟେଷୁ ବୁଦ୍ଧି,
ଶ୍ରଦ୍ଧା ସତାଂ କୁଳଜନ ପ୍ରଭବସ୍ୟ ଲଜ୍ଜା
ତାଂ ତ୍ୱାଂ ନତାଃ ସ୍ମ, ପରିପାଳୟ ଦେବି ବିଶ୍ୱମ୍ ॥

* ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବୋହି ସର୍ବଭୂତେଷ୍ୱବସ୍ଥିତଃ
ଏତଜ୍ଜ୍ଞାନଂ ହି ସର୍ବସ୍ୟ ମୂଳଂ ଧର୍ମସ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତମ୍ ॥

†† ଶ୍ରୂୟତାଂ ଧର୍ମସର୍ବସ୍ୱଂ ଶ୍ରୁତ୍ୱା ଚୈବାବଧାର୍ଯ୍ୟତାମ୍
ଆତ୍ମନଃ ପ୍ରତିକୂଳାନି ପରେଷାଂ ନ ସମାଚରେତ୍ ।—ଦେବଲସ୍ମୃତିଃ

** ଅଦ୍ରୋହଃ ସର୍ବଭୂତେଷୁ କର୍ମଣା ମନସା ଗିରା
ଅନୁଗ୍ରହଶ୍ଚ ଦାନଞ୍ଚ ସତାଂ ଧର୍ମଃ ସନାତନଃ ।

ତାହାର ସମଷ୍ଟି ଭଗବାନ । ସେହି ଭଗବାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବାକୁ, ନିଜର ଅନ୍ତରକୁ ପବିତ୍ର କରି ସେହି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସେଇ ଗୁଣସମଷ୍ଟିକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହିନ୍ଦୁର ଅଧିବସାୟ, ପୂଜା, ସ୍ତୁତି, ତପସ୍ୟା ଓ ଧ୍ୟାନ । ଏହି ସାଧନରେ ସେ ନିଜର ମନ, ବୃତ୍ତି ଓ ଆଚରଣକୁ ମାର୍ଜିତ କରେ ଓ ଏହିପରି କରୁ କରୁ ମନରୁ ସମସ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଦୂର କରି, ଭଗବାନଙ୍କୁ ନିଜ ଭିତରେ ବା ନିଜଠାରେ ଦେଖେ । ମନ ନିର୍ମଳ ହୋଇଗଲେ କୁକୁର, ଚଣ୍ଡାଳ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଭଗବାନ ଦିଶନ୍ତି, ନିଜଠାରୁ ସେମାନେ ଯେ ଫରକ, ଏ ବୁଦ୍ଧି ମନରୁ ଅପସାରିତ ହୁଏ । ସମାଜରେ ଶାନ୍ତି ଆସେ ।

ପ୍ରତିମା ଆମ ନିଜ କଳ୍ପନା ସାମଗ୍ରୀ

ଏ ସହଜ କଥା ନୁହେ । ସଦାଚରଣ କରିବାକୁ, ଅପରକୁ ଆପଣାର ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ କେବେ କେବେ ମନରେ ସଦିଚ୍ଛା ଜାତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅଭାବ ତାଡ଼ନାରେ ମଣିଷ ମନରେ ଆତ୍ମପରଭାବ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠେ । ଲୋକେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ସର୍ବନାଶ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱାର୍ଥପର ହେବା ମନୁଷ୍ୟର ସତେ ଯେପରି ସ୍ୱାଭାବିକ ବୃତ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଏହି ବୃତ୍ତିକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁର ବେଦ, ଉପନିଷଦ୍, ପୁରାଣ ଓ ସ୍ମୃତିର ଶିକ୍ଷା । ଏହି ଶିକ୍ଷା ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ିଯିବା ସକାଶେ ପୂଜା, ସ୍ତୁତି ଓ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହା ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ିଯିବା ପରେ ସେ ପୁଣି ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ଦୋଷ ମାଗିନିଏ, "ଭଗବାନ !

ଆପଣଙ୍କର ରୂପ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଧ୍ୟାନରେ ଆପଣଙ୍କର ରୂପ କଳ୍ପନା କରିଛି । ଆପଣଙ୍କର ମହିମା ଅନିର୍ବଚନୀୟ, ମୁଁ ସ୍ତୁତିରେ ତାହା କହିବାକୁ ଯାଇ ଆପଣଙ୍କ ଅନିର୍ବଚନୀୟତା ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ପୁଣି ଆପଣ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ହେଲେହେଁ ମୁଁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରି ଅର୍ଥାତ୍ ତୀର୍ଥରେ କେବଳ ଆପଣ ଥାଆନ୍ତି ବୋଲି ଧରି ନେଇ, ଆପଣଙ୍କ ବ୍ୟାପିତ୍ୱକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ଏହି ତିନୋଟି ଦୋଷ କରି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ମହିମାକୁ ଯାହା କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରିଛି, ସେଥିପାଇଁ, ଜଗଦୀଶ ! ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।" * ଜଗଦୀଶଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାପାଇଁ ସ୍ତୁତି ଓ ତୀର୍ଥଯାତ୍ର ନିଶ୍ରେଣି ପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିବା ହେତୁ, ଏ ଦୋଷ ଦୋଷରୂପେ ଧରା ନ ଯିବ ବୋଲି ଆମର ବିଶ୍ୱାସ । ଯେଉଁଦିନ ଯାଏ ମନ ବାଟରେ ନ ପଡ଼ୁଛି ସେଦିନଯାଏ ଏସବୁ ପ୍ରୟୋଜନ; ମନ ବାଟରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଏସବୁ ହିନ୍ଦୁ ଛାଡ଼ିଦିଏ । ତାହାର ମୋକ୍ଷ ହୋଇଗଲା । ଏହି ମୋକ୍ଷ ଏହି ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଆଚରଣରେ, ସଂସାରଧର୍ମ ଭିତରେ ମିଳିପାରେ । ମୋକ୍ଷ ପାଇବା ପାଇଁ ସଂସାର ଛାଡ଼ିଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଚରଣରେ ଶୁଦ୍ଧି ଆସିଗଲେ ମୋକ୍ଷ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି † ।

---

* ରୂପଂ ରୂପବିବର୍ଜିତସ୍ୟ ଭବତୋ ଧ୍ୟାନେନ ଯତ୍ କଳ୍ପିତଂ
ସ୍ତୁତ୍ୟାନିର୍ବଚନୀୟତା ଭବଗୁରୋର୍ଦୂରୀକୃତା ଯନ୍ମୟା
ବ୍ୟାପିତ୍ୱଂ ଚ ନିରାକୃତଂ ଭଗବତୋ ଯତ୍ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାଦିନା ।
କ୍ଷନ୍ତବ୍ୟଂ ଜଗଦୀଶ ତଦ୍ ବିକଳତା ଦୋଷତ୍ରୟଂ ମତ୍କୃତମ୍ ।

† ଆଚାରପ୍ରଭବୋ ଧର୍ମଃ ଧର୍ମସ୍ୟ ପ୍ରଭୁରଚ୍ୟୁତଃ ।

ଏ ମୂଳ କଥାଟି ବୁଝି ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଜାତିଭେଦର ବିଚାର କଲେ ଯାଇ ବିଚାର ଠିକ୍ ହେବ ଓ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଜାତି

ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଭଗବାନ୍ ମାନସିକ ବୃତ୍ତି ଓ ଉପଯୋଗିତା ଦେଖି ଚାରି ଭାଗରେ ବା ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି † । ଏ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା କିପରି ? ଭଗବାନ୍ କରାଇଲେ, କିନ୍ତୁ କଲେ ବ୍ରହ୍ମା । ଭଗବାନ୍ ନିଜର ନାଭିକମଳରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ତେଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ପିତାମହ ବ୍ରହ୍ମା । ଜଣକଠାରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଜାତି ଏକ, ଫରକ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯେଉଁ ଫରକଟା ହୋଇଛି, ତାହାର ମୂଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ମାନସିକ ବୃତ୍ତି, ବା କୌଣସି ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୁଶଳତା * । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଜାତି ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଜସ୍ୱ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୁଅ ଯଦି ଏପରି କାମ କଲା ଯାହା କି ବ୍ରାହ୍ମଣର କାମ ନୁହେଁ ତେବେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇ-ପାରିବ ନାହିଁ । ଆଜି ମୁଁ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ନିଜକୁ କହୁଛି ତା ମୂଳରେ ନିଜର ଧାର୍ମିକତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ଥାଇନପାରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ଗୁଣରେ ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟର ଗୁଣରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇବାର କଥା ।

† ଚାତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟଂ ମୟା ସୃଷ୍ଟଂ ଗୁଣକର୍ମବିଭାଗଶଃ—ଗୀତା

* ନ ବିଶେଷୋଽସ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣାନାଂ ସର୍ବଂ ବ୍ରାହ୍ମମିଦଂ ଜଗତ୍
ବ୍ରହ୍ମଣା ପୂର୍ବସୃଷ୍ଟଂ ହି କର୍ମଭିର୍ବର୍ଣ୍ଣତାଂ ଗତମ୍ ।—ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତିପର୍ବ

ଆଜ ଜଣେ ଯଦ ନଜକୁ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ବୋଲ ଦାବୀ କରେ ତେବେ ସୃଷ୍ଟିର ସମସ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ହେବାକୁ ହେଲେ ବାପ ମା ଦୁହେଁ ତ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବା ଦରକାର, ସେ ଦୁହେଁ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କ ବାପ ମା ଚାରି ଜଣ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ , ସେ ଚାରି ଜଣଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧି-ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ବାପ ମା ୮ ଜଣ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ହେବାକୁ ହେବ— ଏହିପରି ଗାଣିତିକ ବୃଦ୍ଧିରେ, ୮ରୁ ୧୬, ୧୬ରୁ ୩୨, ୩୨ ରୁ ୬୪ ହୋଇ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟିର ସମସ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ * । ତେଣୁ ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧ ଜାତି ବୋଲ ଧରିବାକୁ ଗଲେ, ଅନନ୍ତ କୁଳର ସମସ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ଜାତି ବା ଏକ ଜାତି ବୋଲ ମାନିବାକୁ ହେବ । ଜାତି ଫରକ ଫରକ ଥିବା ସ୍ଥଳେ, କପରି କହିପାରିବା ଯେ ଜାତି ରକ୍ତଗତ ।

ସମାନତାର ପରିସର

ଆଜ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଗଲାଣି ଯେ ଆଇନ୍ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ ଲୋକ ସମାନ । ତାହାର ଏତିକି ମାତ୍ର ଅର୍ଥ ଯେ, ଆବଶ୍ୟକ ଯୋଗ୍ୟତା ଥିବା ଜଣେ ଯେଉଁ ସୁବିଧା ପାଇବାକୁ ହକ୍‌ଦାର, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସେଇ ଯୋଗ୍ୟତା ଥାଇ ସେ ସୁବିଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଅପର ପକ୍ଷେ ଦୁଇ ଜଣ ଯଦ ଏକାଭଳି

---

* ଶୁଦ୍ଧିର୍ବଂଶଦ୍ୱୟେ ଶୁଦ୍ଧୌ ପିତ୍ରୋଃ ପିତ୍ରୋର୍ଯଦେକଶଃ
ତଦନନ୍ତକୁଳାଦୋଷାନ୍ନ ଦୋଷା ଜାତିରସ୍ତି ବା ॥

ଦୋଷ କରିବେ, ତେବେ ଏକାଭଳି ଦଣ୍ଡ ପାଇବେ । ପୁଣି ଦେଶର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତ ନିଜର ଉନ୍ନତି କରିବା ସକାଶେ ସମାନ ସୁବିଧା ଦିଆଯିବ । ସେ ସୁବିଧାର ଜଣେ ଯଦି ସଦୁପଯୋଗ କଲା ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ନ ପାରିଲା, ତେବେ ସେଇ ଅନୁସାରେ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତାର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ସମାନ ସୁବିଧା ପାଇ, ସମାନ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଜଣ, ବଡ଼ଦିନେ ମନୋବୃତ୍ତିରେ ବିଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଇପାରନ୍ତି । ଜଣଙ୍କର ପ୍ରଫେସର ହେବାକୁ ମନ ହୋଇପାରେ ; ଆଉ ଜଣେ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ଆଉ ଜଣେ ପୁଲିସ, ଆଉ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀ ହେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରିପାରନ୍ତି । ମାନସିକ ଶକ୍ତି, ବୃତ୍ତି ଓ ଉପଯୋଗିତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ହିନ୍ଦୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହା ଲୋକଙ୍କର ବିଭାଗ ନୁହେଁ, କାମର ବିଭାଗ ।

ସବୁଆଡ଼େ ଚାରୋଟି ଜାତି

ଯେ କୌଣସି ଦେଶକୁ ଇତିହାସର ଯେ କୌଣସି କାଳରେ ଖୋଜିଲେ, ଲୋକେ ପ୍ରଧାନ ଚାରୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେବାର ଦେଖାଯିବ :—(୧) ଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକଙ୍କର ପାଠରେ ମନ—ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବା, ଦେଶ ବିଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ କ'ଣ ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି ତାହା ଅବଗତ ହୋଇ ତା' ଉପରେ ନିଜେ ଚିନ୍ତା କରି ପୃଥିବୀର ଚିନ୍ତାସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଆହୁରି ସମୃଦ୍ଧ କରିବା, ଲୋକେ କିପରି ସୁଖରେ ରହିବେ, କିପରି ଚଳିଲେ ପୃଥିବୀରେ ଶାନ୍ତି ଆସିବ, ସେ ବିଷୟର ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାରେ ଏମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା । ଏମାନେ

କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିରୁ ଦୂରରେ ରହି ରାଜନୀତିକୁ ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି । (୨) ଆଉ ଦଳେ ଲୋକ, ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ପ୍ରବେଶ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଖାଲି ଚିନ୍ତା କରିବାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି; ସେମାନେ ବରଂ ଚିନ୍ତା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଦେଇ, ନିଜେ ଚିନ୍ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ପରି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ରହି ସମୂହ ମଙ୍ଗଳରେ ସକ୍ରିୟ ଭାଗ ନିଅନ୍ତି । (୩) ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ, ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ସାଧନା ଫଳରେ ମିଳିଥିବା ଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ୟବହାର କରି, ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର (ରାଜ-ଶକ୍ତିର) ରକ୍ଷା ଆଡୁଆଳରେ ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ସଂପଦର ଆହରଣ ଓ ସଦୁପ-ଯୋଗ କରି ଦେଶର ବୈଷୟିକ ସମସ୍ୟାକୁ ସମ୍ଭାଳନ୍ତି । ଏ ତିନି ଶ୍ରେଣୀଯାକ ଦ୍ୱିଜ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇଥର ଜନ୍ମ—ଥରେ ମା ପେଟରୁ, ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଅଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ଧକାରରୁ ସଂସ୍କାରଦ୍ୱାରା ଫିଟି ବାହାରନ୍ତି, ସଂସାରରେ ନିଜର ଜୀବନକୁ କୃତାର୍ଥ କରିବା ସକାଶେ । ନିଜ ନିଜ ଅଭୀଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏମାନେ ନୂଆ ନୂଆ ବୁଦ୍ଧି ଖଟାଇ ଉତ୍ପାଦନ ସହିତ ଲାଗିପଡ଼ନ୍ତି, ଏକ କଥାରେ ଏମାନେ ନେତୃତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି । ଏସବୁ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନିଜର ତେଜ ନ ଥାଏ, ନେତୃତ୍ୱ ଦେବାର କ୍ଷମତା ନ ଥାଏ । ଏମାନେ ଅନ୍ୟର ଆଦେଶରେ କାମ କରନ୍ତି ମାତ୍ର । ଏଇ ମାନେ ପ୍ରତି ସମାଜର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀ—ଶୂଦ୍ର । ଆମେରିକା ବୋଲ, ବିଲାତ ବୋଲ, ସବୁଠାରେ ଏଇ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀ । ଏ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ନ ଥାଇ ସମାଜ ତିଷ୍ଠି ନ ପାରେ । ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ଯେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତେବେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍, ଆଇଜେନ୍‌ହାଓ୍ୱାର କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଫୋର୍ଡ଼ ହୁପ୍ ବୈଶ୍ୟ ଓ କଳକାରଖାନାରେ କଳ ପରି

କାମ କରୁଥିବା ଲୋକେ ଶୂଦ୍ର । ବିଜ୍ଞାନାଗାରରେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟା-ଳୟରେ ଏମାନେ ସହକାରୀ, ଶାସନକ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁଲିସ କନଷ୍ଟେ-ବଲ୍, ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୈନ୍ୟ, ଦପ୍ତରରେ କିରାଣୀ ଓ ଶିଳ୍ପ-କାରଖାନାରେ ଶ୍ରମିକ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ନିଜ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ, ଉଚ୍ଚତର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଥିବା ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ଦେଲେ, ଉପର ପାହ୍ୱାକୁ ଉଠିଯା'ନ୍ତି ।

ଜାତି-ବିଜ୍ଞାନ

ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଭିତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର ବୋଲି ଯେଉଁ ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ ତାହାର ବିଭାଗ ଠିକ୍ ଏହି ମାତ୍ରରେ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯିବ । ଏତିକି ଅଧିକା ଯେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅନ୍ଧାଧିନ୍ଆ ବର୍ଣ୍ଣବିଭାଗ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ହିନ୍ଦୁ ଏହାର ଗୋଟିଏ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ମହାଭାରତ, ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ, ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ, ବାମନ ପୁରାଣ, ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ ଇତ୍ୟାଦି ପୁରାଣ, ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ ଓ ଭଗବଦ୍ ଗୀତା ପ୍ରଭୃତିରେ ଏ ବିଷୟ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି । ବହିର କଲେବର ବଢ଼ିଯିବା ଭୟରେ ତାହାର ଆବୃତ୍ତିରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ମୋଟାମୋଟି କେତୋଟି କଥା ଏଠାରେ କହୁଛୁ । ମନୁଷ୍ୟ-ମନର ବୃତ୍ତିକୁ ତିନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି—ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଓ ତମ ଗୁଣ । ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନରେ ମନ ତୃଷ୍ଟ ହେଲେ ତାହା ହେଲା ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ । ଖାଲି ଜ୍ଞାନରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ରହି ତଦନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ତୃଷ୍ଣା ହେଲେ ହେଲା ରଜୋଗୁଣ । ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନକୁ ଦୂରରେ ରଖି

ଖାଲି ବିଷୟଭୋଗରେ ମାତିଲେ ହେଲା ତମୋଗୁଣ । ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କର ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ପ୍ରଧାନ ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ; ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଅପ୍ରଧାନ ଭାବରେ ଥାଇ ରଜୋଗୁଣ ପ୍ରଧାନ ସେମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ; ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରେ ତମୋଗୁଣ ଅପ୍ରଧାନ ଭାବେ ଥାଇ ରଜୋଗୁଣ ପ୍ରଧାନ ସେମାନେ ବୈଶ୍ୟ ; ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରେ ରଜୋଗୁଣ ଅପ୍ରଧାନ ଭାବେ ଥାଇ ତମୋଗୁଣ ପ୍ରଧାନ ସେମାନେ ଶୂଦ୍ର । ତିନିଗୁଣଯାକ ସବୁ ଜାତିରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତେ ଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ଶୂଦ୍ରଠାରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ନ ଥାଇ ନାହିଁ । ନ ଥିଲେ ସେ ଉପରକୁ ଉଠିବାର ବାଟ ରହନ୍ତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ତାହାଠାରେ ଏତେ ଅଳ୍ପ ଯେ, ନ ଥିଲା ପରି । ତାହା ବିଶେଷ ପରିସ୍ଫୁଟ ହେଲେ ତାହାର ଜାତ୍ୟୁତ୍କର୍ଷ ହେବ ।

ଏ ତ ଗଲା ଗୁଣରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ । କାମରେ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ବିଭାଗ କରାଯାଇଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ କୁଳୋଚିତ ଆଚାରରେ ରହିବା ଦର-କାର । ପୁଣି ସେ ନିଜେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ପଢ଼ୁଥିବେ ଏବଂ ପଢ଼ିବା ଫଳରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବେ ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇବେ । ନିଜେ ଯଜ୍ଞ କରିବେ ଓ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞ କରାଇବେ । ଅତିଥି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ମାଗିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଦାନ କରିବେ, ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଯଦି କିଏ କିଛି ସ୍ୱଚ୍ଛାରେ ଦେଲା ତେବେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଏହି ଛଅଟି କର୍ମ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ଏ ଛଅଟିରୁ ଶେଷଟି ଛାଡ଼ି ବାକି ୫ଟି କରି-ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ରାଜ୍ୟଶାସନର ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡାଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ଶାସନ ପରିଚାଳନା ସକାଶେ ଓ ନିଜର ଜୀବିକା ସକାଶେ କର ଆଦାୟ କରିପାରିବେ ଓ ଦୋଷୀଙ୍କୁ

ରୋଜଗାର କରି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବେ । ବୈଶ୍ୟମାନେ କୃଷି, ଗୋପାଳନ ବାଣିଜ୍ୟାଦି ବୃତ୍ତି କରିବେ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଆଚରଣାଦି ବିଷୟରେ ଯାହା ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ପାଳିବାକୁ ହେବ । ଶୂଦ୍ର ଏହି ତିନି ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରିବେ ।

ଅନ୍ୟଠାରୁ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାହା ନାପସନ୍ଦ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପରିଗ୍ରହ ନୀଚବୃତ୍ତି ବୋଲି ସବୁବେଳେ ଅନାଦୃତ ହୋଇଛି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଭଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଖବରକାଗଜରେ ବାହାରିଥିଲା, ନେପାଳର ରାଜା ⁄ ତ୍ରିଭୁବନଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ମୃତଶଯ୍ୟାଦାନ ନେବାପାଇଁ ନେପାଳର କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମିଳିଲେ ନାହିଁ । ସେଥି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦାନ—ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଖଟ, ପଲଙ୍କ, ସୁନାରୁପା ହୋଇ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଉପରେ ଦକ୍ଷିଣା ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା । ନେପାଳ ରାଜଧାନୀ କାଠମାଣ୍ଡୁରେ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶର ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବସ୍ତ୍ର-ଦୋକାନ କରିଥିଲେ, ସେ ବାହାରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦାନ ଓ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ଗୋମତୀ ନଦୀ ପାରି କରି ଦିଆଗଲା ; ତାଙ୍କ ମୁହଁ ନେପାଳ ରାଜ୍ୟରେ ଯେପରି ଭବିଷ୍ୟତରେ କେବେ ନ ପଡ଼େ ! ମାଗିକରି ଚଳିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ପସନ୍ଦ ନ କରିବେ ତାଙ୍କପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି—(୧) ସେମାନେ କୃଷି, ଗୋପାଳନ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୃତ୍ତି କରିପାରିବେ ; (୨) ନ ମାଗୁଣୁ ଯଦି କିଏ କିଛି ଧନ ଦେଲା ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ; (୩) ଦିନକ ପାଇଁ ଚାଉଳ ମାଗି ଆଣିପାରିବେ ; (୪) ଧାନ କଟା ହେଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଧାନକେଣ୍ଡା ପଡ଼ିଯାଏ ତାହାକୁ କୃଷକ ଯଦି ନେବାକୁ ନ ଚାହେଁ

ତେବେ ତାହା ନିଜେ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବେ, ବା ହାଟ ଓ ବଜାରରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟକଣା ଗୋଟାଇ ନେଇପାରିବେ । ଏହି ବୃତ୍ତି ବୃତ୍ତି ପୁଣି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ଅର୍ଥାତ୍ ବୃଷ ଅପେକ୍ଷା ଅଯାଚିତ ଦାନ ଭଲ ; ତା'ଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନର ବୃତ୍ତିକ ମାଗି ଖାଇବା ଭଲ ; ତା'ଠାରୁ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଧାନଶିଷା ସଂଗ୍ରହ ଭଲ, ଏତ୍ୟାଦି ।*

ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦାରିଦ୍ର୍ୟବ୍ରତ ସମାଜକଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ

ଅନେକଙ୍କର ଧାରଣା, ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଯେଉଁ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ ତାହା ଖାଲି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ବେଦ, ବେଦାଙ୍ଗ, ଉପନିଷଦ୍ ଆଦି । ଆମ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଭିତରେ ସବୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ବେଦର ଅଥବା ବେଦରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପାଦିର ଜ୍ଞାନ ବି ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ସେତିକି ନୁହେ । ବେଦ, ବେଦାଙ୍ଗ, ଉପନିଷଦ୍, ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା, ମନ୍ୱାଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ମୀମାଂସାଦି ଦର୍ଶନ ବିଦ୍ୟା, ଛଅପ୍ରକାର ରାଜନୀତି ଓ ଚଉଷଠି କଳା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶିଖୁଥିଲେ । †

---

* ବାର୍ତ୍ତା ବିଚିତ୍ରାଶାଲୀନ ଯାଯାବର ଶିଲୋଞ୍ଛନଂ

† ବିପ୍ରବୃତ୍ତିଶ୍ଚତୁର୍ଦ୍ଧେୟଂ ଶ୍ରେୟସୀ ଚୋତ୍ତରୋତ୍ତରା । ଭାଗବତ ୭ । ୧୧

ଷଡ଼୍‌ବିଧ ରାଜନୀତି—ସନ୍ଧି, ବିଗ୍ରହ, ଯାନ, ଆସନ, ଦ୍ୱୈଧ ଓ ଆଶ୍ରୟ । ଚଉଷଠି କଳା- ୧ । ଗାନ (ଗୀତ ଉଆଣ, ସ୍ୱରଜାତି ରାଗଭେଦ, ତାଳମାନାଦି ରଚନା, ସାଧକ ବାଧକ ସ୍ୱରାଦିର ମେଳ ଓ ମାନ), ୨ । ବାଦ୍ୟ (ବହୁ ପ୍ରକାର) ୩ । ନୃତ୍ୟ, ୪ । ନାଟକ, ୫ । ଚିତ୍ରକର୍ମ, ୬ । ମୁରୁଜରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମଣ୍ଡଳ ରଚନା, ୭ । ତଣ୍ଡୁଳ ଓ ପୁଷ୍ପରେ ନାନାପ୍ରକାର ରଚନା, ୮ । ପୁଷ୍ପାସ୍ତରଣ ନିର୍ମାଣ, ୯ । ଦାନ୍ତ ଚିତ୍ରକରିବା ଓ ଲୁଗା ରଙ୍ଗେଇବା, ୧୦ । ମଣିମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣ, ୧୧ । ବଢ଼େଇ କାମ, ୧୨ । ଜଳତରଙ୍ଗ ବାଦ୍ୟ, ୧୩ । ଜଳସ୍ତମ୍ଭନ, ୧୪ । ଯାଦୁବିଦ୍ୟା, ୧୫ । ମାଳା ଗୁନ୍ଥା କାରିଗରି, ୧୬ । ବାଳ କାଟିବାର ନାନା ପ୍ରକାର କୌଶଳ, ୧୭ । କାନରେ ଚିତାକୁଥା, ୧୮ । ପ୍ରସାଧନ, ୧୯ । ଅଳଙ୍କାର

ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ବିଦ୍ୟା ବୈଶ୍ୟଙ୍କର କାମରେ ଲାଗୁଥିଲା । ରାଜାଙ୍କର ବି କାମରେ ଲାଗୁଥିଲା । ରାଜା କିନ୍ତୁ ଏତେ ଦାୟିତ୍ୱରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ ଯେ ଏ ସବୁର ବିଶେଷ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବେଳ ନ ଥିଲା । କେବଳ ନିଜେ ବିଦ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଜାଣିଥିବାରୁ ସେ ଶିଳ୍ପୀର କୃତି ପସନ୍ଦ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ଥିଲେ । ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀଠାରୁ ଅନ୍ୟ

ବ୍ୟବହାର, ୨୦ । ଅଳଙ୍କାର ତିଆରି, ୨୦ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ, ୨୨ । ବହୁରୂପୀ ବିଦ୍ୟା, ୨୩ । ହାତ ସଫେଇ, । ୨୪ ନାନାପ୍ରକାର ଭୋଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ତିଆରି ୨୫ । ନାନାବିଧ ପାନୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ୨୬ । ସୂତାରେ କଣ୍ଢେଇ ନାଚ, ୨୭ । ବୀଣା ଡମ୍ବରୁ ବାଦ୍ୟ, ୨୮ । ପ୍ରହେଳିକା-ପରିଜ୍ଞାନ, ୨୯ । ଚିତ୍ରାଙ୍କନ, ୩୦ । ଠାରରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା; ୩୧ । ଅକ୍ଷର ଲିଭିଯାଇଥିବା ପୋଥି ସଂଶୋଧନ କରି ଦ୍ରୁତ ପଠନ, ୩୨ । ନାଟକାଦି ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନବସ୍ତୁ ନିର୍ମାଣ, ୩୩ । ଶ୍ଳୋକର ପାଦପୂରଣ, ୩୪ । ବାଣ ତିଆରି, ୩୫ । ତର୍କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଲୁହା କାଠଦ୍ୱାରା ସୂତା କାମ, ୩୬ । ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ କାମ, ୩୭ । ଘରନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଡିଜାଇନ୍ କରିବା ଓ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା, ୩୮ । ରୁପ୍ୟ ରତ୍ନ ପରୀକ୍ଷା, ୩୯ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦିର ସ୍ଥାନ କଳ୍ପନା ୪୦ । ମଣିରାଗ, ୪୧ । ଆକର ଜ୍ଞାନ, ୪୨ । ବୃକ୍ଷାୟୁର୍ବେଦ ଯୋଗ, ୪୩ । ମେଷ ଓ କୁକ୍କୁଟ ଯୁଦ୍ଧବିଧି, ୪୪ । ଶୁଆ ସାରିଙ୍କୁ କଥା କୁହାଇବା, ୪୫ । ଭୋଜ ବିଦ୍ୟା, ୪୬ । ଉତ୍ସାଦନ, ୪୭ । ଅକ୍ଷରମୁଷ୍ଟିକା କଥନ, ୪୮ । ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଭାଷାଜ୍ଞାନ, ୪୯ । ରାଜଭାଷାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ୫୦ । ପୁଷ୍ପଶକଟିକା, ୫୧ । ଯନ୍ତ୍ର ମାତୃକା, ୫୨ । ଧାରଣ ମାତୃକା, ୫୩ । ସଂପାଠ୍ୟ, ୫୦ । ମାନସୀ— ପର ମନର ଭାବ କଳନା କରି ଶ୍ଳୋକ ନିର୍ମାଣ, ୫୪ । କ୍ରିୟା ବିକଳ୍ପ— ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ କରିବା, ୫୬ । ଛଳିତକ ଯୋଗ, ୫୭ । ଅଭିଧାନ କୋଷଜ୍ଞାନ, ୫୮ । ବସ୍ତ୍ର ଗୋପନ – ଊଳା ଲୁଗାକୁ ପାଟ ଲୁଗାପରି କରିବା, ୫୯ । ଦ୍ୟୁତବିଦ୍ୟା, ୬୦ । ଆକର୍ଷଣ କ୍ରିୟା, ୬୧ । ବାଳ କ୍ରୀଡ଼ନକ, ୬୨ । ବୈନାୟିକୀ, ୬୩ । ବୈଜୟିକୀ, ୬୪ । ବୈତାଳିକୀ ।

ଶିଳ୍ପୀ ଗତାନୁଗତିକ ଶ୍ରୃଙ୍ଖଳରେ କାମସବୁ ଶିଖୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ତ ଖାଲି କାମରେ ନାହିଁ, ତତ୍ତ୍ୱର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ଜ୍ଞାନର ପରିବେଷଣ ହେଲେ ଯାଇ ବିଦ୍ୟା ହେବ । କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସମୟ ଥିଲା, ବିଦ୍ୟା ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଶିଖାଇବାକୁ । ଆଜକାଲି ପରି ବିଦ୍ୟାର ବାଣିଜ୍ୟ ହେଲେ, ଫିସ ନ ଦେଇପାରିବା ଲୋକର, ପାଠ ଶିଖିବାର ଉପାୟ ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବ୍ରତ ଧରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ନିଜର ଅଭାବକୁ ସେ ଛୋଟେଇ ଛୋଟେଇ ଏତେ କମ୍ କରି ଦେଇଥିଲା ଯେ, ଯାହା ପୁଞ୍ଜି ମିଳିଲା ସେଥିରେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବାରେ ଅସୁବିଧା ନ ଥିଲା । ଯେ ଜ୍ଞାନୀ, ଯେ ପଣ୍ଡିତ, ସେ ଯଦୃଚ୍ଛାଲାଭସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବାରେ ସମାଜର ବୈଷୟିକ ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ।

ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ (ଅପରାବିଦ୍ୟା) ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନ (ପରାବିଦ୍ୟା) ବ୍ରାହ୍ମଣର ଏକଚାଟିଆ ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ବୈଷୟିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାଂଶ ସମାଜର ସବୁଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଥିଲେ । ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ବି ନିଜର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖାଇଲେ ଉପର ଜାତିକୁ ଯିବାରେ କିଛି ବାଧା ନ ଥିଲା । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନ ବା ବେଦ ପାଠରେ ମଧ୍ୟ ଶୂଦ୍ରର ଅଧିକାର ଥିବାର ବେଦରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଲିଖିତ ଅଛି । ଯଜୁର୍ବେଦରେ ଅଛି :—

(ପରମେଶ୍ୱର କହୁଛନ୍ତି) ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ସଂସାରରେ ସୁଖ ଓ ମୁକ୍ତିଦାୟକ ଏହି ବେଦବାଣୀରେ ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର, ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସେବକ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଅଭିପ୍ରେତ—ଅର୍ଥାତ୍, ସମସ୍ତେ ଏ ବେଦ ପଢ଼ି ପୁଣି ସତ୍‌ମାର୍ଗରେ ଚଳି ପରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କରିବେ । *

* ଯଥେମାଂ ବାଚଂ କଲ୍ୟାଣୀ ମାବଦାନି ଜନେଭ୍ୟଃ । ବ୍ରହ୍ମରାଜନ୍ୟାଭ୍ୟାଂ ଶୂଦ୍ରାୟ ଚାର୍ଯ୍ୟାୟ ଚ ସ୍ୱାୟ ଚାରଣାୟ—ଯଜୁଃ ୨୬, ୨

ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବାର ସୁବିଧା ନ ଥିଲେ, ଉପରକୁ ଉଠିବାର ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ।

ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣର ଲକ୍ଷଣ

ଇଂରେଜ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ମର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ପାରି, ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ଅବସ୍ଥାକୁ ଧରି ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ଅନୁବାଦ କରିବା ଫଳରେ ଅନେକଙ୍କ ବିଚାରବିଭ୍ରାଟ ହୋଇଛି। ଆମର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଜାତିର ବିଚାର ଜନ୍ମ ବା ଖାଲି କର୍ମକୁ ଧରି ନ ହୋଇ ବିଶେଷରେ ମନୋବୃତ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଲକ୍ଷଣମାନଙ୍କୁ ଧରି ହୋଇଛି ; ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଟି, କାନ୍ଧରେ ପଇତା ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚିହ୍ନା ପଡ଼ିଯିବ ନାହିଁ। ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲକ୍ଷଣ ଥିଲେ ଯାଇ ହେବ।

ଶମ (ମନର ସଂଯମ), ଦମ (ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିରୋଧ), ତପସ୍ୟା, ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, କ୍ଷମା, ସରଳତା, ଜ୍ଞାନ, ଦୟା ଓ ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସ— ଏହି ଦଶଟି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲକ୍ଷଣ *।

---

* ଶମୋଦମସ୍ତପଃ ଶୌଚଂ ସନ୍ତୋଷଃ କ୍ଷାନ୍ତିରାର୍ଜବଂ
ଜ୍ଞାନଂ ଦୟାଚ୍ୟୁତାତ୍ମତ୍ୱଂ ସତ୍ୟଂ ଚ ବ୍ରହ୍ମଲକ୍ଷଣମ୍ ।।
ଶୌର୍ଯ୍ୟଂ ବୀର୍ଯ୍ୟଂ ଧୃତିସ୍ତେଜସ୍ତ୍ୟାଗଶ୍ଚାତ୍ମଜୟଃ କ୍ଷମା
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟତା ପ୍ରସାଦଶ୍ଚ ସତ୍ୟଞ୍ଚ କ୍ଷତ୍ର ଲକ୍ଷଣମ୍ ।।
ଦେବ ଗୁର୍ବଚ୍ୟୁତେ ଭକ୍ତି ସ୍ତ୍ରିବର୍ଗପରିପୋଷଣଂ
ଆସ୍ତିକ୍ୟମୁଦ୍ୟମୋ ନିତ୍ୟଂ ନୈପୁଣ୍ୟଂ ବୈଶ୍ୟଲକ୍ଷଣମ୍ ।।
ଶୂଦ୍ରସ୍ୟ ସନ୍ନତିଃ ଶୌଚଂ ସେବା ସ୍ୱାମିନ୍ୟମାୟୟା
ଅମନ୍ତ୍ର ଯଜ୍ଞୋ ହ୍ୟସ୍ତେୟଂ ସତ୍ୟଂ ଗୋବିପ୍ରରକ୍ଷଣମ୍ ।।
(ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ)

ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ତେଜଃ, ଦାନ, ଆତ୍ମଜୟ, କ୍ଷମା, ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟତା ଓ ସତ୍ୟ—ଏଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିର ଲକ୍ଷଣ ।

ଦେବ, ଗୁରୁ ଓ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି, ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଓ କାମ ଏଇ ତିନି ବର୍ଗର ସମତା ରକ୍ଷା କରିବା; ଉଦ୍ୟମଶୀଳତା ଓ କର୍ମନିପୁଣତା, ବୈଶ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ, ଶୌଚ, ଯାହାର କାମ କରୁଥିବେ ତାହାଠାରେ ବଶ୍ୟତା, ସଦାଚାରତା, ଅସ୍ତେୟ, ସତ୍ୟ ଓ ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବିପଦରେ ସହାୟ ହେବା, ଶୂଦ୍ରର ଲକ୍ଷଣ ।

ଶୂଦ୍ରର ଲକ୍ଷଣ ଥିଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ଜାତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ଶୂଦ୍ର ବୋଲାଇବ; ଶୂଦ୍ର ଘରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ପାଇଲେ ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇପାରିବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ବୋଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶୂଦ୍ର ପିଲା ବୋଲି ଶୂଦ୍ର ବୋଲାଇବା ଶାସ୍ତ୍ର-ସମ୍ମତ ନୁହେ * ।

ଜନ୍ମବେଳେ ସମସ୍ତେ ଶୂଦ୍ର । ସଦାଚାର, ଅଧ୍ୟୟନ, ବେଦପାଠ ଓ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧିରେ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ମିଳେ † ।

---

* ଶୂଦ୍ରେ ଚୈତଦ୍ ଭବେଲ୍ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ଦ୍ୱିଜେ ତଚ୍ଚ ନ ବିଦ୍ୟତେ—
ନ ବୈ ଶୂଦ୍ରୋ ଭବେଚ୍ଛୂଦ୍ରୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ନ ଚ ।
—ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତିପର୍ବ । ୧୮୯ ।

† ଏଭିସ୍ତୁ କର୍ମଭିର୍ଦ୍ଦେବି ଶୁଭୈରାଚରିତୈସ୍ତଥା
ଶୂଦ୍ରୋ ବ୍ରାହ୍ମଣତାଂ ଯାତି, ବୈଶ୍ୟଃ କ୍ଷତ୍ରିୟତାଂ ବ୍ରଜେତ୍ ॥
ଜନ୍ମନା ଜାୟତେ ଶୂଦ୍ରଃ ସଂସ୍କାରାଦ୍ ଦ୍ୱିଜ ଉଚ୍ୟତେ
ବେଦାଭ୍ୟାସାଦ୍ ଭବେଦ୍ ବିପ୍ରୋ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ॥

ଜାତିନିର୍ଣ୍ଣୟ ଲକ୍ଷଣରେ ହୁଏ

ଜନ୍ମ ପରେ ଜାତି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବେଦ ଓ ପୁରାଣରେ ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, ଅଜାମିଢ଼ ଓ ପୁରୁମିଢ଼ ଜନ୍ମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନ ଥିଲେ, ପରେ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ପାଇଲେ । ଶାନ୍ତନୁ ଓ ଦେବାପି ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜା ହେଲେ ଓ ଆଉଜଣକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲେ । କବଷ ବୋଲି ଜଣେ ଦାସୀପୁତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାଜକ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଧୃଷ୍ଟ ବୋଲି ଗୋଟିଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜବଂଶ ନିଜ ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲେ । ବଶିଷ୍ଠ ବାରାଙ୍ଗନାର ପୁଅ, ନିଜ ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ହେଲେ; ବ୍ୟାସଦେବ କୈବର୍ତ୍ତୁଣୀ ପୁଅ, ତାଙ୍କ ବାପ ପରାଶର ଶ୍ୱପାକୀର ପୁଅ, ଏ ଦୁହେଁ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି । ନାରଦ, ସୂତ ପ୍ରଭୃତି ଆହୁରି ଅନେକେ ଏହିପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଛନ୍ତି* । ଭାଗବତରେ ଅଛି, ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣମାନ କୁହାଗଲା, ତାହା ସେହି ବର୍ଣ୍ଣରେ ଜାତ ନ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ-ଠାରେ ଯଦି ଦେଖାଯିବ, ତେବେ ଜନ୍ମ ଅନୁସାରେ ଜାତି ବିଚାର ନ ହୋଇ ସେହି ସେହି ଲକ୍ଷଣ ଯେଉଁ ଜାତିର, ମନୁଷ୍ୟକୁ ସେହି ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯିବ † ।

---

* ଗଣିକାଗର୍ଭସଂଭୂତୋ ବଶିଷ୍ଠଶ୍ଚ ମହାଋଷିଃ
ତପସା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଜାତଃ ସଂସ୍କାରସ୍ତତ୍ର କାରଣଂ ।
ଜାତୌ ବ୍ୟାସସ୍ତୁ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟାଃ ଶ୍ୱପାକ୍ୟାଶ୍ଚ ପରାଶରଃ
ବହବୋଽନ୍ୟେଽପି ବିପ୍ରତ୍ୱଂ ପ୍ରାପ୍ତା ଯେ ପୂର୍ବମଦ୍ୱିଜାଃ

† ଯସ୍ୟ ଯଲ୍ଲକ୍ଷଣଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ପୁଂସୋ ବର୍ଣ୍ଣାଭିବ୍ୟଞ୍ଜକଂ
ଯଦନ୍ୟତ୍ରାପି ଦୃଶ୍ୟେତ ତତ୍ତେନୈବ ବିନିର୍ଦ୍ଦିଶେତ୍ ॥
—ଭାଗବତ ୭ । ୧୧ । ୩୫

କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଗୋରୁ ଓ ଘୁଷୁରି ଯେପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶୂଦ୍ର ସେହିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି। ଘୁଷୁରି ଗୋରୁ ହେବା ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ଶୂଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ପାଇବା ସେହିପରି ଅସମ୍ଭବ। ଉପରୋକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣମାନ ଦେଖାଇ, ସେମାନେ ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ଯେ ଶୂଦ୍ର ଏ ଜନ୍ମରେ ପୁଣ୍ୟ କଲେ ଆର ଜନ୍ମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇପାରେ। ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଥିଲାପରି ଜଣାଯାଉନାହିଁ। ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ଉଦାହରଣମାନ ଦିଆଗଲା, ସେ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତ୍ୟୁତ୍କର୍ଷ ଏହି ଜନ୍ମରେ ହୋଇଛି। ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ, ଗୋରୁ ଘୁଷୁରିର ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରି ହୋଇନପାରେ। ମଣିଷର ଯେପରି ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଭାଗ କରାଯାଇଛି, ଘୋଡ଼ା ଓ କୁକୁର ଇତ୍ୟାଦି ଜନ୍ତୁଙ୍କର, ଗ୍ରାବ ଓ ଘରଢ଼ଦ ପ୍ରଭୃତି ଜଡ଼ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଭାଗ ହୋଇଛି। ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣ ପଡ଼ୁଛି, ମନୁଷ୍ୟ, ଜନ୍ତୁ ଓ ଗ୍ରାବ ପ୍ରଭୃତିର ଗୁଣରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଇବାକୁ ଏ ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣର ବିଭାଗ। ଯେଉଁମାନେ ସଂସ୍କୃତ ବୁଝିପାରିବେ ସେମାନଙ୍କର କୌତୂହଳ ଅପନୋଦନ ପାଇଁ ତଳେ ଘୋଡ଼ା ଓ କୁକୁରଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଜାତିଭେଦର ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଗଲା।

ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରୁ ଏହା ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଛି ସେଥିରେ ଅମୁକ ଜାତିର ଘୋଡ଼ା ବା କୁକୁର ଅମୁକ କାମକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ସବିଶେଷ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଛି *। ଶୂଦ୍ରଜାତିର ଘୋଡ଼ାକୁ ରଜା ଚଢ଼ିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଲେଖା ହୋଇଛି। ଏଠାରେ ଚଢ଼ିବାର ଅର୍ଥ

* ଘୋଟକଙ୍କ ଜାତି ଓ ଲକ୍ଷଣ—
ବାଜିନୋ ଜଳଜାଃ କେଚିଦ୍ ବହ୍ନିଜାତାସ୍ତଥାପରେ
ସମୀରପ୍ରଭବାସ୍ତାନ୍ୟେ ତୁରଗା ମୃଗଜାଃ ପରେ।

ଶୂଦ୍ର ଜାତିର ଅଶ୍ୱଙ୍କର ସତ୍ତ୍ୱ ଠାଣ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କର କାମକୁ ପାଇବେ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଲୋକେ ଶୀକାର କରିବାକୁ, ଚୋରକୁ ସୁଙ୍ଘି ଧରିବାକୁ ଓ ଖୁସିରେ କୁକୁର ରଖନ୍ତି । ଶୂଦ୍ରଜାତିର କୁକୁର ଏ କାମରୁ କୌଣସିଥିକୁ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର କୁକୁର ବଡାବଡ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ଶୂଦ୍ରଜାତିସ୍ତୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି ତ କେହି ଅର୍ଥ କରନ୍ତି ନାହିଁ !

ଜଲୋଦ୍‌ଭବା ଦ୍ୱିଜା ଜ୍ଞେୟାଃ କ୍ଷତ୍ରିୟା ବହ୍ନିସମ୍ଭବାଃ
ପ୍ରଭଞ୍ଜନଭବା ବୈଶ୍ୟା ମୃଗଜାଃ ଶୂଦ୍ରଜାତୟଃ
ବିପ୍ରାଦ୍ୟା ବାହନାଃ ସର୍ବେ ଯସ୍ୟୋ ଭୂମିପତେଃ ସଦା
ଶୂଦ୍ରଜାତିତୁରଙ୍ଗାନ୍ତୁ ନ ସ୍ପୃଶନ୍ତି ନରେଶ୍ୱରାଃ ।
ବିବେକୀସଦ୍ଗୁଣୋ ବିପ୍ରସ୍ତେଜସ୍ୱୀ କ୍ଷତ୍ରିୟୋ ବଲୀ
କୋଷ୍ଠଶ୍ରବୋର୍ଭବେଦ୍ ବୈଶ୍ୟଃ ଶୂଦ୍ରୋ ନିଃସତ୍ତ୍ୱକୋ ଭବେତ୍ ।

—ଯୁକ୍ତିକଳ୍ପତରୁଃ ।

କୁକୁରଙ୍କର ଜାତି ଓ ଲକ୍ଷଣ—

ଶୁଭ୍ରା ଦୀର୍ଘା ସ୍ତବ୍ଧକର୍ଣ୍ଣା ଲଘୁପୁଚ୍ଛାସ୍ତନୂଦରାଃ
ସୁଶୁକ୍ଳଖରଦନ୍ତାଶ୍ଚ ଶ୍ୱାନସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଜାତୟଃ ।
ରକ୍ତାଙ୍ଗାସ୍ତନୁଲୋମାନୋ ଲଲତ୍କର୍ଣ୍ଣାସ୍ତନୂଦରାଃ
ଦୀର୍ଘାଦୀର୍ଘା ନଖରଦାଃ ଶ୍ୱାନସ୍ତେ କ୍ଷତ୍ରଜାତୟଃ ।
ଯେ ପୀତବର୍ଣ୍ଣା ମୃଦବସ୍ତନୁଲୋମାନ ଏବ ଚ
ନ ହ୍ରା ନ ହ୍ରା ଲଲଜ୍ଜିହ୍ୱାସ୍ତେ ଶ୍ୱାନୋ ବୈଶ୍ୟଜାତୟଃ ।
କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣାସ୍ତନୁମୁଖା ଦୀର୍ଘରୋମାଣ ଏବ ଚ
ଅନୂଚ୍ଚାଃ ଶ୍ରମଯୁକ୍ତାଶ୍ଚ ତେ ଶ୍ୱାନଃ ଶୂଦ୍ରଜାତୟଃ ।

—ଭୋଜରାଜକୃତ ଯୁକ୍ତିକଳ୍ପତରୁଃ ॥

ପୁରୁଷସୂକ୍ତର ଭାବାର୍ଥ

ଇଂରେଜ ପଣ୍ଡିତମାନେ କନ୍ତୁ 'ପୁରୁଷସୂକ୍ତ'ର ଅର୍ଥ କରି ମୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉଚ୍ଚ ଓ ପାଦରୁ ବାହାରିଥିବା ଶୂଦ୍ର ନୀଚ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରିଛନ୍ତି । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କର ବହୁ ମସ୍ତକ, ବହୁ ଚକ୍ଷୁ ଓ ବହୁ ହସ୍ତପଦ ଥିବାର କୁହା-ଯାଇଛି । ତାହାର ଅର୍ଥ, ସେ ବହୁ କଥା ଏକ ସମୟରେ ଚିନ୍ତା କରି-ପାରନ୍ତି, ସବୁଆଡ଼େ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ସେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଓ ସର୍ବକର୍ତ୍ତା । ଏହି ସୂକ୍ତର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ଲେଖାହୋଇଛି—ତାଙ୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଆଖି, ଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ ଗୋଟିଏ । ଉପମା ଅଳଙ୍କାରରେ କୁହାହୋଇ-ଥିବା ଏହି ବାଣୀର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ କଲେ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଖି ଖୁବ୍ ବଡ଼ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) ଓ ଅନ୍ୟଟି ଛୋଟ (ଚନ୍ଦ୍ର) ବୋଲି ଏକ ଅପରୂପର ଧାରଣା କରିବାକୁ ହେବ । ତା'ର ପରେ ଅଛି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାହୁ ଓ ବୈଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଜଙ୍ଘ, ଶୂଦ୍ର ତାଙ୍କର ପାଦରୁ ଜାତ । ଏହାର ଏତିକି ମାତ୍ର ଭାବାର୍ଥ ହୋଇ-ପାରେ—ବିଶ୍ୱପୁରୁଷଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଣ୍ଡପରି, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବାଣୀରେ ବିଶ୍ୱ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଛି ; କ୍ଷତ୍ରିୟ ବିଶ୍ୱକୁ ରକ୍ଷା କରୁଛି, ବୈଶ୍ୟ ଏହାର ପୁଷ୍ଟିର କାରଣ ଓ ଶୂଦ୍ର ପରିଶ୍ରମକାରୀ । ମୁଣ୍ଡ ଓ ପାଦର ବଡ଼ ସାନରେ ଜାତିର ବଡ଼ ସାନ ହେଲେ ମୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରି-ଥିବା ଜାତିର ଛେପ ଖଙ୍କାର ସଫା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ନିଜ ଦେହର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ନିଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନୀଚ ନୁହେ, ଏହା ଅଧିକ କହିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ପୁଣି ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ପାଦପଦ୍ମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଧ୍ୟେୟ ଓ ପୂଜ୍ୟ । ଭେଦାଭେଦ ବିଷୟରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ କହିଛନ୍ତି :—

ପକ୍ଷ, ଭକ୍ଷ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଶଦ୍ର, ଅଜ୍ଞାନୀ ଗ୍ରାମ୍ୟଜନ, ଜଳଚର, ଖେଚର,

ଭୂତଳସ୍ଥ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ, କୃମିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ, ଭଗବାନଙ୍କର ସଖସାଙ୍ଗ । *

ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିକୁ ମୋଟାମୋଟି ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି, ଦେଶୀ ବିଦେଶୀ, ଭଲ ମନ୍ଦ ନିର୍ବିଶେଷରେ ବିଭିନ୍ନ ମନୋବୃତ୍ତି ଓ କର୍ମକୁଶଳତା ଉପରେ ଜାତିଭେଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି, ହିନ୍ଦୁ ଯେଉଁ ଉଦାରତା ଦେଖାଇଛି ତାହା, ଆଦିମ କାଳରେ ଯେପରି ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ । ଧଳା କଳା, ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର, ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସୀ ଓ ଅବିଶ୍ୱାସୀର ଭେଦ, ଆମ ସମାଜରେ କୌଣସି ସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ପାରିନାହିଁ । ବହିଃଶତ୍ରୁ ଓ ଅନ୍ତଃଶତ୍ରୁ ସମସ୍ତେ କାଳକ୍ରମେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଗଣ୍ଡିଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଯେ ଖାଲି ଶୂଦ୍ର ଜାତିରେ ନିଆଯାଇଛନ୍ତି ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆସିବା ସମୟରେ ଭାରତରେ ଯେଉଁ ଲୋକେ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଉଚ୍ଚ କୋଟିର ଲୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ ହେବାର ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ ଭିତରେ ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଧର୍ମର ଦେବାଦେବୀ ମଧ୍ୟ ପଶିଛନ୍ତି । ଶାକ୍ତ ଧର୍ମର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯିବ, ଶିବ ଶକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କେତେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ମାଳୀ ଜାତିରେ ପଶିଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଚାଲିଛି । ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଉ । ଢେଙ୍କାନାଳର କପିଳାସ ମହାଦେବଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରାପତି ବୋଲି ଯେଉଁ ମାଳୀମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଐତିହ୍ୟ ଆଲୋଚନାଯୋଗ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ନାମଧାରିଣୀ ଶକ୍ତିଙ୍କର

---

* ଦୈତ୍ୟେୟା ! ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷାଂସି ସ୍ତ୍ରିୟଃ ଶୂଦ୍ରା ବ୍ରଜୌକସଃ
ଖଗା ମୃଗାଃ ପାପଜୀବାଃ ସନ୍ତି ହ୍ୟଚ୍ୟୁତତାଂ ଗତାଃ ॥
ଭାଗବତ ୭ । ୭

ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପୂଜକମାନଙ୍କର ଜାତି ଆଲୋଚନା କଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁକଥା ଜଣାପଡ଼ିବ । ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇପାରିବ, ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇବାର ଯେତେ କଷ୍ଟ ବୋଲି ସାଧାରଣତଃ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ, ତାହା ସେତେ ନୁହେଁ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟ ହେବା ସେ କାଳରେ ସବୁଠାରୁ ସହଜ ଥିଲା । ଏ କାଳରେ ସିନା ଟଙ୍କା ବଳରେ ଚଷା, ଖଣ୍ଡାୟତ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ସେ କାଳେ ବାହୁବଳ ଓ ପରାକ୍ରମରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହେଉଥିଲା । ରାଜପୂତମାନେ ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଦଳ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ରାଜା ଓ ଜମିଦାର ସାବକରେ ଆଦିବାସୀ ଥିଲେ । ଏ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଆଦିବାସୀ ଜମିଦାର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଘରେ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ କରି କ୍ଷତ୍ରିୟ ହେବାର ଦେଖାଯାଉଛି ।

ବୈଶ୍ୟ ହେବା ତ ଆହୁରି ସହଜ । ଶୂଦ୍ରର କର୍ମକୁଶଳତା ସାଙ୍ଗକୁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବେ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ହେଲେ ସେ ବୈଶ୍ୟ ହେବାରେ ସେତେବେଳେ ଯେପରି ବାଧା ନ ଥିଲା, ଏବେ ସମ୍ପତ୍ତି ବଢ଼ିଲେ ସେପରି ବାଧା ରହୁନାହିଁ । ଅନ୍ତ୍ୟଜମାନେ ଆଜି ବି ପ୍ରତି-ଦିନ ବୈଶ୍ୟତ୍ୱ ଓ କରଣତ୍ୱ ପାଉଛନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ କୁହାଯାଏ, ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁମାନେ ନୀଚ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ନ ଖାଇବାରୁ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ନ ଛୁଇଁବାରୁ ଜାତିଭେଦର ଉତ୍କଟତା ବଢ଼ିଛି । ତାହା କେତେକାଂଶରେ ସତ୍ୟ ; କିନ୍ତୁ ଖାଲି ତାହାରି ଯୋଗୁଁ ଯେ ଜାତିଭେଦ ରହିଛି ଏବଂ ସେ ଛାଡ଼ିଗଲେ ଯେ ଜାତିଭେଦ ଉଠିଯିବ ତାହା ନୁହେଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହାର ମୂଳରେ ଅଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପୂର୍ବରୁ ସୂଚିତ ହୋଇଛି,

ଏ କଟକଣା ଉଠିଗଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲାଭ । ପାଣି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଣିସ୍ପର୍ଶ୍ୟ କଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୁରିଭୋଜନ ମିଳନ୍ତା, ଦକ୍ଷିଣା ମିଳନ୍ତା ଓ ତା' ସାଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଶଂସା ବି ମିଳନ୍ତା । ପ୍ରଶଂସାର ମୂଲ୍ୟ ଏ ଯୁଗରେ ସେତେ ବୁଝା ନ ପଡ଼ୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭୋଜନର ମୂଲ୍ୟ ସମସ୍ତେ ବୁଝନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଭୋଜନର ନାମରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ବୋଲି ତ ପ୍ରବାଦ ଅଛି (ନୃତ୍ୟନ୍ତି ଭୋଜନେ ଦ୍ୱିଜାଃ) । କରିବାର କଥା । ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଦରିଦ୍ର । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାସନର ଖତିଆନ ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ, ଶତକେ ୫ ଜଣଙ୍କର ମଧ୍ୟ ୫ ଏକରରୁ ଅଧିକ ଜମି ନାହିଁ । ବେଶୀ ଜମି ଥିବା ଅଧିକାଂଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହରିଆ ବାବୁ, ସହରରେ ଧର୍ମର ସଂସ୍କାର ବା କୁସଂସ୍କାର ପ୍ରାୟ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହିଁ ସାମାଜିକ କଟକଣା ଧରି ରହିଛନ୍ତି । କାହିଁକି ? ସାତ୍ତ୍ୱିକ ତ୍ୟାଗରେ ତ ନୁହେଁ । ଯୁଗ ପ୍ରଭାବରେ ସମସ୍ତେ ପଇସାର ଆକାଂକ୍ଷା ଅର୍ଜିଲେଣି । ତଥାପି ଲୋକମତର ପ୍ରଭାବରେ ସେମାନେ ଗୁଡ଼ିଆ ଘରେ ଜଳଖିଆ ଖାଇଲେ ବି ଶୁଣ୍ଢିଘରେ ଖାଇପାରୁନାହାନ୍ତି । ଏ ଲୋକମତ ଖାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ନା ଅନ୍ୟ ଜାତିର ତାହା ଆଉ ଟିକିଏ ପରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ଶାସ୍ତ୍ରର ଯୁକ୍ତି ଏ ଲୋକମତର ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ । ଶୂଦ୍ରଘରେ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନା ନାହିଁ । ପରାଶର ସଂହିତା, ଯାହା କି ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ମୃତି, ସେଥିରେ ଅଛି, ଶୂଦ୍ରଘରର ଭାତ *,

---

*ଶସ୍ୟଂ କ୍ଷେତ୍ରଗତଂ ପ୍ରାହୁଃ ସତୁଷଂ ଧାନ୍ୟମୁଚ୍ୟତେ
ଆମଂ ବିତୁଷମିତ୍ୟୁକ୍ତଂ ସ୍ୱିନ୍ନମନ୍ନମୁଦାହୃତମ୍—ଶ୍ରାଦ୍ଧତତ୍ତ୍ୱଧୃତବଶିଷ୍ଠବଚନମ୍ ।
ଧାନ, କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିବାବେଳେ ଶସ୍ୟ, ବେଙ୍ଗଲା ମଡ଼ାସାରିଲେ ଧାନ୍ୟ, କୁଟା ହେଲା ପରେ ଆମ, ଓ ରନ୍ଧା ହେଲା ପରେ ଅନ୍ନ ବୋଲିଏ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୂଦ୍ରାନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସେ ସବୁ ଦେବଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଯାଏ * । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପରେ ଈଶ୍ୱର ଗୁରୁତ୍ୱଦଆହୋଇଛି, ମନ ହେଲେ ସେ ଶୂଦ୍ରଘରେ ଖାଇବ ; କିନ୍ତୁ ସତର୍କ କରିଦିଆହୋଇଛି, ଶୂଦ୍ରଠାରୁ ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ସାବଧାନରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଶୂଦ୍ରର ନିଜ ପେଟ ପୋଷିବା ଧରାଧରି ; ସେ ଯାହା ଦେବ, ନିଜ ପେଟ କାଟିକରି ଦେବ ; ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଶୂଦ୍ରର ରକ୍ତ ଶୋଷିବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ବୃହତ୍ ପରାଶର ସଂହିତାରେ ଅଛି—ବ୍ରାହ୍ମଣଘର ଭାତ ଅମୃତ ପରି, ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନରେ ଦିଏ; କ୍ଷତ୍ରିୟଘରର ଅନ୍ନ, ତା'ଠାରୁ ଟିକିଏ କମ୍, ଦୁଧପରି, ସେ ନିଜର ବଡ଼ପଣ ରଖିବାକୁ ଦିଏ ; ବୈଶ୍ୟ-ଘରର ଅନ୍ନ, ଅନ୍ନ—ସେ ଦିଏ ବ୍ୟବସାୟ ବୃଦ୍ଧିରେ, ପ୍ରତିଦାନରେ କାମ ପାଇବ ବୋଲି ; କିନ୍ତୁ ଶୂଦ୍ରର ଅନ୍ନ ରକ୍ତପରି, ସେ ତା ପେଟରୁ କାଟି ଦେବ । ତେଣୁ ସଦ୍‌ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଅତି ଅକାଳରେ ନ ପଡ଼ିଲେ) ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ବି ତା'ଠାରୁ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ । † ଖାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇଲେ ଯେ ତା ଅନ୍ନ ଅମୃତ ହୋଇଯିବ ତାହା ନୁହେଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅଛି । ଜଣେ ଋଷି ଅସୁସ୍ଥ ହେବାରୁ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କୁ ମାଗିଲେ, ତାଙ୍କର ଉପରି

---

* ତାବଦ୍ ଭବତି ଶୂଦ୍ରାନ୍ନଂ ଯାବନ୍ନ ସ୍ପୃଶତି ଦ୍ୱିଜଃ
ଦ୍ୱିଜାତିକରସଂସ୍ପୃଷ୍ଟଂ ସର୍ବଂ ତଦ୍‌ହବିରୁଚ୍ୟତେ ॥

—ପରାଶର ।

† ଅମୃତଂ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ୟାନ୍ନଂ କ୍ଷତ୍ରିୟାନ୍ନଂ ପୟଃ ସ୍ମୃତଂ
ବୈଶ୍ୟସ୍ୟଚାନ୍ନମେବାନ୍ନଂ ଶୂଦ୍ରାନ୍ନଂ ରୁଧିରଂ ସ୍ମୃତଂ
ତସ୍ମାତ୍ ଶୂଦ୍ରଂ ନ ଭିକ୍ଷେତ ଯଜ୍ଞାର୍ଥଂ ସଦ୍‌ଦ୍ୱିଜସ୍ତୁ ଯଃ ।

ଦେହାନ୍ତ ହେବ । ତାଙ୍କୁ ବର ମିଳିଲା, ସେ ଯଦି ଜଣେ ଚଣ୍ଡାଳ ଘରେ ଖାଇବେ ତେବେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବ । ଋଷି ଜଣେ ଚଣ୍ଡାଳ ଘରେ ଭିକ୍ଷା କଲେ । ଚଣ୍ଡାଳ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ଦେବାକୁ ପ୍ରଥମେ ଡରୁଥିଲା । ଋଷି ବଳାଇବାରୁ ସେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ଭାତ ମୁଠିଏ ରାନ୍ଧି ତାଙ୍କୁ ଦେଲା । ତାହା ଖାଇବା ପରେ ଋଷି ମରିବେ କ'ଣ, ସୁସ୍ଥ ହୋଇଗଲେ । ସେ ଯାଇ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ପାଖେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଯେ, ଭଗବାନ୍ ତାଙ୍କୁ ଠକିଛନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ କହିଲେ, "ତୁମେ ଯଦି ପ୍ରକୃତ ଚଣ୍ଡାଳ ଘରେ ଭିକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତ ତେବେ ମୋ କଥା ଫଳିଥାନ୍ତା ।" ଭଗବାନ୍ ପାଖ ଗାଁରୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଘର ବତାଇଦେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଘରୁ ଖାଇଲେ କ'ଣ ହେବ ଦେଖିବାକୁ କହିଲେ । ସେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦୁଆରେ ଯାଇ ଋଷି ବସିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଦମ୍ପତି ଋଷିଙ୍କୁ ଛି ଛି କରି ଘଉଡ଼ିଲେ । ଋଷି ନ ଯିବାରୁ ଅତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କୁକୁରକୁ ଦେଲା ପରି ତାଙ୍କୁ ମୁଠିଏ କାଢ଼ିଦେଲେ । ସେତକ ମୁହଁକୁ ଯାଉଛି କି ନାହିଁ ଋଷିଙ୍କର ଦେହ-ତ୍ୟାଗ ହେଲା । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିଜ ଧର୍ମରେ ନ ରହନ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଅତିଥିଙ୍କୁ ମୁଠିଏ ନ ଦିଅନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତିବେଶୀମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ 'ଚଣ୍ଡାଳଠାଏ' ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା —

ଦ୍ରେ ମାତ *ହୋଇଥିବାରୁ ତା ଦାନ ରକ୍ତ ବୋଲି ଉପେକ୍ଷିତ

---

* ଦ୍ରୋସ୍ତୁ ଯେ ଦାନପରା ଭବନ୍ତି ବ୍ରତାନ୍ୱିତା ବିପ୍ରପରାୟଣାସ୍ତୁ
ଅନ୍ନଂ ହି ତେଷାଂ ସତତଂ ସୁଭୋଜ୍ୟଂ ଭବେଦ୍ଧି ନୈବ ତ୍ୱମିଦଂ ପୁରାତନୈଃ
ବହ୍ନିପୁରାଣ, ବୃଷଦାନାଧ୍ୟାୟଃ ।

ହେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ, କାରଣ—ବହ୍ନି ପୁରାଣରେ ଅଛି, "ଯେଉଁ ଶୂଦ୍ରମାନେ ଦାନପରାୟଣ ବା ଦାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ନିଜ ସମାଜର ନିୟମ ମାନି ଚଳୁଛନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦରରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର କଥା । ଏହା ସର୍ବକାଳର ଋଷିମୁନିଙ୍କ ବିଧି ଚଳି ଆସୁଛି ।"

ଯେପରି ମନେ ହେଉଛି, ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦାନଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କଟକଣା ରଖାଯାଇ-ଥିଲି । କୂର୍ମ ପୁରାଣରେ ଅଛି—ଅର୍ଦ୍ଧିକ, କୁଳମିତ୍ର, ଗୋପାଳ, କେଉଟ, ଭଣ୍ଡାରି, ନାହୁଆ, କୁମ୍ଭାର ଓ କୃଷୀ—ଏହି ଏହି ଶୂଦ୍ର ଜାତିର ଲୋକେ ଯଦି ଖାଇବାକୁ ଯାଚନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ କିଛି ପଇସା ଦେଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବା ଚଳିବ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ ମନେକରନ୍ତି * ।

ଶୂଦ୍ର ହାତରୁ ପାଣି ଖାଇବା ଓ ଭାତ ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଥିବାଠାରେ, ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କଟକଣା ଯେ ନ ଥିବ ତାହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ଚଣ୍ଡାଳ ଓ ଶ୍ୱପାକ, କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁବା ବିଷୟରେ କଟକଣା କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ମୃତି ଓ ପୁରାଣରେ ଅଛି । ରଜସ୍ୱଳା ଅବସ୍ଥାରେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଛୁଇଁଲେ ଯେତିକି ଦୋଷ, ଚଣ୍ଡାଳ ଓ

---

* ଅର୍ଦ୍ଧିକଃ କୁଳମିତ୍ରଂ ଚ ଗୋପାଳୋ ଦାସନାପିତୌ
ଏତେ ଶୂଦ୍ରେଷୁ ଭୋଜ୍ୟାନ୍ନା ଯଶ୍ଚାତ୍ମାନଂ ନିବେଦୟେତ୍
କୁଶୀଲବଃ କୁମ୍ଭକାରଃ କ୍ଷେତ୍ରକର୍ମକ ଏବ ଚ
ଏତେ ଶୂଦ୍ରେଷୁ ଭୋଜ୍ୟାନ୍ନା ଦତ୍ତ୍ୱା ସ୍ୱଳ୍ପପଣଂ ବୁଧୈଃ ।
କୂର୍ମ—ଉପବିଭାଗ, ୧୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶ୍ୱପାକଙ୍କୁ ଛୁଇଁଲେ ସେତିକି ଦୋଷ ବୋଲି ଲେଖା ହୋଇଛି, ଗାଧୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଗଲା; ପଇତା ଲଗାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଛୁଟି ଅଛି—ହାଟରେ, ବାଟରେ, ଡଙ୍ଗା ପାର ହେଲାବେଳେ, ଆଜିକାଲି ରେଲରେ ମଧ୍ୟ, ସଭା ସମିତିରେ, ମେଳଣରେ ଓ ବିବାହ ବ୍ରତାଦି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉଥିବା ଜନ-ଗହଳରେ, ଯାତ୍ରାତିଅଟରେ, ଖେଳ କସରତ ଆଖଡ଼ାରେ ଯଦିରେ ହାଡ଼ିମାନେ ବାଇଦ ବଜାନ୍ତି—ଏସବୁ ସ୍ଥଳରେ ହାଡ଼ିଛୁଆଁ, ଚଣ୍ଡାଳ-ଛୁଆଁ ଧରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ନୀଚ ପ୍ରତି ଦୟାରେ

ଏ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ମୂଳରେ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ଲୋକଙ୍କ ଘୃଣା ଅପେକ୍ଷା ଦୟା ବେଶୀ ଥିଲା ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ସେମାନେ ସାମାଜିକ ଓ ବୈଷୟିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପତିତ, ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ହେବାର ସଂଭାବନା ଥିଲା । ତାହା ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଅଁ ନାହିଁ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ମୃତିର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ପରାଶର ସଂହିତାରେ ଅଛି—ଚଣ୍ଡାଳ, ଶ୍ୱପାକ, ଗୋରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ଯଦି କୌଣସି ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ହତ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସେପରି ହତ ହୋଇ-ଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆତ୍ମଘାତି ବୋଲି ଧରାଯିବେ * । (ଆତ୍ମଘାତିଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧାଦି ଔର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେହିକ କ୍ରିୟା ହୁଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ନ ହେବାରୁ ସେ ଭୂତ ହୋଇ ରହିବେ ।) ଏହାର ମୂଳରେ ଥିବା

* ଚଣ୍ଡାଲେନ ଶ୍ୱପାକେନ ଗୋଭିର୍ବ୍ବିପ୍ରୈର୍ହତୋ ଯଦି
ଆହିତାଗ୍ନି ର୍ଭବେତ୍ ବିପ୍ରୋ ବିଶେଷେଣାତ୍ମଘାତକଃ ।—ପରାଶର

ଘାତ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଚଣ୍ଡାଳ ପତିତ, ଶ୍ୱପାକ ଅତି ଦରିଦ୍ର—କୁକୁର ଖାଇ ପେଟ ପୋଷେ, ଗାଈ ନିରୀହ, ବ୍ରାହ୍ମଣର ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତି ଓ କ୍ଷମା ବଳ—ଏମାନଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଖୁବ ନ ବାଧିଲେ ଏମାନେ କାହାକୁ, ବିଶେଷ କରି ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରେ ମାରିଦେବାକୁ ବାହାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଯଦି ମାରୁଛି, ତେବେ ଧରି-ନେବାକୁ ହେବ, ମାରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଘାତକକୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ କଷ୍ଟ ଦେଇଛି, ଡରେଇଦେଇଛି । ତେଣୁ ସେ ଏମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମରିନାହିଁ ଯେ, ଆପଣା ଗୁଣରେ ମରିଛି ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ ବିବାଦରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା

ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଏଇ ଭାରତରେ ମଫସଲରେ ହାଡ଼ି ପାଣ ଓ ଉଚ୍ଚତର ବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଲାଗୁଥିବା ଗୋଳମାଳରେ ନ୍ୟାସ୍ତ ହେଉଛି । ହାଡ଼ି ଉପରେ ରାଗିଗଲେ, ଗାଳିଦେଇ ଯଦି ରାଗ ଶାନ୍ତ ନ ହେଲା, ତେବେ ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକେ ରାଗରେ କାଠଖଣ୍ଡେ, ଗୋଡ଼ାଟେ ତା'ଉପରକୁ ଫୋପାଡ଼ନ୍ତି । ଏପରି ରାଗିଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ବୁଝିଥିବେ, ଢେଲାଟେ ଫୋପାଡ଼ିବା ବେଳେ ମନକୁ ମନ ରାଗ ଶାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେପରି ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବ ତାହାପାଇଁ ଆପେ ଆପେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଯାଏ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ସେତେବେଳେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରେ । ଏଠାରେ କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଘଟଣାର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ଜଣେ ତେଲିର କ୍ଷେତରେ ହାଡ଼ିମାନେ ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ କରି ଫସଲ କାଟିନେଲେ । ତେଲିମାନେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଗଲେ ; ଟାଳିପଙ୍କିତ କରି ଢେଙ୍କା ଫୋପାଡ଼ିଲେ । ହରିଜନମାନେ

ଧାନ ତ କାଟିକରି ନେଲେ, ଓଲଟି ଗାଳରେ ଇଉଥ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ତେଲିଙ୍କୁ ମାଡ଼ ଚଢ଼ାଇଲେ । ନ୍ୟାୟରେ ହରିଜନମାନଙ୍କର କାଇଲି ହେଲା । ଧାନପାଇଁ କ୍ଷତିପୂରଣ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପଇସା ତେଲି ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କ୍ଷତିପୂରଣ ଗୁଡ଼ି ହେଲା । ଜାତିଆଣରେ ଦାଗୀ ହେଲା, ଯେଉଁ ତେଲିମାନେ ହାଡ଼ି-ହାତରୁ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାତି ହେବେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାତ-ପାଟଣାର ଭାଇଙ୍କୁ ବଳେ ଡାଲିଭାତ ଖୁଆଇବେ । ଏପରି କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ବୋଲି ସୂଚାଇବାରୁ, ତେଲିଙ୍କର ଗ୍ରାମୀଣ (ଆଜି-କାଲି ହିସାବରେ ଜଣେ ଖୁବ ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଦରିଦ୍ର ଲୋକ) ଜବାବ ଦେଲେ, "ହଁ, ମାଡ଼ ଖାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କର ; କିନ୍ତୁ ଗୋଳମାଳ ବଢ଼ି ମାଡ଼ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା କାହିଁକି ? ଶେଷରେ ପଞ୍ଚାୟତରେ କଥାଟିର ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ପାଟଣାର ବଡ଼ ପୂର୍ବରୁ ପଞ୍ଚାୟତ ବସାଇ-ଥିଲେ ଚଳିଥାନ୍ତା । ହାଡ଼ିମାନେ ତ ଅଣ୍ଟନରେ ଭାବି କ୍ଷେତରେ ପଶି-ନଥିବେ ! ପାଟଣାସ୍ଥଳକୁ ନ ଯାଇ ପଞ୍ଚାୟତର ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ବ ହୋଇଥାନ୍ତା ।" ଏହା କହିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସ୍ଥାନୀୟ ଭଦ୍ର-ଲୋକଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେ ଗୁଣ୍ଡିଆ ବାନ୍ଧିବାରେ ଜିଦ୍ କଲେ ନାହିଁ । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ତେଲିମହାଜନଙ୍କ ସଭା ବସି ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଛୁଆଁଛୁତି ଧରାଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଇତିମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର କଲେଣି । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବ, କିନ୍ତୁ ଅଶିକ୍ଷିତ (!) ଗ୍ରାମୀଣ ଯେଉଁ ମତ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ ।

ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତର ନିଷ୍ପତ୍ତିମାନ ଟିକିଏ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଶୁଣିଲେ, ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯିବ, ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ଚଣ୍ଡାଳ ଓ ଶ୍ୱପାକ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଛି ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ମଫସଲର ବହୁ ଗ୍ରାମରେ ଦେଖାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ବ

ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ପରମ୍ପରା ଛିଣ୍ଡିଯାଉଥିବାରୁ, ପ୍ରୟୋଜନ ବେଳେ ଯଥାଯଥ ନେଉଛୁ ମିଳୁନାହିଁ ।

ଷୋଡ଼ଶ ମାତୃକାରେ ଭୃତ୍ୟପତ୍ନୀ

ଶୂଦ୍ରର ଇଜ୍ଜତ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ 'ଭୃତ୍ୟପତ୍ନୀ'କୁ ଷୋଡ଼ଶ ମାତୃକାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାହୋଇଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉଛି । * ଶୂଦ୍ରସ୍ତ୍ରୀଗମନ କଲେ କଡ଼ା ଦଣ୍ଡର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଦି ଶୂଦ୍ରାଗମନ କରେ ତେବେ ସେ ବୃଷଳୀପତି ବୋଲାଇବ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, ସେ ବିପ୍ରଜାତିରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବ ଓ ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧମ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେବ । †

ଏ ସବୁର ଆଲୋଚନା ଏବକୁ ପ୍ରାୟ ଲୋପ ହୋଇଯାଇ-ଥିବାରୁ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ଚିନ୍ତାର ଉଦାରତା ଲୋପ ହୋଇଛି । ନିଜ ମନର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାବ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଲୋକରେ ଯାହା ଗୃହୀତ ହେବ ତାହା ଠିକ୍ ବୋଲି ଧରି ନଆଯାଉଅଛି । ଠିକ୍ କଥା ଲୋକେ କପରି ଗ୍ରହଣ କରିବେ

---

* ଷୋଡ଼ଶ ମାତରଃ —

ଗୁରୁପତ୍ନୀ ରାଜପତ୍ନୀ ଦେବପତ୍ନୀ ତଥା ବଧୂ
ପିତୋ ସ୍ୱସା ଶିଷ୍ୟପତ୍ନୀ ଭୃତ୍ୟପତ୍ନୀ ଚ ମାତୁଲୀ ।
ପିତୃପତ୍ନୀ ଭ୍ରାତୃପତ୍ନୀ ଶ୍ୱଶ୍ରୂଶ୍ଚ ଭଗିନୀ ସୁତା
ଗର୍ଭଧାରୀଷ୍ଟଦେବୀ ଚ ପୁଂସଃ ଷୋଡ଼ଶମାତରଃ ।

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ—ଅଧ୍ୟାୟ, ୫୯ ।

† ଯଦି ଶୂଦ୍ରାଂ ବ୍ରଜେଦ୍ ବିପ୍ରୋ ବୃଷଳୀପତିରେବ ସଃ
ସ ଭ୍ରଷ୍ଟୋ ବିପ୍ରଜାତେଶ୍ଚ ଚଣ୍ଡାଳାତ୍ ସୋଽଧମଃ ସ୍ମୃତଃ ।

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ, ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡ ।

ସେଥିପାଇଁ ଯେ ଉଦ୍ୟମ କରିବାର କଥା, ସେ ଉଚ୍ଚଜାତିର ଲୋକମାନେ, କୁଳାଚାର ନାମରେ ଗତାନୁଗତିକ କଥାକୁ ଧରି ରଖିଛନ୍ତି। ସାଧାରଣ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ନିଜର ଜାତିପ୍ରଥାର ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ଅଛନ୍ତି; ଯେଉଁମାନେ ପାଠ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ଗ୍ରାମର ବେଷ୍ଟନୀରୁ ବାହାରି ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ବାଟ କଢ଼ାଉଛି ସେଇଆଡ଼େ ମାଡ଼ି ଚାଲିଛନ୍ତି।

ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତି

ଏପରି ଯେ ଖାଲି ଆଜି ହେଉଛି ତାହା ନୁହେଁ। ଆମ ଦେଶ ବହୁତ ପୁରୁଣା ଦେଶ—ବିଦେଶୀ ସ୍ୱଦେଶୀ ତାଡ଼ନାରେ ବହୁବାର ଆମ ପରଂପରା ଦୋହଲିଯାଇଛି।

ଚାତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ଯେତେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବେ ହୋଇଥିଲେହେଁ କାଳରେ ତାହା ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତିରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୋଇଗଲା। ଏପରି ହେବା ଖାଲି ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ, ଏପରି ହେବାଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତି ପ୍ରଥମେ ସୁକର ହୋଇଥିଲା। ବିଦ୍ୟା, କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ଯେ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲା ତାହା ଏହି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତି ଯୋଗୁଁ ହୋଇ ପାରିଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ। ଆଜି ଆମେ ଦେଖୁଥାଇଁ, ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଶିକ୍ଷକର ପୁଅ ହାତରେ ଭଲ ପାଠ ହେଉଛି। ଡାକ୍ତରର ପୁଅ ପାଠ ପଢ଼ି ଜାଣିବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ଡାକ୍ତରି ବିଷୟରେ ଟିକିଏ ସାଧାରଣ କଥା ଶିଖିଯାଇପାରୁଛି, ସେହିପରି ମଟର ଚଳାଇ ଜାଣୁଥିବା ବାପର ପୁଅ, ନିଜେ ଯନ୍ତ୍ରରେ ହାତ ଦେବାର ବହୁ ଆଗରୁ, କେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର କ'ଣ ତାହା ଜାଣିଯାଉଛି। ଅଜିକାଲି ଓକିଲତି, ଡାକ୍ତରି, ଇଂଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍

ସବୁଶପାଇଁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାରେ ଉତ୍କର୍ଷ ଲେଡ଼ା ହେଉଥିବାରୁ ପିଲା-ଙ୍କେ ଅର୍ଜିଥିବା ଏ ଜ୍ଞାନସବୁ ପିଲାଙ୍କର କାମରେ ଆସୁନାହିଁ । ଡାକ୍ତର ପୁଅର ପିଲାଦିନୁ ଡାକ୍ତର ପଢ଼ିବାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଝୁଙ୍କ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଡାକ୍ତର ଇସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ସକାଶେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆଇ. ଏସ୍‌ସି. ପାସ୍ ହେବା ଦରକାର । ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁଅର ସେପରି ପାସ୍ ହେଉଥିବା ସହଜ ହେଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଡାକ୍ତର ହେଉଛି ଓ ଡାକ୍ତରର ପୁଅ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ ବା ଚାକିରି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛି । ମନୋବୃତ୍ତି ଓ ପାରିବାରିକ ବେଷ୍ଟନୀର ଭିତ୍ତିରେ ପିଲା-ଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସମ୍ଭବ ନ ହେଉଥିବାରୁ ଆଜିକାଲି ଯାହାକୁ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ବୋଲି କହୁଥାଇଁ, ସେଥିରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଠିକ୍ ଲୋକ ପଶିପାରୁ-ନାହାନ୍ତି ।

ତାହାର ଲାଭ ଓ କ୍ଷତି

କିନ୍ତୁ ଅଧୁନାତନ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଭାବ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶେଷ ପ୍ରବେଶ କରିନାହିଁ ସେଥିରେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତିର ଉପ-କାରିତା ସ୍ପଷ୍ଟ । ମାରୱାଡ଼ିମାନେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ବ୍ୟବ-ସାୟରେ ଅଛନ୍ତି । ୧୪-୧୫ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ମାରୱାଡ଼ି ନବଯୁବକ ପକ୍କା ବ୍ୟବସାୟୀ ହୋଇଯାଉଛି । ଗ୍ରାମର କୃଷୀଙ୍କ କଥା ସେହିପରି । ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ହରିଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଜାତିର କୃଷୀପିଲା ବାହାରୁ କୌଣସି ଶିକ୍ଷା ନ ପାଇ ବାପସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ଠିକ୍ ଚାଷ କରୁଛି । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଓ ନଗର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏବଂ ଅସହାୟତା ଯୋଗୁଁ ସେ ଯେତେ କରିପାରନ୍ତା ତାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରି-

ପାରୁନାହିଁ । ତଥାପି ଏ ଦେଶରେ ଶ୍ରମ ପ୍ରଣାଳୀ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ବୋଲି ବିଶାରଦମାନେ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ସମ୍ବଲପୁରର ତନ୍ତୀ, ସମଗ୍ର ଦେଶର ବାଢ଼େଇ ଓ କମାର ପିଲାମାନେ, ଯେଉଁ ନିପୁଣତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ତାହା କୌଣସି ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷା ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ, ନିଜ ଘର ବିଦ୍ୟାଳୟର ତାଲିମ୍ ଯୋଗୁଁ ।

ଭାରତର ଜାତିପ୍ରଥା ପୂରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଚାଲି ଆସିନଥିଲେ ଏତେ ବିଦ୍ୟାରେ ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥାଆନ୍ତା କି ନାହିଁ ବିଚାରିବାର କଥା । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପିଲାମାନେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆଇ.ଏସ୍‌ସି. ପାସ କରି ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷରେ ଇଂଜିନିୟରିଂ ବା ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରି କୋଣାର୍କ ଭଳି କୀର୍ତ୍ତି କରିପାରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା । ପୂରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତି ଯୋଗୁଁ ଏ ଦେଶର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ଶହ ଶହ ବର୍ଷର ଅବହେଳା ସତ୍ତ୍ୱେ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ।

ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ‘ଜାତି ବିଗିଡ଼ି ମାଛ ଖାଇବା’ ସ୍ୱାଭାବିକ ହେଲେହେଁ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାପର ଅଯୋଗ୍ୟତା ପୁଅ ନାତିଙ୍କ ଉପରେ ବଜ୍ରଲେପ ପରି ହୋଇଯାଉଥିଲା । କଥାରେ କହନ୍ତି, ‘ବାପର ଲେଖି, ପୁଅକୁ ଚିତ୍ର ଅର୍ଜିତ’ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରାହ୍ମଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହୁନଥିଲା, ତା'ର ପୁଅ ବାପ ପରି ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଉଥିଲା । ଉପଯୁକ୍ତ ପିତାର ଉପଯୁକ୍ତ ପୁତ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ନିଜ ଅଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଉଥିଲା । ଉଚ୍ଚ ଜାତିରେ ଏହିପରି ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାରୁ ନୀଚ ଜାତି ଲୋକଙ୍କର କ୍ଷୋଭ ବଢ଼ିଲା । ପୁଅର ଦୋଷ ଘୋଡ଼ାଇବା ଉଚିତ

ନ ହେଲେ ହେଁ, ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ମମତାରେ ବାପ ତାଙ୍କୁ ସହଜରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିକୁ ଠେଲିଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଘର ଭିତର ଶତେ ପୁଅଙ୍କୁ ଶୂଦ୍ର ଜାତିକୁ ଠେଲିଦେବା ଲେକ, ସବୁ ସମାଜରେ ଯେପରି, ଆମ ସମାଜରେ ସେପରି ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବୋଲି କହିହେବ ନାହିଁ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶୁନଃସେଫ ସମ୍ବାଦ

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଥରେ ଗୋଟିଏ ନରମେଧ ଯଜ୍ଞରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଯଜ୍ଞଟି ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ବଡ଼ ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବହୁଦିନଯାଏଁ ପୁଅ ହୋଇ-ନଥିଲା । ସେ ବରୁଣଙ୍କଠାରେ ପୁତ୍ରଭିକ୍ଷା କଲେ । ବରୁଣ କହିଲେ, "ତୁମର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହେବାକୁ ମୁଁ ବର ଦେବି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯାହା ମାଗିବି, ତୁମେ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କର ।" ରାଜା ଅଙ୍ଗୀକାର କଲେ । ବରୁଣ ମାଗିଲେ, "ଯେଉଁ ପୁଅଟି ହେବ ତାହା ତୁମେ ମୋତେ ବଳି ଦେବ ।" ରାଜା ଆଉ କରନ୍ତୁ କ'ଣ ? ସେ ତ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଛନ୍ତି !

ପୁଅ ହେବାର ଖବର ପାଇ ବରୁଣ ଆସି ତାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ମାଗିଲେ । ରାଜାରାଣୀଙ୍କର ନୂଆ ପୁଅଠାରେ ଭାରି ମମତା ହୋଇ-ଯାଇଥାଏ । ରାଜା କହିଲେ, "ପୁଅ ତ ଆପଣଙ୍କର, କିନ୍ତୁ ତା'ର ଦାନ୍ତ ଉଠିନାହିଁ । ଏପରି ବିକଳାଙ୍ଗ ପିଲା କ'ଣ ବଳିର ଯୋଗ୍ୟ ?" ଦାନ୍ତ ଉଠିବା ପରେ, ବରୁଣ ବଳି ମାଗିଲେ । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, "ସେ ଚାଲି ବୁଲି ପାରୁ ।" ଚାଲି ବୁଲି ପାରିବା ପରେ, ରାଜା କହିଲେ, ସେ ବଡ଼ ହେଉ; ବଡ଼ ହେଲା ପରେ କହିଲେ, "କ୍ଷତ୍ରିୟ

ବଡ଼ ହେଲେ ସିନା ମଣିଷ ବୋଲାଇବ । ଆପଣ ଆଉ ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।" ଏଥର ବରୁଣ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଫେରିଲେ । ନିଜପାଇଁ ବାପାଙ୍କର ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଉଛି ବୋଲି ପୁଅ ରୋହିତାଶ୍ୱ ବଡ଼ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ସେ ବାହାରିଲେ, ନିଜପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବଦଳିଆ ଖୋଜିବାକୁ । ରାଜ୍ୟ ତମାମ ବୁଲିଲେ, କିନ୍ତୁ ଧନୀ ଦରିଦ୍ର ଉଚ୍ଚ ନୀଚ କେହି ବି ତାହା ପୁଅକୁ ବଳିପାଇଁ ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ତିନିଟି ପୁଅ ଥାନ୍ତି । ବଡ଼ ପୁଅ ଶୁନଃଶେଫ ବାପାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ବାପା ! ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ବୋଲି ସେ ଭାରି ଭାଳ ହେଉଛନ୍ତି, 'ବଳି' ପାଇଁ ବହୁ ଧନରତ୍ନ, ଗୋରୁ ଗାଈ ଯାଚୁଛନ୍ତି । ଆମେ ତ ହ୍ୱର ଜଣ ଅଛୁଁ । ଧନ ଅଭାବରେ ଆମେ ଏତେ ହଇରାଣ ହେଉଥାଉଁ । ଆପଣ ମୋତେ ଦେବାକୁ ରାଜି ହୁଅନ୍ତୁ ।" ବହୁତ ଅଳି କରି ସେ ବାପାଙ୍କୁ ମନାଇଲେ ।

ନରମେଧ ଯଜ୍ଞର ଆୟୋଜନ ହେଲା । ଛେଦ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଶୁନଃଶେଫଙ୍କୁ କୁହାଗଲା, ନାରାୟଣଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ । ତାଙ୍କ ସ୍ତୋତ୍ରପାଠ ଶୁଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ତାଙ୍କ ବନ୍ଧନ ଫିଟାଇଦେବାକୁ କହିଲେ । ଯଜ୍ଞ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲା । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପଚାରିଲେ, "ବାପା ! ତୁମର ଗୋତ୍ର କ'ଣ ?" ଶୁନଃଶେଫ କହିଲେ, "ମୋର ତ ଆଉ ଗୋତ୍ର ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ପିତା ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସାରିଛନ୍ତି ।" ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କହିଲେ, "ତୁମେ ଆଜିଠାରୁ ମୋ ଗୋତ୍ର (କୌଶିକ) ଗ୍ରହଣ କର । ଆଜିଠାରୁ ତୁମେ ମୋର ପୁଅ ।"

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ନିଜର ଶହେ ପୁଅ । ସେ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ଶୁନଃଶେଫଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇଦେଲେ, କହିଲେ, "ବାର ବର୍ଷ ମାତ୍ର

ବୟସରେ ଏ ପିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣର ସଦାଚାର ଓ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିଛି । ଏହାଙ୍କୁ ମୁଁ ମୋର ବଡ଼ ପୁଅ କଲି । ତୁମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହାଙ୍କୁ ବଡ଼ ଭାଇ ବୋଲି ମାନିବାକୁ ହେବ ।" ସାନ ପିଲାମାନେ ହଁ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ପିଲାମାନେ କହିଲେ, "ଆମେ ଆମଠାରୁ ବୟସରେ ସାନ ଜଣକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ମାନିବୁ ନାହିଁ ।" ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ, "ତୁମେମାନେ ବୟସରେ ବଡ଼ ସାନ ଗଣୁଛ । ତୁମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁମେମାନେ ଅଜାତ'ରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ହେଲ ।" ପୁଅମାନେ ଆପତ୍ତି କଲେ, "ଆମ ଗୋତ୍ର ଆମେ କିପରି ହରାଇବୁ ? ଆମେ ତ ଆପଣଙ୍କର ପୁଅ ।" ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କହିଲେ, "ମୋ ଗୋତ୍ର ତୁମେମାନେ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।" ସେଥିପାଇଁ କୌଶିକ ଗୋତ୍ର ଆଜିକାଲି ଅନେକ ହରିଜନ-ଙ୍କର ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ହିନ୍ଦୁର ଆଦର୍ଶ ଏହିପରି ଉଚ୍ଚ । ମଣିଷ ମନକୁ ସବୁବେଳେ ଟାଣି କରିପାରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଆଦର୍ଶ ସବୁବେଳେ ଆମକୁ ଚେତାଇ ଦିଏ, ଆମକୁ ଆଉ କେତେ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ଅଛି ।

ଜାତିଭେଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ତାହାର ଫଳ

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପୋଷିବା ବିଷୟରେ ସମଗ୍ର ସମାଜର ଦାୟିତ୍ୱ ଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ଅକର୍ମା ଓ ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ଅଧିକ ବାହାରିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ଏପରି ଅଯୋଗ୍ୟଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବଢ଼ିଲା, ସମାଜରେ ଯୁକ୍ତିହୀନ ବିଧିର ସେତିକି ବଢ଼ିଲା । ବୁଦ୍ଧ-ଦେବଙ୍କ ବେଳକୁ ଏହି ରୋଗ ଅତି ଉତ୍କଟ ଆକାର ଧରିଥିଲା । ତେଣୁ ବୁଦ୍ଧ ଏକାବେଳକେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଜାତିଭେଦ ଓ ଅର୍ଥହୀନ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ପୂର୍ବରେ ସେପରି କୁହାଯାଉଛି, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସମାଜପତିମାନେ ଏ ବିଦ୍ରୋହର ସାର୍ବଭୌମ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମଗତ ଜାତିପ୍ରଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ଗଳ୍ପ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଦିଆଯାଇ ସମାଜର ମଙ୍ଗ ସିଧା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ହେଲା । ଫଳ ଯେ ନ ହୋଇଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଜାତ୍ୟଭିମାନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା । ତା ପରେ ବହୁ ଧର୍ମସଂସ୍କାରକ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବାହାରିଛନ୍ତି । ତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିଭେଦକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ତ 'ବାର ଜାତି ତେର ଗୋଳ, ବୈଷ୍ଣବ ହେଲେ ସବୁ ଗଳ' ।

ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଥମେ ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ଜାତ୍ୟଭିମାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଫଳରେ, ସେ କାଳର ରାଜା ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ସାତ କୋଟିର ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇଦେଲେ । ବିଦ୍ରୋହକାରୀ ଶେଷରେ ମୋଡ଼ଭିଡ଼ ହୋଇ କାଳର ଗତିକୁ ମାନିଗଲେ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପରେ ସବୁ ସଂସ୍କାରକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଯୁକ୍ତିହୀନ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି, ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବାରମ୍ବାର ବିଦ୍ରୋହ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱକୁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ନ ମାନିବାବେଳେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଛନ୍ତି ।

ଏହି ଘାତପ୍ରତିଘାତ ଫଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଲୋପ ପାଇଛି କହିଲେ ଚଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ପୂର୍ବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖାଯାଉଛି । ଭିତରେ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଅଛି, କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଉ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । କୃଷିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବାଲୁଙ୍ଗା ଧରିବା

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରୁଛନ୍ତି । ମାତସେବା, ଚାକରୀ କରିବାକୁ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇ ବାହାରଛନ୍ତି । 'ପେଟ ପୋଷ, ନାହିଁ ଦୋଷ' ଏହି ଉଦ୍ଭଟ ତର୍କ ବାହାର କରି ଏହାର ଆଡ଼ୁଆଳରେ ସବୁ କାମ କରିଯିବାକୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲାଣି ବା ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବେଶୀ । କେବଳ ସେହିମାନେ ଆଜିକାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧ-ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଚୁଡ଼ାଦହିରେ ପେଟ ପୂରେ ନାହିଁ । ଅଦ୍ୟାପି ମାତକୋଟୀର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ସହଜରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସହଜରେ ମଧ୍ୟ ପାଣି-ବେପାର ବା ପୂଜାରି କାମ କରିବାକୁ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ୁନାହାନ୍ତି । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସ୍ୱଭାବସ୍ୱଭାବର ଯେଉଁ ବିଭ୍ରାଟ ବା ସଂସ୍କାର ହେଉଛି ସେଥିରେ ଗାଁରେ ଜମାଣ ଚାଷ କରି ଚଳିବା ଆଉ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ା ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥକରୀ ହେଉନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଦଉଡ଼ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଚାକରୀ ଆଡ଼କୁ । ଚାକରୀ ପାଇବା ସକାଶେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଲୋକେ ଯେତେ ଠକିବାକୁ ଖସିବାର ଶୁଣାଯାଏ, ଆମ ଏଠାରେ ସେତେ ହୋଇନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ଚାକିରି କରିବା ସକାଶେ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ କରିବାକୁ ୩୦ ବର୍ଷ ତଳେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାହାରିଥିଲେ, ପୁଣି ବାହାରିବେ । ତେଣୁ ଜାତିଭେଦ ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ହେଉଛି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ମନାଇ, ଧମକାଇ, ଡରାଇ ଓ ଅବଜ୍ଞା କରି ଜାତିଭେଦ ଦୂର କରିବାର ଉଦ୍ୟମପାଇଁ ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସମୟ । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ତଳେଇ କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ, ଜାତିଭେଦ ରଖିବା ବିଷୟରେ ଏକୁଟିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । ବରଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହାର ଉତ୍କଟତା ଦୂର

କରିବାରେ ପୂର୍ବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପାରିଲେ ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି କି ନାହିଁ ତାହା ବିଚାରିବାର କଥା ।

ଭେଦର ଉତ୍କଟତା ବଢ଼ିବାର କାରଣ

ଜାତିଭେଦର ମୂଳରେ ଭାରତୀୟ ଜାତିର ସଂଖ୍ୟା । ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ର ଥିଲେ ସମସ୍ୟା ଏଡ଼େ ଜଟିଳ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣରୁ ବହୁ ଜାତି ବାହାରିଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଦିନ ବାହାରୁଛନ୍ତି । ୧୯୩୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜନଗଣନାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତା ହଟନ୍ ସାହେବ ହିସାବ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ, ସେତେବେଳେ ଆମ ଦେଶରେ ତିନି ହଜାର ଜାତି ଥିଲେ । ସେ ସେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ, ଜାତିର ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏତେବେଳକୁ ଚାରି ହଜାରରୁ ବେଶୀ ଜାତି ହୋଇଥିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ ।

ବଡ଼ ହେବାର ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି

ଜାତିଭେଦ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନ ଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତି ସଂପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସମାନ ଆସନ ଥିଲା । ସମସ୍ତେ ସବୁ କାମ କରୁଥିଲେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ସାନ୍ତାଳଙ୍କ ଭିତରେ ଧୋବା ବୋଲି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କେହି ନାହାନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ଲୁଗା ସଫା କରନ୍ତି । ସେହିପରି ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ଭଣ୍ଡାରି କାମ ବି ହେଉଥିଲା । ଶିଳ୍ପକେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଅଣଆଦିବାସୀ ଭଣ୍ଡାରି ତାଙ୍କ ଭିତରେ ପଶିଲେଣି । ନଚେତ ସାନ୍ତାଳଙ୍କ ଭିତରୁ ଭଣ୍ଡାରି

ବାହାରିବାରୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଗଲାଣି । ଭୂୟାଁ ଓ ଗଣ୍ଡଙ୍କ ଭିତରେ ଜାତିଭେଦ ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ । ରାଜଗଣ୍ଡ ଓ ଖଣ୍ଡାୟତ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଗଣ୍ଡ ଓ ଭୂୟାଁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ରହୁନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର ସୌରାମାନେ ଗତ ୫୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ୫ଟି ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି । ସୌରା ଓ ଲଞ୍ଜିଆ-ସୌରା ବୋଲି ଯୋଡ଼ିଏ ଜାତି ଆହୁରି ଆଗରୁ ଥିଲା । ପର୍ବତରେ ଯେଉଁମାନେ ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନେ କୌପୀନ ମାରନ୍ତି । ଧଳା କୌପୀନର ଶେଷ ଭାଗ ନାଲିରଙ୍ଗର, ଅଗରେ ଝାଲର ଥାଏ । ପଛପଟ ଖୋସଣୀ ଖୋସା ହେଲା ପରେ ଏହି ଅଟିଳ ଖଣ୍ଡ ପଛରେ ଝୁଲୁଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ପର୍ବତରୁ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଖସି ବସ୍ତି ଧଇଲେ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପର୍ବତିଆଙ୍କୁ ଫରକ କରିବାକୁ, 'ଲଞ୍ଜିଆ' ନାମ ଦିଆଗଲା । ଏବେ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳର ସୌରାମାନଙ୍କ ଭିତରେ 'କାଠ ପାନଆ', 'ସାନ ପାନଆ', 'ଶୁଦ୍ଧ-ସୌରା' ଓ 'ଜଡ଼-ସୌରା' ଏହିପରି ବିଭାଗ ହେଲାଣି । ଯେ ଯେତିକି ଶୁଦ୍ଧ ହେଉଛି, ସେ ଭୂଷକୁ ସେତିକି ଆଦରୁଛି । କନ୍ଧଙ୍କ ଭିତରେ ସେହିପରି ପର୍ବତିଆ ବା 'କୁଟିଆ' କନ୍ଧ ଓ କନ୍ଧ ଏଇ ଦୁଇ ବିଭାଗରୁ, ଓଡ଼ିଆ କନ୍ଧ, ମାଳୁଆ କନ୍ଧ ଏହିପରି କେତେ ବିଭାଗ ବାହାରିଛି । ଋଣପୁର ମାଳରେ, ମାଳୁଆ କନ୍ଧ, 'କନ୍ଧ' ନାମଟି କାଟି ଖାଲି 'ମାଳୁଆ' ବୋଲାଇବାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେଣି । ଏବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବିବାହାଦି କଲେଣି, ଧୋବା ଲୁଗା କାଚୁଛନ୍ତି, ଭଣ୍ଡାରୀ ବି ଖିଅର କଲେଣି । ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ଜାତି ବିଭାଗ ମୂଳରେ ବୈଷୟିକ କାରଣ ଓ ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବୈଷୟିକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ । ଯେଉଁମାନେ ଟିକିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାତି-ଶ୍ରେଣୀରେ ଉପର ପାହାଚକୁ ଉଠିବାକୁ

ଧାର୍ମିକ ଭାବେ ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଆଦିବାସୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବି ହୋଇଛନ୍ତି । କେତେ କେତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବା ସୋପାନରେ ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଲେଣି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବାର କାରଣ ଅଛି କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ମାତ୍ର ଯାଇ ପଡ଼ୁଛି ସେଇ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ।

ଅନ୍ତର ଜାତି

ଜାତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗତି ଆର୍ଥନୀତିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲେହେଁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସବୁ ଜାତି ଆର୍ଥନୀତିକ କାରଣରେ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରଧାନ ଚାରି ଜାତି ଭିତରେ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ବହୁ ଅନ୍ତର ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମେ ଏଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବସାୟ ଭେଦରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତି ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଜାତିର ପୁରୁଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିଭାହେଲେ ଅନୁଲୋମ ବିବାହ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର ପୁରୁଷ ବଡ଼ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ ହେଲେ ପ୍ରତିଲୋମ ବିବାହ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ଅନୁଲୋମ ବିବାହରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ଉଚ୍ଚତର ପାହ୍ୟା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ପ୍ରତିଲୋମ ବିବାହରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ଓ ଚଣ୍ଡାଳ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ଓ * ଏମାନଙ୍କପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ବୃତ୍ତି ଖଞ୍ଜି ଦିଆ ହେଉଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ:—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସ ବୈଶ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଅମ୍ବଷ୍ଠ (ବଇଦ), ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକେତା, କଂସାରି, ଶଂଖା ତିଆରି କରିବାବାଲା ଜାତ ହେଲେ † । ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ଔରସ ଶୂଦ୍ରା ଗର୍ଭରୁ ଛଅଟି

---

* ଜାତୋ ନାର୍ଯାମନାର୍ଯାୟାମାର୍ଯାଦାର୍ଯୋ ଭବେଦ୍ ଗୁଣୈଃ
ଜାତୋଽପ୍ୟନାର୍ଯାଦାର୍ଯାୟାମନାର୍ଯ ଇତି ନିଶ୍ଚୟଃ ॥
ଯସ୍ମାଦ୍ ବୀଜପ୍ରଭାବେଣ ତିର୍ଯଗ୍‌ଜା ଋଷୟୋଽଭବନ୍
ପୂଜିତାଶ୍ଚ ପ୍ରଶସ୍ତାଶ୍ଚ ତସ୍ମାଦ୍ ବୀଜଂ ପ୍ରଶସ୍ୟତେ—ମନୁଃ

† ବୈଶ୍ୟାୟାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାଜ୍ଜାତୋ ଅମ୍ବଷ୍ଠୋ ଗାନ୍ଧିକୋ ବଣିକ୍
କଂସକାରଶଂଖକାରୌ ବ୍ରାହ୍ମଣାତ୍ ସଂବଭୂବତୁଃ । —ବୃହଦ୍ ଧର୍ମପୁରାଣମ୍

ପିଲ୍ଲ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ସେମାନେ ଛଅଟି ଅଲଗା ଅଲଗା ଶିଳ୍ପ ଧଇଲେ—ମାଳାକାର, କମାର, ଶଙ୍ଖକାର, ତନ୍ତୀ, କୁମ୍ଭାର, କଂସାର (୧) । ଦୁଇ ଅଲଗା ଆଡ଼ୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଦୁଇ ଜଣ ଏକବୃତ୍ତି ଧରିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠାରେ ମିଳୁଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଡ଼ୁ ଓ ବିଶ୍ଵକର୍ମାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ କଂସାର ଓ ଶଙ୍ଖାର ଜାତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏକ ବୃତ୍ତିରେ ଦୁଇଆଡ଼ୁ ଲୋକ ଜୁଟିବା ବେଶୀ ନୁହେ, ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ହୋଇଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ କଂସାର କଂସାର ଭିତରେ ବୃତ୍ତିର ଶାଖା ମେଲିଥିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଗୋଟିଏ କଂସାର ଜାତି ପଦ୍ଧ ଉପରେ କାମ କରୁଛି, ଆଉ ଜଣକ କଂସାରେ କାମ କରୁଛି ।

ପୁଣି ଅନୁଲୋମ ବିବାହରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ନିଜ ଦୋଷ ନିମନ୍ତେ ପତିତ କରାହୋଇଛି ଓ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ନିଜ ଗୁଣ ନିମନ୍ତେ ଉପରକୁ ଉଠା ହୋଇଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଖାଲି ଯେ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ବା ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ବୋଲାଉଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଧର୍ମରୁ ଚ୍ୟୁତ ହୋଇଛନ୍ତି, ଅସଦାଚାର କରଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାହୋଇଛି (୨) । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ଲୋକେ ପତିତ

---

(୧) ବିଶ୍ଵକର୍ମା ଚ ଶୂଦ୍ରାୟାଂ ବୀର୍ଯ୍ୟାଧାନଂ ଚକାର ସଃ
ତତୋ ବଭୂବୁଃ ପୁତ୍ରାଶ୍ଚ ଷଡ଼େତେ ଶିଳ୍ପକାରଣଃ ।
ମାଳାକାରଃ କର୍ମକାରଃ ଶଙ୍ଖକାରଃ କୁବିନ୍ଦକଃ
କୁମ୍ଭକାରଃ କଂସକାରଃ ଷଡ଼େତେ ଶିଳ୍ପିନୋ ନରାଃ ।

(୨) ବ୍ୟଭିଚାରେଣ ବର୍ଣ୍ଣାନାମବେଦ୍ୟାବେଦନେନଚ
ସ୍ଵକର୍ମଣାଂ ଚ ତ୍ୟାଗେନ ଜାୟନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣସଂକରାଃ ।

ହୋଇଛନ୍ତି । ପତିତ ମଧ୍ୟ ଉଠିଛି । ପତିତ ନାନା ଉଦ୍ୟମ କରି ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ଓ ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକଙ୍କୁ ମନାଇ ପାରିଲେ ନିଜକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତିରେ ଗଣାଇପାରିଛି ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତି ଧରିଛି । ବସ୍ତୁ ମତରେ ବା ରାଜାଦେଶରେ ଯେଉଁ ନୀଚ ଜାତିର ଲୋକକୁ ଉପରକୁ ଉଠା ହୋଇଛି, ସେ ମଧ୍ୟ ସବୁବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚକୁ ଗଲା ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୋଇନାହିଁ । ଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଥିବାରୁ ଓ ଜାତି ବି ଅନେକ ଥିବାରୁ ରାଜା ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜର ମତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଲଦି ଦେବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ପ୍ରବର୍ତ୍ତେଇ ମନ ମନାଇବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍କଟ ଉପାୟ, ସମାଜକୁ ସମ୍ଭାଳିବା ସକାଶେ, କୌଣସି ରାଜା କେବେ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିବାର ଇତିହାସ ବା ପୁରାଣରେ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କର ମତ ସ୍ୱାଭାବିକ ରୀତିରେ ଗଢ଼ି ଉଠିବା ସକାଶେ ସବୁବେଳେ ଛାଡ଼ିଦିଆ-ହୋଇଛି । ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତିରେ ଈପ୍ସିତ ସଂସ୍କାର ନ ଆଣି ପାରିଲେ, 'ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରେ କିଏ ହାତ ଦେଇ ପାରିବ ?' ବୋଲି କହି ବଳବାନ୍‌କୁ ତୁନି ହେବାକୁ ହୋଇଛି—'ଜନାନନେ କଃ କର-ମର୍ପୟିଷ୍ୟତି' । କିନ୍ତୁ ନ ପାରିବା ସ୍ଥଳରେ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତି ଗଢ଼ିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ, ନୂଆ ବୃତ୍ତି ବା ପୁରୁଣା ବୃତ୍ତିର ନୂଆ ଶାଖା ଧରାଇଦିଆହୋଇଛି ।

ବଡ଼ ଜାତି ହେବାକୁ ଏବେ ବି ଲାଳସା

ଯେ ଯେତେବେଳେ ଯେ ଉପାୟରେ ପାରିଛି—ସେବା କାର୍ପଣ୍ୟ ଦେବା ଫଳେ—ନିଜ ଜାତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜିଛି ; ଯେ ନ ପାରିଛି ସେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛି ତା'ର ସୁଯୋଗ କେତେବେଳେ ଆସିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ରୋତ ଚାଲିଛି, କିନ୍ତୁ ନୂଆ ଜାତି ଅନେକଙ୍କ ପୁରୁଣା ବୃତ୍ତିରେ ଆସି ଲୟ ହୋଇଯାଇଛି । ଗତ ୪୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦେଖିଥିବା କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦେବି । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ସୁଧ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅଛନ୍ତି (ଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଯଥାର୍ଥ ହେବ) । ଏମାନେ ପାଣି ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଇ କରଣ ଘରେ ବନ୍ଧୁ କରିଗଲେ । ଆଜି ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେବାକୁ ବି ପଡୁନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ କରଣତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଗଲାଣି ।

ପ୍ରାୟ ୨୦ । ୨୫ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ 'କରଣ' ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର, ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତି ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ବାହାର କରି ହାଇକୋର୍ଟରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଆ ହୋଇଥିଲା, କରଣଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭାଇଭାଗ ମକଦ୍ଦମାରେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତ ଅଛି, କରଣ ଶୂଦ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବୈଶ୍ୟ ପୁରୁଷଠାରୁ ଜାତ ବର୍ଣ୍ଣସଂକର * । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯାହା ଥାଉ ନା କାହିଁକି, କରଣଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଜାତିତ୍ୱ ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରୁନାହାନ୍ତି । ଏହା କିପରି ହେଲା, ତାହାର ଗବେଷଣା ବଡ଼ କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ । ବଙ୍ଗୀୟ 'କୁଳଦୀପିକା' ବହିରେ କାୟସ୍ଥଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅଛି । ମୋଟାମୋଟି ତାହା ଏହି ଯେ, କାୟସ୍ଥ ବା କରଣ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ହୋଇଥିବାରୁ ଶୂଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ କନିଷ୍ଠ ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ସେ ଦେବଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଲେ । ସେ ହେଲେ ଏ ପୃଥିବୀରେ ଲେଖନକାର । ଖାଲି ପୃଥିବୀରେ ନୁହେ—ଜଣେ ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତ,

* ଶୂଦ୍ରାବିଶୋସ୍ତୁ କରଣଃ—ଅମରକୋଷଃ

ଶୂଦ୍ରାବିଶୋସ୍ତୁ କରଣୋଽମ୍ବଷ୍ଠୋ ବୈଶ୍ୟାଦ୍ୱିଜନ୍ମନୋଃ—

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣଂ

ଯମରାଜାଙ୍କର ସେବେହୋଗ୍ଯ ହେଲେ; ଆଉ ଜଣେ, ବାଚସ୍ପ, ନାଗ-ଲୋକରେ ନାଗରାଜାଙ୍କ ପାଖେ ରହିଲେ; ତୃତୀୟ ଜଣକ, ଶମ୍ବସେନ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ରାଜସେବକ ହେଲେ। ସ୍ଥାନରେ ରହିପିବାରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବଢ଼ିଲା। ଆଗ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନଜର କରୁ କରୁ ଉଠିଲେ, ଉଠୁ ଉଠୁ ମାନ୍ୟ କଲେ। ସେ ଯାହା ହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ସେମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟର ସ୍ଥାନାଧିକାରୀ, ଯଦିଓ ବୃତ୍ତି ସମାନ ରହିଛି।

ଏ ଲାଲସା ବଡ଼ଙ୍କୁ ବ ଛାଡ଼ୁନାହିଁ

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ କେଉଁକ ଉତ୍କଟ ଜାତିଭେଦ ଅଛି, ତାହା ଅଳ୍ପ ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି। ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍କଳୀ ଓ ଆରଣ୍ୟକ ବୋଲି ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗ। ଉତ୍କଳୀଙ୍କ ଭିତରେ ବୈଦିକ, ସାରୁଆ, ପାଡ଼ିଆ, ମାସ୍ତାନ, ଭଦ୍ରୀ, ଅଦାବଳା, ଦେଉଳିଆ ପଣ୍ଡା ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ। ବୈଦିକଙ୍କ ଭିତରେ 'ସାମନ୍ତ' ବୋଲି ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଦିଆଗଲା, ସେମାନେ ନୀଚ କୋଟିରୁ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନ୍ୟ ବୈଦିକମାନେ କହନ୍ତି। ଯେଉଁ ବୈଦିକମାନେ ଆଗ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ମାନିଗଲେ ସେମାନେ ବଡ଼ ପାହ୍ୟା ପାଇଛନ୍ତି। ଅନ୍ୟମାନେ ପ୍ରଥମେ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ନ ମାନିବାରୁ ରାଜାନୁଗ୍ରହରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଦିନ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖି ଯେତେବେଳେ ନ ପାରିଲେ, ସେଇ 'ସାଆନ୍ତ'ଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ, ନିନ୍ଦାସୂଚକ ପଦ ପାଇ ପୁଣି ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ଫେରିଲେ। ଏ ପଦମାନ ବଡ଼ କୌତୁକିଆ—ଘାସି, ଗୁହବରଗୁଡ଼ି, ବୁଲବୁଲ, ସାନଅଡ଼ଙ୍ଗ, ବଡ଼ ଅଡ଼ଙ୍ଗ, ଲଙ୍ଗଳା କୌଛପ, ଲଉ, ଫିରିଙ୍ଗି, ଫକୀର, କାନ୍ତାରୁ, କେଉଟମାଧିଆ, ପରୁ-

ହାଟିଆ ଏହିପରି ଆଉ କେତେ । ୫୦।୬୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଏଇମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଆଭିଜାତ୍ୟର ନ୍ୟୂନାଧିକ୍ୟ ନେଇ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା ଥିଲା ତାହା ଆଜି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ଆମେ ନନ୍ଦ, ଆମେ କାଣ୍ଡାରୁ, ଆମେ କେଉଟମାଧିଆ ବୋଲି ହୈଡ଼ି ପୁରା ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ଏକା ଗୋତ୍ର, ଏକା ସାଂଜ୍ଞାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସ୍ତରର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି । ମିଶ୍ର ସାଂଜ୍ଞାରେ ତିରିଶିରୁ ଅଧିକ, ବଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି—ଭଟ୍ଟମିଶ୍ର ଅଛନ୍ତି, ଅପାଂକ୍ତେୟ ଦେଉଳିଆ ବି ଅଛନ୍ତି । ମିଶ୍ରମାନେ ତ ଦାବୀ କରନ୍ତି, କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଉଠିଆ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ପୁଣି ତାଙ୍କରି ଭିତରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ଆଜି ମିଶ୍ର ବୋଲାଉ-ଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ମାଳୀ ଥିଲେ । ମହାଷ୍ଟମୀ ରାତିରେ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇଗଲା । ରାଜା ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଶିଖା ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଭାବିଣ ନମସ୍କାର ହୋଇ-ପଡ଼ିଲେ । ଭୁଲ ତ ହୋଇସାରିଲାଣି । ରାଜାଙ୍କ ଭୁଲ ! ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରିଦିଆଗଲା । ସେ ବୋଲାଇଲେ 'କାଳରାତି' ଯେପରି 'କେଉଟମାଧିଆ', 'କାଣ୍ଡାରୁ' ।

ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ଭିଙ୍ଗାରପୁରର ଚୌଧୁରୀମାନେ ନିଜକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ମନେକରି, ବହୁତ ପଇସା ଦେଇ ପୁରୀର ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଏବେ ଆଉ ସେ ନିଜକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନେ କରୁନାହାନ୍ତି କି ସେପରି ପଇସା ଦେଇ ବନ୍ଧୁ କରିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉନାହାନ୍ତି ।

ଉଦ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗଞ୍ଜାମ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଗେଜେଟିଅର୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଲେଖାଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଥିଲେ ଜଣେ ନାପିତ, ଉଦ୍ର କରିବା ଲୋକ । ଦେଖିବାକୁ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଥିଲେ । ଆମ ଦେଶରେ ତ ଶିଖା କାଟିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଅଧିକାରୀ । ଦୁଇରୁ

ତାଙ୍କ ରଚା ଦେଖି ଜୟପୁର ମହାରାଜା ନମସ୍କାର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । କାଳଗର୍ଷୀଙ୍କପର 'ଭଦ୍ରୀ' ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଜାତିଭେଦର ପ୍ରଧାନ କାରଣ

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ଯେପରି କରଣ, ଖଣ୍ଡାୟତ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ ଜାତିରେ ସେହିପରି ଆଭିଜାତ୍ୟ ବିଷୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର କଥା (ଏଥିରୁ ଅନେକ ଗାଳ୍ପ ଗପ ହୋଇସାରେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଅଦ୍ୟାପି ଚଳୁଛି । ଜାତିଭେଦ ଦୂର କରିବାରେ ସେଇଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ । ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଖଣ୍ଡାୟତ ଦୁଆରେ ଜଳଖିଆ ଖାଇବେ, କିନ୍ତୁ ମାତ କୋଠୀ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦୁଆର ମାଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ହରିଜନଙ୍କୁ ଏକାଠି ବସାଇ ହେବ । ଶୂଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଏକ ପଙ୍କ୍ତିରେ ଖାଇବସିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ତାହା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ *, କିନ୍ତୁ ତେଲି ସହ ସୁଣ୍ଡି ସଙ୍ଗେ ଏକା ପଙ୍କ୍ତିରେ ଖାଇବସେ, ତେବେ ସେ ସହଜରେ ଗୁଡ଼ ପାଇବ ନାହିଁ ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଭବ କଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ପ୍ରାୟ ୬୦ ବର୍ଷ ତଳେ ମୋର ଜଣେ ତେଲି ବନ୍ଧୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଗାଁ ଘରେ ଖାଇବସିଲେ । ଦୁହେଁଯାକ ଏକାସଙ୍ଗେ ଉଠିଲୁ । ବାପାଙ୍କ ଅମଳରେ ତେଲି କାହିଁକି, କରଣ ମଧ୍ୟ ଆମ ବାସନରେ ତ ଖାଆନ୍ତେ ନାହିଁ ; କଦଳୀ ପତ୍ରରେ ଖାଆନ୍ତେ ଓ ଖାଇସାରି ପତ୍ର ଉଠାଇ ଗୋବର ଲଗାଇ ଯାଆନ୍ତେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ମୁଁ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଘରେ ଚଳାଇ ଦେଇ

* ଦ୍ୱିରାତ୍ର ଉପବାସ—ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତବିବେକ

ଥିବାରୁ ଏକାଠି ବସି କଂସାଥାଳ ଦୁଇଟିରେ ଖାଇଲୁ । ପ୍ରାୟ ତିନି ଘଣ୍ଟା ପରେ ମୁଁ ଘର ଭିତରକୁ ଆସି ଦେଖେ ତ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅଇଣ୍ଠାଟି ପଡ଼ିଛି । ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ସେତେବେଳକୁ ବାଡ଼ିପଟେ ଗାଁପାଖ ଲୋକ ଖୋଜାଇ ସାରିଲେଣି, କିଏ ବାସନ ଧୋଇବ । ଆମ ଘରେ ଗଉଡ଼ ଝିଅଟିଏ କାମ କରେ, ସେ ଛୁଇଁବ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟ କେହି ବି ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ; ଚଷା, ଭଣ୍ଡାରୀ, ତନ୍ତୀ ଏଇ ଜାତିର ଲୋକେ ସେତେବେଳେ ଆମ ଘରେ ନକରୁଥିଲେ, ସେ'ତ ନାହିଁ କରିବାର କଥା । ମୋର ଜଣେ ଗୁରୁଜନସ୍ଥାନୀୟା ମହିଳା ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ, ଦୁଆରେ ବସିଥିବା ସେ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ତ ଟିକିଏ ଡାକଦେଲେ ସେ ବାସନଟା ଧୋଇ ଦିଅନ୍ତେ । ଏଥିରେ ମୁଁ 'ଅଯଥା' ଟିକିଏ ବିରକ୍ତ ହେଲି ! ଥୟ ହେବାରୁ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଲା, ବନ୍ଧୁ ମୋର ଅତିଥି; ଅତିଥିର ଜାତିକୁଳ ପଚାରି ତଦନୁସାରେ ସେବା କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରେ ମୁଁ ବାସନ ଧୋଇଲାବେଳକୁ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ବାସନ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ । ଭଦ୍ରମହିଳା ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ କିନ୍ତୁ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ପରେ ଏ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହେବାରେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ମତ ଦେଲେ ଯେ, ମୁଁ ଯାହା କରିଛି ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ; ହୋଇଥିଲେ ବି, ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ କ'ଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଥାନ୍ତେ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ମୃତିରୁ ଖୋଜ ପାଇ ନାହିଁ ।

ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଜାତିଭେଦର ଉତ୍କଟତା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ହେଉଛି ଓ ହେବାର କଥା । ଖାଲି ଭାବପ୍ରଣୋଦିତ ପ୍ରଚାରରେ ଉତ୍କଟତା ବଢ଼ିବ ପଛେ କମିବ ନାହିଁ । ସହରରେ ଅର୍ଥନୈତିକ କାରଣରୁ ଜାତିଭେଦ ଲୋପ ପାଉଛି; ପାଇବ । କିନ୍ତୁ ମଫସଲରେ ଗଠନମୂଳକ ପ୍ରଚାର ନ ହେଲେ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ପଙ୍କ ପରି ତଳେ ବସିଯିବ ।

କଃ ପନ୍ଥା ?

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା ହେଲା ତାହା ମୋଟାମୋଟି ଏଇ :—

୧ । ପ୍ରଥମେ ନିଜର ମନୋବୃତ୍ତି ଓ କାମକୁ ଦେଖି ମଣିଷଙ୍କୁ ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଭକ୍ତ କରାହୋଇଥିଲା । ବର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଚନୀଚ ଭାବ ନ ଥିଲା । ସ୍ୱଦେଶୀ, ବିଦେଶୀ, ଆର୍ଯ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟର ଭେଦ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା ।

୨ । ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣରୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ, ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ଯଥାସଂଭବ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୃତ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ବୃତ୍ତିରେ ଅଧିକ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିବାକୁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ ।

୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ବଡ଼ ଜାତିକୁ ଉଠିବାରେ କୌଣସି ବାଧା ନ ଥିଲା । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର ଲୋକ ବଡ଼ ଜାତିକୁ ଯିବାର ପ୍ରମାଣ ଇତିହାସରେ ଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ପୁଅ ବାପର ବୃତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ଜାତି ସ୍ଥୂଳତଃ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଥରକୁ ଥର ଜାତିର ଏହି ଦୋଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଛି, ଏବେ ବି ହେଉଛି ।

ସଂସ୍କାରର ଆଭିମୁଖ୍ୟ

ପୂର୍ବର ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ପୂର୍ବେ

ସମାଜର ମୂଳ ଗଣ୍ଠିକୁ ଆଘାତ ନ କରି, ଯେଉଁ ଦୋଷ ଦୁର୍ଗୁଣ ଡାଳ ମେଲିଥିଲା, ତାକୁ କାଟଛାଣ୍ଟ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜାତିଭେଦକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଜାତିର ଯେଉଁ ବୃତ୍ତି, ସେଥିରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ବୃତ୍ତି ରଖିବାରେ ସେତେବେଳେ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

ପୁଣି ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଯେପରି ରାଜଶକ୍ତିଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ନିଜର ମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିବାରୁ ସାମାଜିକ ଜୀବନର କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିଲେ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ଠିକ୍ ସେହିପରି ରାଜନୀତିରେ କୌଣସି ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରି ନିଜ ମତ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ଭଗବାନ୍ ଓ ରାଜାଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଲଗା ଅଲଗା ବାଣ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ, "ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କୁ ଦିଅ, ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଦିଅ ।" ବୁଦ୍ଧଦେବ ରାଜଶକ୍ତିକୁ ଏତେ ଡରି ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ରାଜା ନିଜେ ନିଜେ ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ବେଳକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ପରେ ଅଶୋକଙ୍କ ପରି ସମ୍ରାଟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେପରି, ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରାଜଧର୍ମ ଓ ନିବୃତ୍ତି ଧର୍ମର ପନ୍ଥା ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ ରହିଲା । ବେଶୀ ଧର୍ମଭାବାପନ୍ନ ରାଜାମାନେ ଉଭୟଙ୍କୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ମିଶାଇ ଦେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସମୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ ପାଇନଥିଲା । ଅଶୋକ ଓ ତାଙ୍କର ପୁଅ ଝିଅ ପ୍ରଚାରକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ରାଜାମାନେ ନିଜେ ଧର୍ମଗୁରୁ ହେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଫଳରେ, ରାଜା ଓ ପୋପଙ୍କ ଭିତରେ ଭୀଷଣ ସଂଘର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା ।

ଉଦ୍ଭୂତ ଭିତରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ, ସମାଜର ସମୂହ ଜୀବନକୁ ସମ୍ୟକ୍‌ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରୁ ନ ଥିଲା । ଧର୍ମମତ ଲୋକଙ୍କର ବୈଷୟିକ ଜୀବନ ଉପରେ ଆଞ୍ଚ ଆଣିପାରୁନଥିଲା ।

ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଠିକ୍ ରହିଲେ, ସଂସ୍କାର ସଫଳ ହେବ

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ରାଜଧର୍ମ ଆମ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ; ଅର୍ଥାତ୍, ରାଜା ଧର୍ମର ଭିତରେ ; ବାହାରେ ରହିବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଆମ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ବୈଷୟିକ ଜୀବନକୁ ସମାନଭାବେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ । ଯେଉଁ ରାଜା ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ଅନୀତି କରନ୍ତି ସେ ଯେପରି ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ, ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମ ନ କରେ, ସଦାଚାରର ନିୟମ ନ ମାନେ, ସେ ସେହିପରି ଅଧର୍ମୀ । ପୁଣି ଯେଉଁ ବୈଶ୍ୟ ସୋରିଷ ତେଲରେ ଅଗଷି ମିଶାଏ, ସେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଧର୍ମୀ । ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି କୁହାଯାଇଛି, ଅନେକ ସମୟରେ, ଆମ ଧର୍ମରେ, ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସକୁ ଗୌଣ ମନେକରି ଆଚାରକୁ ଧର୍ମର ମୁଖ୍ୟ ଭାଗ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଧର୍ମର ନୀତି ଧରି ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ରାଜାର ଧର୍ମ । ଆଜି ରାଜଶକ୍ତି ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ ନୁହେ । ଧର୍ମକୁ ଇଂରାଜୀ ଅର୍ଥରେ ବୁଝି ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେ ଗଢ଼ିଥାଇଁ; କିନ୍ତୁ ରାଜଶକ୍ତି ଆମ ଧର୍ମର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେଉନାହିଁ । ଉତ୍ତରାଧିକାର, ବିବାହ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଆଇନ୍ ହେଉଛି ; ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଫଳରେ ଆଇନ୍‌ର ରୂପ ଯେପରି କୋହଳ ଥିଲା, ଆଜି ସେପରି ରହୁନାହିଁ ।

ଯେଉଁମାନେ ଏ ଆଇନ୍ ପ୍ରଭୃତି କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିରଙ୍କୁଶ ଭାବେ ଏ ସବୁ ନ କରି ନିରମଗୁଡ଼ିକୁ ଧରି ଆମ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ମୁତାବକ ଶାନ୍ତିମାନ୍ତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ, 'ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ' ବ୍ୟକ୍ତି ଧର୍ମରେ ଅଛି ବୋଲି ଲୋକେ ବୁଝିବେ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଗ୍ରହଣ କରିପିବେ । ନ ହେଲେ, ଆଇନ୍ ଆଇନ୍-ବହିରେ ରହିଯିବ, ସମାଜ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ ପଡ଼ିଆଡ଼ିଠିଆ ହୋଇ ଚାଲିବ ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିଷୟରେ ରାଜଶକ୍ତିର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଯେଉଁ ଗତି ଧରିଛି ତାହା ଫଳରେ ଆମ ସମାଜରେ ଘୋର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ହେବାର ଆଶଙ୍କା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଆଖିଦୃଶିଆ ହୋଇ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହା ଆର୍ଥିକ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ବେଳକୁ ଲେଉଟୁଣ୍ଡ କହୁଣିକୁ ହୋଇଯାଇଥିବ । ଜାତିଭେଦ ଦୂର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ସମାଜର ମୂଳଦୁଆ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିବ । ତାହା ଆଜ ଠିକଏ ବିଶଦ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହେବା ଦରକାର ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନର କ୍ରମବିକାଶ :–

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା କଳଙ୍କ ଦୂର କରିବା ଉପରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଜୋର ଦେଇଥିଲେ । ମଣିଷ ମଣିଷକୁ ଛୁଇଁଲେ ଛୁଆଁ ହେବ, ଏହା ଆମ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ ନୁହେଁ । କାଳକ୍ରମେ ଶୌଚର କଦର୍ଥ ହୋଇ ଏ କଳଙ୍କ ଆମ ଧର୍ମରେ ପଶିଯାଇଛି । ଏ ବିଷୟରେ ପୂର୍ବରୁ ବହୁତ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର ଲୋକ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହିସାବ ତ ଦୂରର କଥା, ଏ ଜନ୍ମରେ ଉଚିତର ଯୋଗ୍ୟତାର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ଜାତ୍ୟୁତ୍କର୍ଷ ପାଇପାରିବ । ଯେଉଁ ହିନ୍ଦ ମହାସଭାକୁ ସାଧାରଣତଃ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ସ୍ପଷ୍ଟ ମତ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି

ଯେ, 'ଜନ୍ମଗତ ଜାତି' ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱର ବିରୋଧୀ ; ହିନ୍ଦୁର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ ମଣିଷ ଯେ ସମାନ ତାହାର ମୂଳରେ ଏ 'ଜାତି-ଭେଦ' କୁଠାରାଘାତ କରୁଛି ; ତେଣୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଏ କୁସଂସ୍କାର ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସକ୍ରିୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଯୁକ୍ତି ଏତେ ଅକାଟ୍ୟ ଯେ, କେହି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନର ବିରୁଦ୍ଧରେ କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଗାଲୁଆରୁଡ଼ି ଅବଶ୍ୟ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ନ ପଡ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଆନ୍ଦୋଳନ ସଫଳ ନ ହେଲା କାହିଁକି ?

ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳ ହେଲା—ତଥାକଥିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ, ରେଳରେ, ସଭା ସମିତିରେ, ସିନେମା ଓ ନାଟକର ପ୍ରେକ୍ଷାଗୃହରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବାଧରେ ମିଶିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ସର୍ବସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆନ୍ଦୋଳନର ରାଜନୀତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରବଳ ଥିବାରୁ, ଏ ଫଳ ଫଳ ପରି ହସିଲା ନାହିଁ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଆସନ ଓ ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ଭାଗ ଉପରେ ତଥାକଥିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିଙ୍କର ଦାବୀ ହେଲା । ତାହା ବି ମିଳିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଚାକିରି ପାଇଲେ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ବସିଲେ, ସେମାନେ 'ଉଚ୍ଚଜାତି' ସରକାରୀ ଲୋକଙ୍କ ସମାଜରେ ଅବାଧରେ ଗୃହୀତ ହେଲେ ; କିନ୍ତୁ ମଫସଲରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର ଲୋକ "ଯଥା ପୂର୍ବଂ ତଥା ପରଂ" ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଗଲେ । ଏହାର କାରଣ, ଉଚ୍ଚଜାତି ଲୋକଙ୍କଠ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ବୋଲି କୁହାଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଅସଲ କାରଣ ଅଲଗା । ରାମଜନ ପାଠୁଆ ଓ ହରିଜନ ପାଠୁଆ ଗୋଟିଏ ଜାତି ହୋଇଗଲେ, ସେମାନେ ଅପାଠୁଆ

ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସ୍ତରରେ ଥିଲେ, ସେଇ ସ୍ତର ରହିଲା, ବେଶୀ ଅଜ୍ଞାନ ବା ବେଶୀ କୁସଂସ୍କାରରେ ; କାରଣ, ପୂର୍ବେ ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ଇତ୍ୟାଦି ପଢ଼ିବା ଫଳରେ ଯେ ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାର ଯାହା ଟିକିଏ ଥିଲା, ସେ ସବୁ ଏ କାଳକୁ ପାସୋର ହୋଇଗଲା । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଏ ଅଜ୍ଞାନକୁ ବଢ଼ାଇବାରେ ଆଉ ଟିକିଏ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

ବୋଉର ସନ୍ତାନ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ସତେ ଡାକ୍ତର ମାଇନା କଲାପରି ସେମାନେ, ଆମ ପୁରୁଣା ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଶ୍ରଦ୍ଧାଶୂନ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି, ନିଜ ଅନୁରାଗଶୂନ୍ୟ ମନକୁ ଯେପରି ବଢ଼ିଲା, ସେପରି ସେଗୁଡ଼ିକର ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ । ଅଧିକାଂଶ ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ଲିଖିତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଗଳ୍ପ ଓ ଚରିତ୍ରର ସମୀକ୍ଷା ପାଠକଲେ ଏ କଥାର ସତ୍ୟତା ଜଣାପଡ଼ିବ । ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ ଓ ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍‌ଙ୍କ ପରି ଯେଉଁ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଆଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତ ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ଅସଲ ମର୍ମ ବୁଝି ଲେଖିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଲେଖା ଏ କାଳର ପୁସ୍ତକ-ବାଣିଜ୍ୟରେ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ପାଖେ ପହଞ୍ଚି ପାରୁନଥିଲା । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଏ ସବୁ ପଢ଼ି ପୁରାଣ ସଂସ୍କୃତିର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ, ସେହି ସେହି ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାପନ କରୁଛନ୍ତି । ଶସ୍ତ୍ରାରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର ଓ ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ପଣ୍ଡିତ ଓ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ହେଉଥିଲା । 'ପଣ୍ଡିତ' ଗୋଟିଏ ଗାଳି ଶବ୍ଦ ହେଲାଣି ଓ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବଲ୍‌କଲ ଓ ସୂତାକଟା ପ୍ରଭୃତି ଶରୀର-ଶ୍ରମର ପରାମର୍ଶ ଦିଆ ହେଲାଣି । ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ କୌଣସି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତ, ସାଧୁ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଉଲ୍ଲିଖିତ ବ୍ୟବସାୟ ଓ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପପାଇଁ ବିଶେଷ ଭାବେ ଉପଯୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଭାବେ ଏହି ଏହି ଅନୁ-

ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଅନାଦର ଆମ ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳକର ହେଉ ନାହିଁ ।

ତହିଁରୁ ବେଶୀ ଅମଙ୍ଗଳକର ହେଉଛି, ଜାତିମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପାଠୁଆ ଅପାଠୁଆ, ସର୍ବକାଶ ବେଶ୍ବକର, ସ-କାର ଓ ବେ-କାର, ସହରିଆ ଓ ମଫସଲିଆ ଉପଜାତିମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି । ଅପାଠୁଆ ହରିଜନଠାରୁ ପାଠୁଆ ହରିଜନ ଯେତେ ଦୂରରେ ରହୁଛି, ଚାକିରି ପାଇନଥିବା ହରିଜନଠାରୁ ଚାକିରି ପାଇଥିବା ହରିଜନ ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଅଧିକ ଦୂରରେ ରହୁଛି । ଉଚ୍ଚ ଜାତିରେ ଏହି ନୂଆ ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତତଃ ପକ୍ଷେ ପଚାଶ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ହୋଇଯାଇଛି । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଡ଼ଲୋକେ ହରିଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ପାଇଁ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦିଅନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜର ଦରିଦ୍ର ମଫସଲିଆ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିପାରନ୍ତି କି ନାହିଁ ନିଜେ ଭାବନ୍ତି ନାହିଁ ।

ମଫସଲର ମରହଟିଆ ଲୋକେ ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ଉପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଭାବିଲେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବର୍ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନର ଗତି କାହିଁକି ମନ୍ଥର ହେଉଛି ଧରାପଡ଼ନ୍ତା । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଙ୍କର, "ବୁଦ୍ଧି ନ ଦିଶଇ ଘରକୁ, କଥା ଦେଉଥାଇ ପରକୁ" ଅବସ୍ଥା । ମନର ଏଇ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମେ ଆବିଷ୍କାର କଲେ ଯେ, ବିନା ପଂକ୍ତିଭୋଜନରେ ଜାତି ଜାତିର ବୈଷମ୍ୟ ଓ ବିରୋଧ ଦୂର ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ସହଭୋଜନ ସମ୍ପର୍କୀୟ କଟକଣା

ଅନ୍ୟକୁ ଛୁଇଁବାଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସହଭୋଜନ କରିବା ଆହୁରି ଏକ ବିଷମ ସମସ୍ୟା । ଲୋକେ କହନ୍ତି, 'ଆପରୁଚି ଖାନା'— ମନକୁ ନ ପାଇଲେ ଲୋକେ ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଖାଇଲେ ବାନ୍ତି

କରି ପକାନ୍ତି । ଏ ଅଶୁଚି ଖାଲି ଯେ ନୀଚଜାତି ଲୋକର ଖାଦ୍ୟରେ ହୁଏ, ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାହିଁ । ଏ କଥା ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ଶୂଦ୍ରଠାରୁ ଘୃତ ଖାଇବାର ଶାସ୍ତ୍ର ବାକ୍ୟ ପୂର୍ବରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଛି । ନିଜ ହଳିଆ ଆରଘା ଖାଇପାରିବ ବୋଲି ସ୍ମୃତିରେ ଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ଭିତରୁ ବାଛି ସୂପକାର କରୁଥିଲେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଶୂଦ୍ରଠାରୁ ଖାଇପାରିବ ବୋଲି ଯେଉଁ ପାଠରେ ଅଛି ସେଇଥିରେ ପୁଣି ଅଛି, ଆଚରଣରେ ଯେଉଁମାନେ ନୀଚ, ସେପରି ଲୋକଙ୍କର—ଷଣ୍ଢ, ମାର୍ଜାର, ଆଖୁ (ମୂଷା), କୁକ୍କୁଟ, ପତିତ, ଅପବିଦ୍ଧ ଓ ନଗ୍ନଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଗର୍ହିତ । ଏହି ଏହି ପ୍ରକାର ଲୋକଙ୍କର ପରିଚୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଯଥୋଚିତ ସମୟରେ ସ୍ନାନ କରେ ନାହିଁ ଓ ନିତ୍ୟକର୍ମ କରେ ନାହିଁ, ଡିଆଣିଆ କରେ ନାହିଁ, ପିତୃ ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ନ ମାନି ଷଣ୍ଢପରି ବେପରୁଆ ଚଳେ, ସେ ଷଣ୍ଢ (୧) । ଯେ ନିଜର ବାହାଦୁରୀ ଦେଖାଇବାକୁ ବା ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଜପ ଓ ଯଜ୍ଞ କରେ, ବା ସର୍ବଦା ଯତ୍ନବାନ ହୁଏ ତାକୁ ବିରାଡ଼ି କହନ୍ତି (୨) । ସମ୍ପତ୍ତି ଥାଇକରି ମଧ୍ୟ ଯେ ଖାଏ ନାହିଁ, କି ଦିଏ ନାହିଁ, କି ଦେବତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଏ ନାହିଁ, ଖାଲି ଆଉ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଲାଗିଯାଏ, ମୂଷା ଅନର୍ଥକ ମାଟି ତାଡ଼ିଲା ପରି, ସେ ମୂଷ । ଯାଙ୍କ ଅନ୍ନ ଯେ ଖାଇବ, ତାହାର

---

(୧) ନ କୃଷ୍ଣୋତ୍ଥିତେ କାଲେ ନ ସ୍ନାତି ଚ ଦଦାତି ଚ ।
ପିତୃଦେବାର୍ଚ୍ଚନାଦ୍ଧୀନଃ ସ ଷଣ୍ଢଃ ପରିକୀର୍ତ୍ତିତଃ —ବାମନ ପୁରାଣ

(୨) ଦମ୍ଭାର୍ଥଂ ଜପତେ ଯଶ୍ଚ ତପ୍ୟତେ ଯଜତେ ତଥା ।
ନ ପରତ୍ରାର୍ଥମୁଦ୍ୟୁକ୍ତୋ ମାର୍ଜାରଃ ପରିକୀର୍ତ୍ତିତଃ ॥

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କୃଚ୍ଛ୍ର ଚାନ୍ଦ୍ରାୟଣ (୧) । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଭା ଭିତରେ ପକ୍ଷ ଧରି କୁହୁଡ଼ାନ୍ତି ଏହି ଲୋକେ, ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ବଡ଼ିଆ କୁକ୍କୁଟ ବୋଲି କହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନ୍ନ ମଧ୍ୟ ଖାଇବା ପାପ (୨) । ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ କରି ପର କାର୍ଯ୍ୟ ମାତ୍ର ନେଇ କରେ, ସେ 'ପତିତ' ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି (୩) । ଯେ ବେଦ ତ୍ୟାଗ କରିଥାଏ, ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ପର୍ବରେ ନାହିଁ, ଗୁରୁ ଓ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସେବା କରେ ନାହିଁ, ଗୋରୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ହତ୍ୟା କରିଥାଏ, ତାକୁ 'ଅପଧ୍ୱଂସ' ବୋଲି କହନ୍ତି (୪) । ଯାହାଙ୍କର କୁଳରେ ବେଦ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ, ବ୍ରତ ଉପବାସ ଚଳେ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ନଗ୍ନ (ଲଙ୍ଗୁଳା) ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ନ ମଧ୍ୟ ଖାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ (୫) । ଖାଇବା ବିଷୟରେ ନିଜର ରୁଚିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ଏହିପରି ମାନବାକ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ଥିଲା । ଆଲୋଚନା ଅନ୍ତରରୁ ଏ ସବୁ ଯେଉଁମାନେ ବତାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଏ ମନେ ନାହିଁ । ଅତି ମହତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ସାନ୍ତମାନ୍ତ, କାଳକ୍ରମେ ବିକୃତ ହୋଇ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ

---

(୧) ବିଭବେ ସତି ନୈବାର୍ତ୍ତି ନ ଦଦାତି ଜୁହୋତି ଚ ।
ତମାହୁରଶ୍ଚୁଂ ତସ୍ୟାନ୍ନଂ ଭୁକ୍ତ୍ୱା କୃଚ୍ଛ୍ରେଣ ଶୁଧ୍ୟତି ॥

(୨) ସଭାଗତାନାଂ ଯଃ ସଭ୍ୟ ପକ୍ଷପାତଂ ସମାଶ୍ରୟେତ୍ ।
ତମାହୁଃ କୁକ୍କୁଟଂ ଦେବାସ୍ତସ୍ୟାପ୍ୟନ୍ନଂ ବିଗର୍ହିତଂ ॥

(୩) ସ୍ୱଧର୍ମଂ ଯଃ ସମୁତ୍ସୃଜ୍ୟ ପରଧର୍ମଂ ସମାଚରେତ୍ ।
ଅନାପଦି ସ ବିଦ୍ୱଦ୍ଭିଃ ପତିତଃ ପରିକୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ॥

(୪) ବେଦତ୍ୟାଗୀ ପିତୃତ୍ୟାଗୀ ଗୁରୁ ବହ୍ନ୍ୟୁହକସ୍ତଥା ।
ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ତ୍ରୀବଧକୃଦପଧ୍ୱଂସଃ ସ ଉଚ୍ୟତେ ॥

(୫) ଯେଷାଂ କୁଳେ ନ ବେଦୋଽସ୍ତି ନ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ନୈବ ଚ ବ୍ରତଂ ।
ତେ ନଗ୍ନାଃ କୀର୍ତ୍ତିତାଃ ସଦ୍ଭିସ୍ତେଷାମନ୍ନଂ ବିଗର୍ହିତମ୍ ॥

ହୋଇଯାଇଛୁ ; ଠାଏ ଠାଏ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ଠିକ୍ ଓଲଟା ଫଳ ଦେଉଛୁ । ତଳେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେବୁ—

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ 'ସ୍ୱପାକୀ' ବୋଲି ଜଣେ ଜଣେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜେ ରାନ୍ଧିଲେ ଯାଇ ଖାଇବେ । ଲେଖକ ଭଲ ଲୋକଙ୍କ-ଠାରୁ ଶୁଣିଛୁ, ୭୦।୮୦ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ, ଆଖିକୁ ଭଲ ଦିଶୁ ନ-ଥାଏ, ଥରୁଥାନ୍ତି, ପୁଅ ବୋହୂ ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ବି ସେଥିକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ, ପୁଞ୍ଜିଏ ଫୁଟାଇ ଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଘର ଢୋଷାର ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥା'ନ୍ତି । ବୋହୂ ଛୁଇଁଦେଲେ ଭାତ ମାରି ହୋଇଯାଏ । ଏହାର ମୂଳରେ ଥିଲା ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳତା । ପିଲାଙ୍କ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପୂର୍ବେ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ହେଉଥିଲେ । ଆଜି ବି ଇଂରେଜ ଓ ଆମର କେତେକ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସମାଜରେ ବିଭା ପରେ ପୁଅ ବାପମାଆଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗାହେବା ପ୍ରଥା ଅଛି । 'ସ୍ୱପାକୀ' ବୋଧହୁଏ ବାନପ୍ରସ୍ଥଙ୍କର ଗୃହ-ସଂସ୍କରଣ ; ପୁଅ-ବୋହୂଙ୍କୁ ସୁଖ ଦେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପିଲାଙ୍କ ସୁଖରେ କଣ୍ଟା ହେଉଛନ୍ତି ।

ରୁଚିର ବିକୃତ ଅବସ୍ଥା ଓ ପୂର୍ବ ସ୍ଥିତିମାନଙ୍କର ବିକଳତା ଭିତରେ ଆମ ସମାଜରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦେଶାନ୍ତର ଓ କୁଳାନ୍ତର ନାମରେ ନାନା କଟକଣାର ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଛି । ଉପଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ କଟକଣା ଅତି ତୀବ୍ର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୂଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ବସି ଖାଇବା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ, କିନ୍ତୁ ତେଲି, ଶୁଣ୍ଢୀ ଘରେ କାହିଁକି, ନିଜ ଜାତିର ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଘଣାର ବଳଦଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ତେଲିଙ୍କର ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ଉପଜାତି—ତେଲି ଓ କୋଲ୍ହୁ : ଏକ ବଳଦିଆ କୋଲ୍ହୁ ଓ ଦୁଇ

ବଳଦିଆ ଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ ଦେବାକୁ ବହୁତ ଧନ ଲାଗିବ, ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଧନ ଲାଗିବ, ଗଉଡ଼ ଓ ଧୋବାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ।

ଏମାନଙ୍କ ଜାତିଆଣ ସବୁ ଉପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅଛି, ସେମାନେ 'ବଡ଼' ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଆଜିକାଲି କର୍ମଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ 'ବଡ଼' ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ; କାରଣ ଏହି 'ବଡ଼'ଙ୍କ ଭିତରେ ଅନେକ ବୈଶ୍ୟ ବୃତ୍ତି କରି ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି, ଚାକିରି କରନ୍ତି, ଶୂଦ୍ର ସେବା କରନ୍ତି, ଗୀତ ବୋଲି ଧନ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି—ଏହିପରି କରିବା ପାତକ ଓ ଏଥିପାଇଁ କ'ଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ, ତାହା କର୍ମଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି । 'ବଡ଼' ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ କେତେ ଜଣ ଅଦ୍ୟାପି ଆଗ୍ରହରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜ ପିଲାଙ୍କ ଆଚରଣ ଦେଖି 'ଦାରୁଭୂତ' ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଉପରୁ ନେତୃତ୍ୱ ନ ମିଳିବା ସ୍ଥଳେ ସଂସ୍କାରକଙ୍କ ତାଡ଼ା ପାଇଲେ, ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନେ କର୍ମଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହାନ୍ତି; କର୍ମଣିଆ, ଯଜମାନଙ୍କ ମନ ଧରି ନ ଚଳିଲେ ଏକାବେଳକେ ବୃତ୍ତି ଲୋପ !

ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ

ପଂକ୍ତି-ଭୋଜନରେ ବିଶେଷ ଫଳ ନ ହେବାରୁ, ଏଥିରେ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି କେହି ସଂସ୍କାରକ ଧରି ବସିଛନ୍ତି, 'ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ ହେଲେ ଯାଇ ଜାତିଭେଦ ଉଠିବ ।' କେତେଟା ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ ହୋଇଗଲାଣି । ବରପକ୍ଷ ଓ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ରାଜିହେଲେ, ଆମ ଧର୍ମରେ

ବିବାହ ବନ୍ଦ କରିଦେବାକୁ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ଅଘରିଆ ବୋଲି ସମ୍ବଲପୁରିଆଙ୍କେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଲେଖାଏଁ ବୟସ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବିଭା କରି ଦେଉଥିଲେ । ବରକୁ ଓ କନ୍ୟାକୁ ଥାଳିରେ ବସାଇ ବିଭା କରିବାର ଶୁଣାଅଛୁ । ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଜାତିରେ ଚୁଡ଼ପଣ ଚଳେ, ସେଠାରେ ଷୋଳଶ ବର୍ଷର 'କନ୍ୟା' ବିଭା ହେବାର ବିରଳ ନୁହେ । ଯେଉଁ ରୀତି ପୂର୍ବରେ ନ ଚଳୁଛି, ତାହା ଯଦି କେହି ଚଳାଇ ନେବାକୁ ବସିବ ତେବେ କିଛିଦିନ ଏକୁଟିଆ ହୋଇ ରହିବାକୁ ସାହସ ଥିବା ଦରକାର ; କିମ୍ବା ନିଜେ ନିଜ ଦଳ ବଢ଼ାଇ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଗୋଷ୍ଠୀ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଶକ୍ତି ଥିବା ଦରକାର । ସଂସ୍କାରକ ଯେତେ ପାରିବେ ସେତେ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ କରନ୍ତୁ, ସବୁ ବିବାହ ଆମ ଧର୍ମର ସୀମାରେ ରହିଯିବ । ହାଇକୋର୍ଟରେ ଯେପରି ସବୁ ପ୍ରକାର ଦୋଷାଦୋଷପାଇଁ ନଜିର ଖୋଜିଲେ ମିଳେ, ସେହିପରି ଆମ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ସବୁ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଆଂଶିକ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ଥନ ମିଳିବ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ନୂଆ କଥା କରି ନାମ କମାଇବାକୁ 'ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ ଧର୍ମର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କଥା, ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ସମାଜ ଶୃଙ୍ଖଳା ହୁଡ଼ିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଯଦି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ବିରୋଧୀ ହେବ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଜଣା ପଡୁଛି, ତେବେ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ କରିବ ନାହିଁ କି ଅନ୍ୟ ଲୋକ କଲେ ସମର୍ଥନ କରିବ ନାହିଁ * । ନିଜର ମତକୁ ସମାଜ ଉପରେ ଲଦିବାକୁ ଅଯଥା ଉଦ୍ୟମ କରାଯିବ ନାହିଁ । ବିବାହ ନିଜ ରୁଚି ଉପରେ କଥା । କନ୍ୟାର ମନକୁ ବର ପାଇବ, ଝିଅକୁ ଜ୍ୱାଇଁ ପୋଷିପାରିବ ବୋଲି କନ୍ୟା-ମାତାର ବିଶ୍ୱାସ ହେବ, ଜ୍ୱାଇଁ

* ଯଦ୍ୟପି ହିତଂ ଲୋକବିରୁଦ୍ଧଂ ନାଦରଣୀୟଂ ନାଚରଣୀୟଂ।

ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ଶଶୁର ବୁଝିବ ଓ କୁଟୁମ୍ବାଦି ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେବ ଯେ ନୂଆବନ୍ଧୁ ଜାତିଆ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ବ୍ରୋଜରେ ମନ୍ଦ। ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ହାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ନିଜ ଝିଅକୁ ଜଣେ ଶ୍ରୋତ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ମଙ୍ଗେ ନାହିଁ।

ଲେଖକର ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ କର୍ମଚ୍ୟୁତି ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କନ୍ୟା ମିଳୁନଥିଲେ। ସେ ଜପରି ଶୁଣିଲେ, ସେ ଯଦି ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ କରିବେ ତାହାହେଲେ ସହଜେ ଖଣ୍ଡେ ବୃତ୍ତି ମିଳିଯିବ। ତାଙ୍କୁ ଜଣାଗଲା, କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବିରୋଧ ଏ ସୌଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ତରାୟ। ସେ ଆମ ବାଜପୁର ଗ୍ରାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଅନୁମତି ମାଗିଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ, କନ୍ୟା ନ ଥାଇ ତ ବିଭାଘର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ; ଆଗ କନ୍ୟାଟିଏ ଠିକଣା କର। ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଯୁବକ କନ୍ୟା ପାଇନାହାନ୍ତି। ହାଡ଼ି ଝିଅ ହେଲେ ବି ତାହାର ବାପ ତ ତା' ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା କରିବ! ବାପ-ମାଙ୍କଠାରୁ ନିଜେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଭଲ ବୁଝିପାରିବେ ବୋଲି ବରକନ୍ୟା ବିଚାରିଲେ ସର୍ବଦା ସୁଫଳ ଫଳେ ନାହିଁ। ପୁରୀର 'କମଳା-ହରଣ' ମକଦ୍ଦମାର ଫଇସଲା ହୋଇସାରିଲାଣି, କଟକର 'ରମା ମିଶ୍ର' ମକଦମା ଚାଲିଛି। ଖୁବ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାଗାରେ ବି ଏହିପରି ଫଳ ହୁଏ। ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳେ କଟକ କଲେଜରେ ଦୁଇ ଜଣ ଏମ୍. ଏ. ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ବିଭାହେବାକୁ ମନ କଲେ—ଅସବର୍ଣ ବିବାହ। ସଂସ୍କାରକମାନେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସ୍ୱାଗତ କଲେ। ବିଭାଘର ଜାକଜମକରେ ହେଲା; ତିରିଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭାଳିଲା ମଧ୍ୟ। ଏବେ ସେ ବିବାହ ଭାଙ୍ଗିଛି। ବର ଏବେ ପୁଣି ବିଭା ହୋଇଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ସବର୍ଣା କନ୍ୟା, ବୟସ ତିରିଶରୁ କିଛି ବେଶୀ। ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ, ତିରିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ଏ କନ୍ୟା ବିଭା ନ ହୋଇ ଏଇ ବରଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି

ରହିଥିଲେ । ସଂସ୍କାରକମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଏପରି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହରେ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଜଣେ ସୁଖ୍ୟାତ ସଂସ୍କାରକଙ୍କର ଏପରି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହେବା ଅତି ପରିତାପର ବିଷୟ ।

ତ୍ୟାଗୀ ସଂସ୍କାରକଙ୍କର ଅଭାବ ହେବ ନାହିଁ

ଖାଲି ଛୁଆଁ ଛୁତ ନ ମାନିବାକୁ ବା ପଲ୍ଲିଭୋଜନ କରିବାକୁ ନୁହେ, ଅସବର୍ଣ୍ଣ-ବିବାହ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ ସତ୍ପାତ୍ରର ଅଭାବ ହେବ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏ ସବୁ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ବାକ୍ୟ ଅଛି, ଏବଂ ଦେଶ ଓ କାଳର ପ୍ରୟୋଜନରେ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ଯାଇ ଲୋକନିନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ଏ ଦେଶରେ ତ୍ୟାଗୀ ମହାପୁରୁଷ ଅଭାବ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଲୋକମତ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇ ଯେଉଁ-ମାନେ ସଂସ୍କାର କରିଯାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ବହୁକାଳ ଧରା ହୁଏ ନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଥମ ଆନ୍ଦୋଳନବେଳେ ଯେଉଁ-ମାନେ ହାଡ଼ିଙ୍କୁ ଇସ୍କୁଲରେ ପୂରାଇଲେ ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷ କେହି ଧରି ନାହାନ୍ତି, ନଅଙ୍କ ବେଳେ ଯେଉଁମାନେ ଛତ୍ରରେ ଖାଇଥିଲେ ସେମାନେ ଛତ୍ରଖିଆ ବୋଲି 'ପତିତ' ହୋଇଥିଲେ; ଆଜି ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚରେ ବନ୍ଧୁ କଲେଣି । ଆଜି ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଯେଉଁମାନେ ଛତ୍ରରେ ଖାଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ବାସନ୍ଦ କରିବା ପ୍ରଶ୍ନ କାହା ମନରେ ବି ଉଠୁନାହିଁ । କନ୍ୟା ଅଭାବରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳର କୌଣସି କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଆଡ଼ୁ ଅଣି ଇତର ଜାତିର କନ୍ୟା ବିଭା ହୋଇଛନ୍ତି । ଧରା ପଡ଼ିଲେ ବି କେଣୀହିନ ବାସନ୍ଦ ହେଉନାହାନ୍ତି । ସବୁ କଥାକୁ କାଳକ୍ରମେ ସମର୍ଥନ କରାଯିବା ଆମ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ । କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ସଂସ୍କାର ଖାଲି ବଳାତ୍କାରରେ ବହୁଳ ଭାବେ ଚଳିବ ବୋଲି ଆଶା

କରିବା ବୃଥା । ଖାଇବା ଓ ବିବାହ ବିଷୟରେ ବାଛବିଚାର ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ଭିତରେ ଖୁବ୍ ଉତ୍କଟ ଭାବେ ଚଳୁଛି । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ତାଙ୍କ ପିଅନ୍ଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବା ବା ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀ କରିବା କଳ୍ପନା ବି କରିପାଇପାରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଜାତି-ମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ ସାନର ସମ୍ବନ୍ଧ ଚଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସଂସ୍କାରମାନ ଯେତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଚଳୁଛି, ପୁରୁଣା ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ପ୍ରଚାର ହେଲେ ଆଉ ଅଧିକ ଭାବେ ନିଷ୍ଠୁର ଚଳିବ ।

ସେପରି ନ କରି, ଖାଲି ଭାବପ୍ରବଣ ଉଗ୍ର ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ସମାଜରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହେଉଛି, ତାହା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗକୁ ନେଲାବେଳେ ବିଶ୍ୱାସରେ ପଛକୁ ଠେଲି ଦେଉଛି । କାଳର ଗତିରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଧର୍ମ ଘୋଟିଯାଉଛି ବୋଲି ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ ଭୁଲ ବୁଝୁଛନ୍ତି । କର୍ମଣିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅଜ୍ଞତା ଫଳରେ ଏ ଧାରଣା ଅନେକଙ୍କ ଏତେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ-ଯାଉଛି ଯେ, ଠାଏ ଠାଏ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା-ନିବାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନର ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବିରୋଧ ମୁଣ୍ଡ ଟେକୁଛି । ପୁରାଣରେ ଶୂଦ୍ରାନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଇବାରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କହିଲେ, "ସେ ଯୁଗରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୂଦ୍ରଘରୁ ଖାଉଥିଲେ ବୋଲି ଏ ଯୁଗରେ ଖାଇବେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର କ୍ରିୟାଶୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ।" ସତେ ଯେପରି ଖାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କ୍ରିୟାଶୁଦ୍ଧି ରହିଛି ! ବରଂ, ଉଭୟ ପକ୍ଷର କ୍ରିୟାଶୁଦ୍ଧି ନିମ୍ନଗାମୀ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ କ୍ରିୟାଶୁଦ୍ଧି ଉପରେ ଏ ଯୁଗରେ ବେଶୀ ଜୋର ନ ଦିଆହେବାର କଥା ।

ଅନ୍ଧ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା, ଅନ୍ଧସଂସ୍କାରକୁ ସାବଧାନ

ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରୁ ଆଠମାଇଲ ଦୂରରେ ପଞ୍ଚମା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ସେଠାରେ 'ସିଦ୍ଧ ବିନାୟକ' ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବତା । ପଞ୍ଚମା ଗ୍ରାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବାଉରି ନିକଟରେ ବହୁ ଶହ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ଥଳକୁ ସ୍ଥଳ ବାନ୍ଧି ଘର କରି ରହିଛନ୍ତି; ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣର ଓଲଟା ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ବାଉରିମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରାମରୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି; ହରିଜନ-ମଙ୍ଗଳ କର୍ମୀଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଛି ଯେ, ବାଉରିମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରାମ ବସିଲେ ସେମାନେ ସୁବିଧାରେ ରହିବେ । ଏଥି ଭିତରେ ଧର୍ମ-ଧ୍ୱଜତା କେତେ ଅଛି ଓ ବାଉରିଙ୍କ ଡିହ ମାରିନେବାର ଉଦ୍ୟମ କେତେ ଅଛି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାର କଥା ।

ଆମ ସଂସ୍କୃତି ବିଷୟରେ ଆମର ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିବାରୁ ଅନେକ ଅଦରକାରୀ ଆଇନ୍ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆମେ କରି ବସୁଥାଉଁ । ହୋଟେଲରେ ହରିଜନଙ୍କୁ ପଶିବାର ଅନୁମତି ଦେଇ ଯେଉଁ ଆଇନ୍ ହୋଇଛି ତା ନ ହୋଇଥିଲେ ବି ଚଳିଥାନ୍ତା । ଯେଉଁଠାରେ ପୂଜା ବୈଶ୍ୱଦେବ ନ ହୁଏ, ଭାତ ବିକା ହୁଏ, ସେଠାରେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାଆନ୍ତି ସେ ନିଷ୍ଠାଭ୍ରଷ୍ଟ; ପତିତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଣ୍ଡାଳ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଟେଲ୍‌ରେ ଖାଇବାକୁ ସିନା ମନା ଅଛି, ହରିଜନଙ୍କୁ କାହିଁକି ମନା ହେବ ? ଯାହା ଅଣ୍ଟାରେ ଭାତ କିଣିବାକୁ ପଇସା ଅଛି, ତାହାର ସେଠାରେ ଅଧିକାର । ତାହା ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍ଥାନ ହୋଇଥିବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅବାଧ ପ୍ରବେଶ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି । ହରିଜନ ହୋଟେଲ୍‌ରେ ପଶିଲେ ଯେଉଁମାନେ ନାକ ଟେକୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ନୁହେଁ, ବାବୁ ବୋଲି ନାକ ଟେକୁଛନ୍ତି । ହରିଜନ

ଜାତିକୁ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଘୃଣା ହୁଏ, ତହିଁରୁ ଅଧିକ ତାହାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଓ ମଇଳା ଲୁଗା ଯୋଗୁଁ । ଯେଉଁ ହରିଜନମାନେ ବଡ଼ ପାହ୍ୟାକୁ ଉଠିଛନ୍ତି ଓ ଭଲ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଘରେ 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ' କାମ କରିବାକୁ ଓ ଭାତ ଖାଇବାକୁ 'ବଡ଼' ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଅଭାବ ଅଛି କି ?

ଏ ଯୁଗରେ ଜାତିବର୍ଣ୍ଣର ଆମ ପରମ୍ପରା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଗୁଡ଼ ପଇସାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରୁଛି । ଏହି ଗତି ଦେଖି ଭର୍ତ୍ତୃହରି ବିଦ୍ରୂପ କରି କହିଥିଲେ, "ଯାହାର ବିତ୍ତ ଅଛି ସେଇ ବଡ଼ ଜାତି, ସେଇ ପଣ୍ଡିତ, ସେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ସେଇ ଗୁଣଚନ୍ଦ୍ରାଗ୍ର, ସେଇ କୁହାଳିଆ, ଦେଖିବାକୁ ସେଇ ସୁନ୍ଦର—ସବୁ ଗୁଣ ଧନକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଛନ୍ତି ।" * ଏ ଦେଶର ପରାଧୀନତା ଦିନୁଁ, ଧର୍ମ ଜାତି ଗୁଣ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଧନ ଓ ମାନର ପ୍ରଭାବ ଖାଲି ବଢ଼ିଛି । ଯଦି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ଲୋକଙ୍କର ଧନ ମାନ ଜାତି ସ୍ୱଭାବରେ ବଢ଼ିବାର ଦେଖା-ଯାଆନ୍ତା ତେବେ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ମୁଣ୍ଡ ଘୂରାଇବାର କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କର ସୁଖ ବଢ଼ିଲେ, ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ କ୍ଷୋଭର କାରଣ ନ ରହିଲେ, ଆମ ଧର୍ମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ ।

ସମାଜସଂସ୍କାରର ଆର୍ଥନୀତିକ ଦିଗ

ଆମ ଦେଶରେ ଆଜକାଲି ଯେଉଁ ଗତିରେ ଲୋକମଙ୍ଗଳ ଚାଲିଛି ସେଥିରେ କେତେକ ହରିଜନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହେଉଛି ।

---

* ଯସ୍ୟାସ୍ତି ବିତ୍ତଂ ସ ନରଃ କୁଳୀନଃ
ସ ପଣ୍ଡିତଃ ସ ଶ୍ରୁତବାନ୍ ଗୁଣଜ୍ଞଃ
ସ ଏବ ବକ୍ତା ସ ଚ ଦର୍ଶନୀୟଃ
ସର୍ବେ ଗୁଣାଃ କାଞ୍ଚନମାଶ୍ରୟନ୍ତେ ।

ସେମାନେ ଉଚ୍ଚ ଜାତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଆସନ ପାଉଛନ୍ତି । ଦେଉଳକୁ ଯିବାରେ, ହୋଟେଲରେ ଖାଇବାରେ ଯାଙ୍କୁ କେହି ବାଧା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, କାରଣ ଆମ ଦେଶରେ ଏବେ ଧୋବଲୁଗା ବଂଶଗତ ଜାତି ଜାଣିବାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ । ହାଡ଼ିଙ୍କଠାରୁ କଳା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି, ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରୁ ଗୋରା ହାଡ଼ି ବି ଅଛନ୍ତି । ଦେଉଳରେ ପଶିବାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବାରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ବାଧା ଦେଉଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏ ବାଧାରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା କିଛି ନାହିଁ । ଲୋକର ନିଜ ତୁଣ୍ଡରେ ଜାତିର ପ୍ରମାଣ । ଯେ ଦେଉଳକୁ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ସେ ଯାଏ, ଅନ୍ତତଃ ଆମ ପୁରୀ ବଡ଼ଦେଉଳରେ । ଶ୍ରୀ ଜଗଜ୍ଜୀବନ ରାମଙ୍କ ବାପାଙ୍କ ନାମ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଖାତାରୁ ବାହାରିଥିଲା ବୋଲି ଖବରକାଗଜରେ ବାହାରିଥିଲା । ଏ ବିଷୟରେ ପରେ ଆଉ ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରିବି । ଏଠାରେ ଏତିକି କହିବାର କଥା ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ରୀତିରେ କାମ ଚାଲିଛି ସେଥିରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ କେତେଜଣଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଉନ୍ନତି ହେଉଛି । ଆଜିଯାଏଁ 'ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି'ଙ୍କ ଭିତରେ ବଡ଼ ଚାକିରିଆ, ଇଂରେଜୀ ପାଠୁଆ ବାହାରୁନଥିଲେ । ଏବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତି ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯାଉଛି ତାହା ଫଳରେ ବାହାରୁଛନ୍ତି । ଜାତିର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ାଇବାରେ ଏହା କମ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ନାହାନ୍ତି ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଲାଳସୀ ହେବେ ଓ ହରିଜନ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଚାକିରି ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି, ସେଥିପାଇଁ ଲୋକର ଅଭାବ ହେବ ନାହିଁ । ତା' ପରେ ?

ତା' ପରେ ଯାହା ହେବ ତାହା ଆଗରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିବା ଜାତିମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଜାତିର ଲୋକ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଚାକିରି ପାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜର ପୂର୍ବ ସଂସ୍କୃତି ହରାଇଛନ୍ତି । ତା' ବଦଳରେ ଯାହା ପାଇଛନ୍ତି ତାହା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ବି ନୁହେଁ, ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ପ୍ରାୟ ଲୋପ ହୋଇଛି । ଅଧିକାଂଶ, ଚାକିରି ପାଇଲେ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ମିଳିଗଲା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛନ୍ତି; ଯେଉଁମାନେ ନ ପାଉଛନ୍ତି ସେମାନେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ମନ ଦେଉନାହାନ୍ତି । ଚାକିରି ନ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ହା-ହତୋଽସ୍ମି ହୋଇ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ଯେତିକି ବଢ଼ୁଛି, ଚାକିରି ଉପରେ ଚାପ ସେତିକି ବଢ଼ୁଛି; ତାହା ଏବେ ଅଧିକ ହେଲାଣି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର ବହୁମୁଖୀ ଯୋଜନା ବେଳେ ବି ଚାକିରି ନିଅଣ୍ଟ ହେଲାଣି ଓ ବେକାରସମସ୍ୟା ଉତ୍କଟ ହେଲାଣି । ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକେ ଚାକିରି ପାଉନାହାନ୍ତି ବୋଲି ନୀଚ ଜାତିର ଲୋକେ ପାଠ ନ ପଢ଼ିବେ, ଏହା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେ । ଚାକିରି ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ନ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତାନୁଗତିକ ପନ୍ଥାରୁ ନୀଚ ଜାତିର ମନ ଛଡ଼ାଇ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଅଛି, ସେମାନେ ଆଜିଠାରୁ ଭାବିବା ଦରକାର, ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହା ନ ହେଲେ ଉଚ୍ଚ ଜାତି ନୀଚ ଜାତି ସମସ୍ତେ ଯେଉଁ ବେକାର ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ତାହାର ସମାଧାନ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିବ ।

ବେକାର ସମସ୍ୟାର ବେକାର ସମାଧାନ

ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ତ ବେକାର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଯାହା କରିଯାଉଛି ତା'ହାରି ଏ ସମସ୍ୟା ଅଧିକ ଗୁରୁତର ହେବାର ବାଟ ଫିଟୁଛି । ଦୁଇ ବର୍ଷ ତଳେ ବେକାର ଶିକ୍ଷିତଙ୍କୁ କାମ

ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ସରକାର ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି, ଅଧିକ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ବସାଇବେ; ଶିକ୍ଷିତ ବେକାରମାନେ ଏହି ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷକ ହେବେ। ଏ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପିଲାଙ୍କ ଆଗରେ ସ୍ୱକର ବ୍ୟକ୍ତିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଦର୍ଶ ନାହିଁ। ଆଜି ଜଣେ ବେକାରକୁ କାମ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍କୁଲଟି ବସୁଛି ତା' ଯୋଗୁଁ ୧୦ ବର୍ଷ ପରେ ଅନ୍ତତଃ ୧୦ଟି ଲେଖାଏଁ ବେକାର ପ୍ରତି-ବର୍ଷ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବେ। ଏମାନେ ଶିକ୍ଷା ନ ପାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ବୋଝ ପରି ରହିବେ। ଯେଉଁ ଅନୁପାତରେ ଜମିରୁ ଲୋକ କମିବେ, ସେହି ଅନୁପାତରେ ତା' ଉପରେ ମଲାଙ୍କ ବଢ଼ିବେ; ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ସଂଖ୍ୟା ସମାଜରେ ବଢ଼ିବ, ସେହି ପରିମାଣରେ ବାକି ଲୋକଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅନୁନ୍ନତ ହେବ।

ଦେଶର ଶାସକମାନେ ଏ ପରିଣତିକୁ କଳନା କଲେଣି। ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୌଳିକ ସ୍କୁଲ ବସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, କଲମପେଷାରୁ ଯୁବକମାନଙ୍କର ମନ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ ଓ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଆଡ଼କୁ ଟାଣିବାକୁ ଯୋଜନା ହେଲାଣି।

କିନ୍ତୁ, ଏହି ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି, ସେଥିରେ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିମାନଙ୍କର ବୈଷୟିକ ଅଗ୍ରଗତିରେ କି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ୁଛି ତାହା ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ।

ଜାତିମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ଲୋପ ନ ହେଉ

ଜାତିବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ଭଲ ଦିଗ ଥିଲା। ଗୋଷ୍ଠୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଲୋକେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସାୟ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ଧରିବା ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର ସେ ସେ ବୃତ୍ତିରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ

ଅନୁରକ୍ତ ଜାତ ହେଉଥିଲା । ବ୍ୟପୃଥିର ଫଳ, ଆମ ଦେଶର ବହୁଳ ଶିଳ୍ପକାରଗଣରେ ଦେଖାପାଉଥିବା ଉତ୍କର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରମାଣିତ । ପୁଣି ନିକଟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଚିତ୍ରକର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପଟଚିତ୍ର କରୁଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦଲାଲ ବସୁଙ୍କ ପରି ବିଶାରଦ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ପଟଚିତ୍ରକୁ ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରସଂସା କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଏକପ୍ରକାର ଅବହେଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ସଂପ୍ରତି ଶ୍ରୀମାନ୍ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଜଲି ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଉଦ୍ୟମରେ ଏମାନଙ୍କ ଦିନ ଫେରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ପୁଣିଥରେ କେତେକ ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଏମାନଙ୍କୁ ମିଳିଛି । ସରକାରଙ୍କ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲେଣି । ଏମାନଙ୍କର ପାରଦର୍ଶିତା ମୂଳରେ ଅଛି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ଜାତିବୃତ୍ତି । ସେହିପରି ଆଜି ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀ କଟକର ଚିତ୍ରକର । ଏମାନଙ୍କ ମୃଣ୍ମୟ ମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରଶଂସା ଶତମୁଖରେ ଶୁଣାଯାଏ । ସଂପ୍ରତି ସରକାର ସ୍ୱାଙ୍କ କୃତିକୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ଚହ୍ଲାଉଛନ୍ତି । ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିର ଭାଗ୍ୟନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାକାସାହେବ କାଲେଲକର ଓ ଆମ ରାଜ୍ୟର ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜ୍ୟପାଳ ଶ୍ରୀ କୁମାରସ୍ୱାମୀ ରାଜା ଏହା ଦେଖି ବିଶେଷ ପ୍ରୀତ ହୋଇଥିଲେ । କାକାସାହେବ ଏମାନଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ପଠାଇବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଓ ଶ୍ରୀ ରାଜା ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ଏମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ନିଜ ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ କଳାକୁଞ୍ଜ କରାଇବେ ।

ଏହିପରି କେତେ ଶିଳ୍ପୀ ଓ କଳାକାର ଓଡ଼ିଶାର ଗାଁ ଗହଳରେ ଅଦ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି । ହରିଜନଙ୍କ ଭିତରେ ବି ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ନୁହେ । ତନ୍ତମାନେ ବେତରେ ଯେଉଁ ଗଉଣି ବୁଣନ୍ତି ତାହା ବର୍ଷ ବର୍ଷ ବ୍ୟବହାର ପରେ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଏ ନାହିଁ । ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ଯେଉଁ କାଣ୍ଡନଳ ଅଳ ବୁଣା ହେଉଛି, ତାହାର

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଙ୍ଗଳବୃତ୍ତପଣ ତାହା ବ୍ୟବହାର କରିଥିବା ଲୋକେ ଜାଣିବେ । ହାଡ଼ିମାନଙ୍କର ବାଦ୍ୟ ବଣାରଦପଣ ସହରିଆ ଲୋକଙ୍କୁ ସେତେ ଜଣା ନାହିଁ । ଏବେ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ପାରଳାର ଗାଉବାଜା ଦଳ ବାଣ୍ଡିକୁ ବାହାରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଛନ୍ତି ।

ଶୁକର-ସର୍ବସ୍ୱ ଜାତିର ଶିଳ୍ପରେ ପ୍ରବେଶ

ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ଶିଳ୍ପୀ ଜାତିଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ; ଆମର ସୌଭାଗ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମୌଳିକ ବୃତ୍ତିରେ ଅଛନ୍ତି । ସେ ବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକରୁ ଅନେକେ ମରିବା ଉପରେ । ସେ ସବୁ ବୃତ୍ତି ବଦଳରେ ଯେଉଁ ନୂଆ ବୃତ୍ତି ସବୁ ଖୋଲୁଛି, ସେଥିରେ ଲୋପ ହୋଇଯାଉଥିବା ବୃତ୍ତିର ଲୋକଙ୍କୁ ଲଗାଇବାର ଉଦ୍ୟମ ଯଥାଯଥ ଭାବେ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ନୂଆ ବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ ହାତକୁ ଚାଲିଯାଉଛି । ଏଠାରେ ତାହାର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଦେବି ।

ଆମ ଦେଶରେ ଫରୁଆ ଓ କାଠ ପାନିଆର ଖୁବ୍ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାତିର ବୃତ୍ତି ଥିଲା । ଏହି କୁନ୍ଦୁରମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ବୃତ୍ତି ଲୋପ ହେବା ଉପରେ । ଏହାର କାରଣ, ଫରୁଆଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ଜିନିଷ ବଜାରକୁ ଆସିଲା । ଏସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ରାଜ୍ୟ ବାହାରୁ ଆସୁଛି । କ୍ରମେ ସରକାରଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଏହା ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ହେବାର ଉଦ୍ୟମ ହେବ । ସେତେବେଳେ ଏହି କୁନ୍ଦୁର-ମାନଙ୍କୁ ନୂଆ ବୃତ୍ତିରେ ତାଲିମ୍ କରି ଲଗାଇ ଦେବାର କଥା । ତା' ନ କରି, ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ନୂଆ ଫରୁଆ ତିଆରି ଶିଖାଇ, ଏ କୁନ୍ଦୁରମାନଙ୍କର ପୁରୁଣା ଫରୁଆ ତିଆରିରେ ଯେତେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ବି କିଛି ଫଳ ହେବ ନାହିଁ । କୁନ୍ଦୁରଙ୍କ କାଠ ଫରୁଆ

ବ୍ୟବହାର କର ବୋ'ଲି ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନର ହେବ ତାହାର ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ଫଳିବ ନାହିଁ । ସେହିପରି ସିଂହପାନିଆ କାରିଗରଙ୍କ ଦଶା । ନଆ କଳପାନିଆ ଯେ ପରିମାଣରେ ବଜାରରେ ପଶୁଛି ସେଥିରେ ଆଶଙ୍କା ହେଉଛି, ଲୋକେ ବେଶୀଦିନ ସିଂହପାନିଆକୁ ପସନ୍ଦ କରିବେ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ରୁଚି ବଦଳିଲି ବେଳକୁ ସିଂହ-କାରିଗର ଯଦି ନୂଆ ପାନିଆ କାମ ଧରିନପା'ନ୍ତି ତେବେ ସେମାନେ କ'ଣ କରିବେ ? ଏପରି ଉଦାହରଣ ଆଉ ଅଧିକ ଦେବାର ସ୍ଥାନ ଏ ନୁହେଁ । ଆଜି ଯେପରି ତନ୍ତୀ ଓ କମାରପିଲେ ବେକାର ହୋଇ ଗାଁରେ ବସିଥିବାବେଳେ, ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ ଲୁଗାକଳ ଓ ଲୁଗାକାରଖାନାରେ କାମ ପାଉଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଆଉ ଅନେକ ବୃତ୍ତିର ପରିଣାମ ହେଉଛି ।

ଜାତି ଅନୁସାରେ ବୃତ୍ତି ବଣ୍ଟନର ଦୋଷଗୁଣ

ଜାତି-ଲୋକଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ବୃତ୍ତିରେ ଏକଚାଟିଆ ଅଧିକାର ଦିଆହୋଇଥିଲି । ଏକଚାଟିଆ କାରବାର ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲେ ସେଇ ସେଇ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଲୋକର କ୍ଷତି ହୁଏ । ପ୍ରତି ଜାତିରେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କର ଏକା ବୃତ୍ତି ଥିବାରୁ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲି, ତେଣୁ କିଣିଲିବାଲି ନିଜ ରୁଚି ମୁତାବକ ଜିନିଷ ପାଉଥିଲି ଓ ଦାମରେ ବି ଠକିରେ ପଡୁ-ନଥିଲି । ଅପରନ୍ତୁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ବୃତ୍ତିର କୃତିର ଉତ୍କର୍ଷ ହଉଥିଲି । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ଯେ, ପ୍ରତି ବୃତ୍ତିରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ କାମ ମିଳିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲି । ଜାତିର କେତେଜଣ ପାରିବାର ଲୋକ ଗୁଡ଼ାଏ କାମ ଅକ୍ତିଆର କରି ନ ପିବେ, ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାପ୍ୟ ପ୍ରତି କାରିଗର-ଜାତିର ଲୋକଙ୍କର, 'ସେବା' ବଣ୍ଟା

ହୋଇଥିଲା । ଏ ସେବାରେ ମଧ୍ୟ 'ମାଡଚା' ନ ଥିଲା । ଆମ ଭାଷାରେ ସବୁ କାମର ନାମ ସେବା । ଅପରର ହିତ ଚିନ୍ତା କରି, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମରେ ଭାତ ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତା' ନାମ ସେବା । ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ କ'ଣ ହୋଇଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ, ଜଣା ନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଏ ଢଙ୍ଗରେ ଯବେ ବଡ଼ ସୁଚିନ୍ତିତ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରତି ଗାଁରେ ବଢ଼େଇ, କମାର, ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି, ଡମ, ହାଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତି କାରିଗର ଜାତିର ଗ୍ରାହକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଏପରି ହେବା ଫଳରେ ଏହି ଜାତିର ଜୀବନର 'ମାନ' ବଢ଼ିପାରୁନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ କାମ ପାଉଥିଲେ ଓ ଖାଇ-ବାକୁ ମୁଠେ ପାଉଥିଲେ । ଆମ ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଯଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମ୍ୟବାଦ ହୁଏ, ତେବେ 'ମାନ' ବଢ଼ିବା ତ ଦୂରର କଥା, ସମସ୍ତେ ଏହି ତୋରାକପାଣି ପାଇଲେ ପାଇବେ ।

ଜାତି ଅନୁସାରେ ବୃତ୍ତିବଣ୍ଟନକୁ ଅନେକେ ଖାଲି ଭାବ-ପ୍ରବଣତାରେ ନାପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅଭିଶପ୍ତ ହୋଇ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମ କରିବା ଜାତି ଅନୁସାରେ ବୃତ୍ତିବଣ୍ଟନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେ, ଏ କଥା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି । ଜାତିର ଯେଉଁ ଲୋକ ବଡ଼ କାମକୁ ଯୋଗ୍ୟ, ତାକୁ ବାଧା ଦଅଯିବା ଆମ ଜାତି ବିଭାଗର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ଯେ ପାରିବ ସେ ତ ଉପରକୁ ଯିବ ; କିନ୍ତୁ ଯେ ନ ପାରିବ, ତାହାର ବୃତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନ ରହିଲେ, ମୁକ୍ତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଆଗରେ ସେ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶ-ମାନଙ୍କରେ ଜାତିବିଭାଗ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ଅଭାଗା, ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅସହାୟ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ଠେଲିହୋଇ ଯାଇ ମେହେନ୍ତର ଓ ଝାଡ଼ୁଦାର ବୃତ୍ତିରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଆମ ଜାତିଗତ ବୃତ୍ତିଠାରୁ ଏହା

କେଉଁ ଗୁଣରେ ଭଲ ତାହା ସମାଜତତ୍ତ୍ୱବତ୍‌ମାନଙ୍କର ବସ୍ତ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ଦୟା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଓ ଅନୁକମ୍ପାର ପାତ୍ର, ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସମାଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମକୁ ଠେଲିଦଏ ତାହାର ମାନବକତା ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର ହୋଇନପାରେ ।

ହାଡ଼ିର ଛୋଟ କାମ

ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖାଯିବ, ଆଜ ଯାହା ଅବସ୍ଥା ହେଉ ନା କାହିଁକ, ଆମ ସୁଦନରେ ଆମେ ଆଜ ଯାହାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମ ବୋଲି କହୁଛୁଁ, ତାହା କରିବା ଆମ ସମାଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର କାମ ନ ଥିଲା, ବରଂ ବଡ଼ ଜାତି ସେ କାମ ନଜେ ଆଦର ନେଉଥିଲେ । ହାଡ଼ିର ଆର୍ଥିକ ଦୁର୍ଗତିର ସୁବିଧା ନେଇ ଆମେ ଆଜ ତାହାକୁ ପାଇଖାନା ସଫା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଉଥାଉଁ । କନ୍ତୁ ଏ କାମ ତାହାର ମୌଳକ ବୃତ୍ତି ବୋଲି କୌଣସି ସ୍ମୃତି-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଥିଲା ପର ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ଏବେ ବି ମଫସଲ ଗାଁରେ ସେ ଏ କାମ କରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଆଧୁନକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ୁଛି, ସେଇଠାରେ ସହରର ଚଳଣି ବ୍ୟାପୁଛି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଭବ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । କଛିଦନ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିଲି । ତାଙ୍କର ଆମେରିକାନ୍ ବନ୍ଧୁ ପାଇଖାନା ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ ବନ୍ଧ୍ରସ୍ୱରେ କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବ, କ୍ଷମା କରିବେ । ମୁଁ ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ (କମୋଡ଼ରେ) ବାହାରିକୁ ଗଲି, ତାହାର ତ ପାଣିକାଠ ନାହିଁ, ସେ ସଫା ହେବ କପରି ?" ମୋର ବନ୍ଧୁ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ଆମ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର କାମ ପାଇଖାନା ସଫା କରିବା ।"

ଏହା ପରେ ମୋ ବନ୍ଧୁ ସହରର ସାଧାରଣ ପାଇଖାନାମାନଙ୍କର ନଗ୍ନ-ଚିତ୍ର ଅତିଥିଙ୍କ ଆଗେ ଥୋଇଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ କଲେ ଯେ, ଏ ଜାତିଭେଦ ଉଠିଯିବାକୁ ଭାରତରେ ଉଦ୍ୟମ ହେଉଛି । ଅତିଥି ଯିବା ପରେ ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ପାଇଖାନା ଖଟିବା ଆମର କେଉଁ ଜାତିର କାମ ?" ବନ୍ଧୁ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଓଃ, ତୁମେ ବି ଆମେରିକାରୁ ଆସିଛ ପରା ।" ମୁଁ କହିଥିଲି, "ମୁଁ ଆମେରିକାରୁ ଆସିନାହିଁ ଯେ, ଆପଣ ବିଲାତରୁ ଆସିଲା ପରି କଥା କହୁଛନ୍ତି ।"

ଇଂରେଜ ଅମଳରୁ ଆରମ୍ଭ !

ତାହାର କାରଣ, ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ସହର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାରୁ ପ୍ରଥମେ ପାଇଖାନା ଖଟିବା ହାଡ଼ିଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ହେଲା । ରାଜାମାନେ କ'ଣ କରୁଥିଲେ ବୋଲି ଏବେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପଚାରିଛନ୍ତି । ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ପାଇନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ନଗରମାନଙ୍କରେ ପାଇଖାନା ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ପାଇଖାନା ପାଇଁ ଆମ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦ ବି ନ ଥିଲା । ତାହାର କାରଣ, ଆମର ଝାଡ଼ା ଫେରିବାର ନାମ, ବହିର୍ଭୂମି ଯିବା ବା ବାହାରକୁ ଯିବା । ଘର ଭିତରେ ପିଲାଙ୍କର ଓ ରୋଗୀଙ୍କର ମଇଳା ଅଳିଆ ଘରର ଲୋକେ ସଫା କରୁଛନ୍ତି । ବାହାରେ କପର ଝାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ହେବ ତାହାର ବିବରଣୀ ପଢ଼ିଲେ, ପରିଷ୍କାର ଜଣାପଡ଼ିବ ଯେ, ବାହାରେ ଯେଉଁଠି ସେଇଠି ବସିଯିବା ବିରୁଦ୍ଧରେ କଟକଣା ଥିଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣର ସଦାଚାର-ପଦ୍ଧତିରେ ଅଛି :—ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଗ୍ରାମଠାରୁ ଶରଟିଏ ମାରିଲେ ଯେତେ ଦୂର ଯାଇ-ପାରିବ, ସେତେ ଦୂର ଯିବ (ସହରରେ ଏହାର ତିନି ଗୁଣ ଦୂରକୁ

ଯିବାକୁ ହେବ) । ତିନ ମୁଠା ଆନ୍ତାଜରେ ଗୋଟିଏ ଗାତ ଖୋଳିବ ଓ ସେଠାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରି ଗାତ ପୋତି ଆସିବ * । ପିତୃ-ପ୍ରତିମଙ୍କ-ଠାରେ ଏ ଆଚାର ଦେଖି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଗୋସିଁ ବାପମାନେ ଏହା ନିୟମିତ ଭାବେ କରୁଥିଲେ । ପୋଖରୀ ତୁଠ ସଫା କରିବା, ଦାଣ୍ଡ ସଫା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଥିଲା । ଆମ ପୋଖରୀରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଚଷା, ତେଲି, ଭଣ୍ଡାରି, ଧୋବା ଇତ୍ୟାଦି ଗାଧୁଆନ୍ତି । ପିଲାଦିନେ ଥରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜଣେ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲୁଁ, ଆପଣେ! ଆପଣ ତେଲିଙ୍କ ଦାନ୍ତକାଠି ଉଠାଉଛନ୍ତି; ପଇତା ମାରି ହେବ ନାହିଁ ?” ସେ ଚିଡ଼ ଚିଡ଼ ହୋଇ କହିଲେ, “କିରେ, ତମ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତମକୁ କି ସଦାଚାର ଶିଖାଉଛନ୍ତି କି ? ପୋଖରୀ ତୁଠ ସଫା କଲେ ପଇତା ମାରି ହୁଏନାହିଁ ।”

ଜାତି-ବୃତ୍ତିକୁ ଯେଉଁମାନେ ପସନ୍ଦ କରୁନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ଭାବ ପ୍ରବଣତାର ସ୍ରୁଅରେ ଦେଖି ପାରୁନାହାନ୍ତି ଯେ, ସବୁ ବୃତ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରଖିବାକୁ ଯାଇ ଆମେ କେବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିଙ୍କର ବୃତ୍ତି ବୁଡ଼ାଇଦେଉଛୁ । ହାଡ଼ିଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମରେ ଅନୁକମ୍ପା ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ; ସାଧା ପାଇଖାନା ଚଳୁଥିବାଯାକେ ପାଇଖାନା ଘରକୁ ଆଉ କେହି ପଶୁନଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଜଳ ପାଇଖାନା ଚଳିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ ପାଇଖାନା ଭିତରେ ପଶି

* ଗ୍ରାମାଦ୍‌ବା ଶରବିକ୍ଷେପମାତ୍ରାମତୀତ୍ୟ ବୈ ଋତୌ
ନୈଋତ୍ୟାଂ ଦିଶି ଦୂରେ ନିଗଚ୍ଛେତ୍ ଚତୁର୍ଣ୍ଣାମ୍
ତତ୍ର ମୁତ୍ରୋତ୍ସର୍ଗଂ ଗର୍ତ୍ତଂ ତଥା କୃତ୍ବା ଗଭୀରକଂ

× × ×

ଦକ୍ଷିଣାମୁଖଉତ୍ସର୍ଗଂ କୁର୍ଯ୍ୟାନ୍ମୂତ୍ରପୁରୀଷୟୋଃ—

ପଦ୍ମପୁରାଣ—ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡ ।

ହାଡ଼ିଙ୍କୁ ବେକାର କରିବାର ଆରମ୍ଭ ହେଲଣି । ବାହୁଙ୍ଗ ଧରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା କଲେଣି । ବଢ଼େଇ, କମାର ଓ ତନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଏବେ ହେଉଛନ୍ତି ସେଇମାନେ ।

ଜାତି-ଲୋକଙ୍କୁ କାମ ମିଳିବାରେ ଅନ୍ତରାୟ

ଏ ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲେ ଜବାବ୍ ମିଳୁଛି ଯେ, ଆଜିର ପରିସ୍ଥିତିରେ, ଜାତି ଧରି ଶିଳ୍ପ ରହିପାରିବ ନାହିଁ । ତାଲିମ୍ ପାଇବାକୁ ନିମ୍ନତମ ଯୋଗ୍ୟତା ଯାହା ଅଛି, ବଢ଼େଇ, କମାର, ତନ୍ତୀ ଓ ହାଡ଼ି ମିଳେ ତାହା ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ସେହି ସେହି କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଦର୍ଶବାଦୀ ତ କହୁଛନ୍ତି, ଏପରି ହେଲେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର କଳଙ୍କ ଦୂର ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଯେ ସଂସ୍କାର ନାମରେ ସଂହାର ହେଉଛି ! ଅନ୍ୟ ଜାତିର ପିଲମାନେ ଯେ କାରିଗରି ଶିଖୁଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ରହୁନାହିଁ; କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କରଣ, ବଢ଼େଇ ବା ତନ୍ତୀ କାମ ଶିଖିସାରି ନିଜେ ଏ ବେପାର ଧରିବାକୁ ବାହାରୁ ନାହାଁନ୍ତି ; ଖାଲି ଚାକିରି ଖୋଜା ଚାଲିଛି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ବୁଡ଼ିଯିବାର ଏହା ଗୋଟିଏ କାରଣ ।

ଏବେ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟତାର ଆମେ ଅନୁକରଣ କରୁଥାଇଁ, ସେଥିରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପାରିବାର ଲୋକ ଉପରେ; କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଭଲ ପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ନଜର ପଡ଼େ; ଚାକିରିରେ ମଧ୍ୟ ସେଇମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ଆଦିବାସୀ ଓ ହରିଜନଙ୍କ ପାଇଁ ଚାକିରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁପାତରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ପାରିବାର ଲୋକ କେତୋଟି ମାତ୍ର ଏହା ପାଇବେ । ଯେଉଁମାନେ ପଢ଼ିନାହାନ୍ତି, ବା ପଢ଼ି ଭଲ ପାସ୍ କରିନାହାନ୍ତି

ସେମାନଙ୍କୁ କେଉଁଠା ଯୋଗାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର ସେପରି ସମାଜର ନୁହେଁ ।

ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଏହି ଦୋଷ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆବିଷ୍କାର କଲେଣି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜ-ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞଙ୍କ ଉକ୍ତି ଏଠାରେ ଦେଖାଯାଉ । ସେ କହୁଛନ୍ତି, "ଯେଉଁମାନେ ଅପାରିବାର, ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ ତଳକୁ ଖସିଯାଇଛନ୍ତି, ସେଇମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଭିମୁଖ୍ୟ କ'ଣ, ତାହା ଦେଖି ସମାଜର ନୈତିକ ବଳର କଳନା କରାଯାଏ । ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ ଅନେକେ ନିଶ୍ଚୟ ହାରିବେ, ଅନେକେ ତ ସଂଗ୍ରାମରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ପାଇବେ ନାହିଁ । ସମାଜର ବିବେଚନା ଶକ୍ତି ଥିଲେ, ସେ ଏଇ 'ହାରୁ'ଙ୍କ ପାଇଁ ଆଗ ବୃତ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବ, ବୁଦ୍ଧି ଖଟାଇ ଦେଖିବ, ଯେଉଁ ଯୋଜନା ହେଉଛି ସେଥିରେ କେତେ ପଛରେ ପଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି ଓ କେତେ ପାରିଉଠୁନାହାନ୍ତି । ସମାଜପତିମାନେ ଆତ୍ମପରୀକ୍ଷା କରି ସ୍ଥିର କରିବେ, ଯେଉଁ ଯୋଜନାରେ ଏତେ ଲୋକ ପଛରେ ପଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି, ବା ହାରିଯାଉଛନ୍ତି ସେପରି ଯୋଜନା ରହିବା ଉଚିତ ନା ରଦ୍ ହେବା ଉଚିତ ।" ଆମ ସଂସ୍କୃତିରେ ପାରିବାର ଓ ଅପାରିବାର ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ନଜର ଥିଲା ; ବୋଧହୁଏ ଅପାରିବାରଙ୍କ ଉପରେ ଆଗ ନଜର ପଡୁଥିଲା ; ଯେପରି ମା'ର ପଡ଼େ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆମ ଆଡ଼କୁ ଫେରିଲା ବେଳକୁ, ଆମେ ଆଉ ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ସ୍ଥିତିକୁ ଧରି ବସିବା ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଜାତିଭେଦ ଠିକ୍ ଯେଉଁ ସ୍ଥିତିରେ ପୂର୍ବେ ଥିଲା ସେପରି ରହିବ ବୋଲି ଆଶା କରିବା ଅଜ୍ଞତା ; କିନ୍ତୁ ବିନାସୋରେ ଉଠିଯିବ ବୋଲି ଧରି ବସିବା ମୂର୍ଖାମି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘଡ଼ସନ୍ଧି ବେଳ ପଡ଼ିଛି । ଏତେବେଳେ ଆଗକୁ ନ ବୁଝି, ଆତ୍ମପରୀକ୍ଷା ନ କରି ଅନ୍ଧଭାବେ ଅନ୍ୟର ଅନୁକରଣ କଲେ, ଘରପୋଡ଼ିରେ ମଶାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୋରୁ ମଧ୍ୟ ମରିଯିବେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ବିଚାରିବା ଉଚିତ । ଆଜି ଆମେ ଏବେ ଚାଲୁଥିବା ସ୍ଥିତିକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଥାଉଁ, ତାହା କ'ଣ ଏ ସ୍ଥିତିର ସ୍ୱାଭାବିକ ଉପଯୋଗିତା ଯୋଗୁଁ, ନା ଏହା ଆମକୁ ସୁହାଉଛି ବୋଲି ? ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କ ହାତରେ ସମାଜକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି, ସେମାନେ ଜାଣିତରେ ବା ଅଜାଣିତରେ ନିଜ ଜାତି ବା ଗୋଷ୍ଠୀର ପିଲାଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିର ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ, ବର୍ତ୍ତମାନର ସ୍ଥିତି ନିରଙ୍କୁଶ ଭାବେ ଚାଲୁଛି ବୋଲି ସନ୍ଦେହ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଚାଲୁଥିବା ଧାରା ସଂସ୍କୃତିକୁ ବୁଡ଼ାଉଛି ?

ଆମ ସମାଜର ନିୟନ୍ତା ଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ । ସେହିମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ରାଜା, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ଜାତିମାନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ଲକ୍ଷଣ ଥାଇ ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ସମାଜରେ ସବୁବେଳେ ଦରକାର । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହି କାମ ହେଉଛି, ଖାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟ 'ଜାତି'ରେ ତାହା ଆବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ । ଏପରି ହେବାର କଥା । ଏ ନୂଆ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଓ 'କ୍ଷତ୍ରିୟ' ମାନେ ଯୁଗଶାସ୍ତ୍ରର

ଛତ୍ରପାଦନ ଓ ଦେଶର ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା, ତାହା ନିଜ 'ଆଚରଣରେ ଦେଖାଇବାର ପ୍ରୟାସ କରୁନାହାନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କ ସେକ୍ରେଟାରୀ, କଲେଜ ଓ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଫେସର ଓ ଶିକ୍ଷକ, ଦେଶସେବକ ନେତା ଓ କର୍ମୀ; ଖବରକାଗଜର ସମ୍ପାଦକ—ଏମାନେ ଏ ଯୁଗର ନୂଆ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଯାହା ଯାହା ଲକ୍ଷଣ ପୂର୍ବରେ ସୂଚିତ ହୋଇଛି, ତାହା ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଅଛି କି ନାହିଁ ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତୁ । ଖାଲି ଯେ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଓ ପ୍ରଫେସରମାନେ ଆଜି ମନକୁ ମନ 'ସେବକ' ହୋଇଗଲେଣି ତାହା ନୁହେଁ, ଖବରକାଗଜ ସମ୍ପାଦକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ 'ସ୍ୱକରିଆ' ହେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଦେଶ-ସେବା ଅନେକଙ୍କର ପେଷା ହୋଇଗଲାଣି । ବିନୋବାଙ୍କ ପରି ଯେଉଁମାନେ ପୂର୍ବର ଧର୍ମମାର୍ଗକୁ ବାଚିକ ସମର୍ଥନ ଦେଉଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପୂର୍ବର ଧର୍ମର ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ଯାଇ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଖେଚେଡ଼ି ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି । ତାହା ପୁରୁଣାକାଳିଆଙ୍କୁ ଯେତିକି ଅସୁବିଧା ଲାଗୁଛି, ନୂଆଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବଳି ଅପ୍ରିୟ ହେଉଛି । ସନ୍ଦର୍ଭର ପ୍ରୟୋଜନରେ ନିତାନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବି । ପୂର୍ବରୁ ଚୈତନ୍ୟାଦି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଯାଇଛି ; ଏବେ ବିନୋବାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ସେ ଭଗବତ୍ ଗୀତା ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି ; ଓଡ଼ିଶାରେ ପଶିବା ମାତ୍ରେ ପୁଣ୍ୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଏ ପୁଣ୍ୟ ଭୂମିକୁ ଆସିଲେ ବୋଲି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯାହାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶା ପୁଣ୍ୟଭୂମି, ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସେ ଅବଜ୍ଞା କଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ, ପ୍ରୋଗ୍ରାମରେ କିନ୍ତା ହୋଇଥିବାରୁ, ସିଂହ-

ଦ୍ୱାରକୁ ଯାଇ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ପୁରୀର ଜନ-ସାଧାରଣ ଆଶା କରୁଥିଲେ, ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରକୁ ଯିବେ । ତହିଁ ଆର ଦିନ ସେ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତରେ । ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ମହିଳା ଯଦି ଯାଇ-ପାରିବେ ତେବେ ସେ ଯିବେ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ବିନୋବାଜୀଙ୍କ ଧର୍ମ ସଂସ୍କାରରେ ହେଲେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ । ଫ୍ରେଞ୍ଚ ଲେଡି ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ବିନୋବାଜୀ ପୁରୀକୁ ଆସି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଫେରିଲେ । ଏତିକରେ ସରିଲା ନାହିଁ ; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବୁକୁ ଯାଇ ସେ ଦେଉଳରେ ଜଗନ୍ନାଥ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଓ ଦେଉଳକୁ ନ ଯିବାପାଇଁ ଅନୁଚରମାନଙ୍କୁ ଅହ୍ୱାନ କଲେ । ସେ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଜେଲ୍‌ରେଇ ଲୁଚେଇ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବାର ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ରାଗ ଶାନ୍ତ ହେଲା ପରେ ବିନୋବାଜୀ ଗୋଟିଏ ବିବୃତ୍ତି ଦେବେ ବୋଲି ଅନେକେ ଆଶା କରି ନିରାଶ ହୋଇଛନ୍ତି । ବିନୋବାଜୀ ଈଶ୍ୱର ଦାନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ରାଜା, ମଠାଧୀଶ, ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ଓ ଛତିଶା ନିଯୋଗ, ସୁଆର ନିଯୋଗ-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚଳେ । ଫ୍ରେଞ୍ଚ ଲେଡିଙ୍କୁ ନେଇ ସିଂହଦ୍ୱାର ମୁହଁରେ ଠିଆ କରାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ଈଶ୍ୱର ନେଇ-ନଥିଲେ ବୋଲି ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟତ୍ୱର ମୂଲ୍ୟ ଦୃଢ଼ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆମ ସଂସ୍କୃତି ଧରି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବାକୁ ବସିବ, ତାହାର ବିନୟ ଓ ତ୍ୟାଗ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଲକ୍ଷଣ । ବିନୟ ଖାଲି କଥାରେ ନୁହେଁ, ଆଚରଣରେ ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ; ତ୍ୟାଗ ଖାଲି ଧନ ତ୍ୟାଗରେ

ନାହିଁ, ନିଜର ଅହଂକାର ଓ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ଜନ ଓ ମତ ପ୍ରତି ମମତା ତ୍ୟାଗରେ । ଯେଉଁମାନେ ନେତା ଓ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ସେମାନେ ଯଦି ଟଙ୍କା କରିବାରେ, ବିଳାସରେ, ଉଦର ପୋଷଣ ଓ ଶୋଷଣରେ ସାଧାରଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ଚପି କରି ରହିବେ ଓ ଟିକିଏ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ଅନାଦରରେ ଆଡ଼େଇ ଦେବେ ।

ମହାନାୟକଙ୍କ ଯାହା ଅବସ୍ଥା ଦେଶଶାସକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେଇଆ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଶାସକ-ଗୋଷ୍ଠୀ କ୍ଷତ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଓ ବୈଶ୍ୟବୃତ୍ତି ଏକାସଙ୍ଗେ କରୁଛନ୍ତି । ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନେ ଓ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ପରାଧୀନ ରାଜାମାନେ ଏ ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଅବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ରାଜାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଭୋଗ କରିବାରେ ନୁହେଁ, ତ୍ୟାଗରେ । ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆମର ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛି । ଆଜି ଶାସକମାନେ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଉଛନ୍ତି, ତାହା ଲୋକଙ୍କ ଆଖିରେ ବଡ଼ ବିସଦୃଶ ଦିଶୁଛି । ଲୋକଙ୍କର କ୍ରମେ ବିଶ୍ୱାସ ବଦ୍ଧମୂଳ ହେଉଛି ଯେ, ଆଜି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତରେ ଶାସନଦଣ୍ଡ ରହିଛି, ସେମାନେ ସୁବିଧା ଓ ବିଳାସ ଭୋଗ କରିବାରେ ଇଂରେଜ ଅଫିସର ଓ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାଙ୍କର ସରଣୀ ଅନୁସରଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦାହରଣ ଦେବି । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କର୍ତ୍ତାମାନେ ମାଗଣାରେ ଟେକ୍ସା ପାଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତାହା ଚାଲିଛି । ଏଣେ ବଡ଼ ଅଫିସରଙ୍କ ଦରମା କମୁ ବୋଲି ଦାବୀ ହେଉଛି, କିନ୍ତୁ ସାଆନ୍ତିଆ ଯୁଗର ଏ ପ୍ରଥାଟି ବନ୍ଦ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଡାକ୍ତରଖାନାର ଗୋଟିଏ କଣରେ ଖଟ ନ ପାଇ ରୋଗୀ ତଳେ ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି; ଆଉ ମୁଣ୍ଡେ ବଡ଼

ଅଫିସରମାନେ ବିନା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ବସା ଛୁଆ ପାଇ ବିନସ୍ୱତ୍ତ ଡାକ୍ତର ଓ ପରିଚାରିକାମାନଙ୍କର ସେବା ପାଉଛନ୍ତି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତେ ଉତ୍କଟ ହେଲଣି ଯେ, ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଉଥିବା ଅଫିସର ବି ସାମାନ୍ୟ ରୋଗରେ ଦଶ ବାର ଟଙ୍କାର ଔଷଧ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ତାହା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଭାବେ ସରକାରଠାରୁ ଆଦାୟ କରିବାକୁ ଲାଜ କଥା ବୋଲି ମନେ କରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଏହାର ଦୁଇଟି ପ୍ରତିକାର

ଏପରି ବୈଷମ୍ୟର ଦେଖି ସହର ଓ ମଫସଲରେ ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ରକମର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହେଉଛି । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଶାସକ ବଦଳାଇ ତାଙ୍କୁ, ବିପ୍ଳବ କରିବାକୁ ଡାକ ଦେଉଛନ୍ତି । ମଫସଲର ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି :—

ଅଳପ ଲୋକେ ଅଧିକାର
କମାଇ ଦେଲ ଦାମୋଦର ।

ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ବିପ୍ଳବର ଆହ୍ୱାନ ମଫସଲର ପୂର୍ବ ସଂସ୍କାର-ଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ଛୁଉଁ ନାହିଁ ; ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଭାଗୀ ନୁହନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଯେ କୌଣସି ପକ୍ଷ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲେ ସମାଧାନର ବାଟ ଫିଟିଯାଆନ୍ତା । ମଫସଲ ଲୋକେ ବିପ୍ଳବର ଡାକ ଶୁଣିଲେ, ଗଣତନ୍ତ୍ର ରୀତିରେ ବା କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ରୀତିରେ ଅବସ୍ଥା ସୁଧୁରିଯାଆନ୍ତା । ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର ଈଶ୍ୱର-ବିଶ୍ୱାସର ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ, ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତେ, ସେହି ବାଟରେ ସଂସ୍କାରର ସଙ୍କେତ ।

ଏ ଦୁଇଟି ବାଟରୁ କେଉଁ ବାଟଟି ଆମ ଦେଶର ଉପଯୋଗୀ ତାହା ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ମନେ ହେଉଛି, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟବାଦ ଏ

ଦେଶର ଜଳବାୟୁରେ ଉଧେଇବ ନାହିଁ । ସର୍ବହରା ଏକଜୁଟ୍ ହୋଇ ନିଜର ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସହିଂସ ଚେଷ୍ଟା କରିବ, ଶୋଷକମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିପ୍ଳବ କରି ସେମାନଙ୍କ ଶୋଷଣ ଲୋପ କରିବାକୁ ବିନସୋତ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ସମୂଳେ ଧ୍ୱଂସ କରିବ—ଏହା ମୋଟାମୋଟି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମତ । ଦୁର୍ବୃତ୍ତଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଲୋକେ ଭଗବତୀଙ୍କ ଉପରେ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହନ୍ତି । ଭକ୍ତ ଭଗବତୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ, "ମା ! ମୋର ପ୍ରତିପକ୍ଷର ମୁହଁ ଭାଙ୍ଗ ; ତାହାର ଜିଭ କୀଳି ଦିଅ ; ତାହାର କଠୋର ବାକ୍ୟକୁ ରୁଦ୍ଧ କର ; ତାହାର ଉଗ୍ରତା ଲୋପ କର ; ତାହାର ଉଗ୍ର ଗତି ରୋକ । ହେ ଗୌରାଙ୍ଗି ! ହେ ପୀତାମ୍ବରି ! ତୁମର ଓଜନଦାର ଗଦାରେ ମୋର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଚୂନା କର । (ମୋଟ ଉପରେ) ହେ କରୁଣାପୂର୍ଣ୍ଣନୟନେ, ମା ବଗଳେ ! ତୁମଠାରେ ନିଘା ରଖିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସମସ୍ତ ବିଘ୍ନ ତୁମେ ନାଶ କର ।"*

ଆମ ଲୋକେ ନିଜର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେଉଁ ହିଂସା ଦରକାର, ସେଥିପାଇଁ 'ମା'ଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ନିଜେ 'ଭଲ ପିଲା' ହୋଇ ରହିବାକୁ ଯୁଗ ଯୁଗ ହେଲା ଶିଖି ଆସିଛନ୍ତି । ଯେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତଙ୍କୁ ନାଶ କରିବାକୁ ବାହାରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଭଗବତ୍-ଅବତାର ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ; ତାଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ସାକ୍ଷାତ୍

---

* ମାତର୍ଭଞ୍ଜୟ ମେ ବିପକ୍ଷବଦନଂ ଜିହ୍ୱାଂ ଚଲାଂ କୀଲୟ
ବ୍ରାହ୍ମୀଂ ମୁଦ୍ରୟ ନାଶୟାଶୁ ଧିଷଣାମୁଗ୍ରାଂ ଗତିଂ ସ୍ତମ୍ଭୟ ।
ଶତ୍ରୂଂଶ୍ଚୂର୍ଣ୍ଣୟ ଦେବି ତୀକ୍ଷ୍ଣଗଦୟା ଗୌରାଙ୍ଗିପୀତାମ୍ବରେ
ବିଘ୍ନୌଘଂ ବଗଳେ ହର ପ୍ରଣମତାଂ କାରୁଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣେକ୍ଷଣେ ।
—ଶ୍ରୀ ବଗଳାମୁଖୀସ୍ତୋତ୍ରମ୍

ପରମେଶ୍ୱର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତତାଳି ଦେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇବାର ପ୍ରମାଣ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରେ ନାହିଁ । ଏ ଦେଶରେ ଜନତାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିପ୍ଳବ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; ଅନ୍ତତଃ ସମ୍ଭବ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଇନାହିଁ । ଆଜି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବି ଦେଖାଯାଉଛି, ଗତ ୨୫ ବର୍ଷ ହେଲା କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ କର୍ମୀ ହୋଇ ଯେଉଁମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ଓ ନିଷ୍ଠା ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟିର ହେଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଲୋକେ ବିଶେଷ ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି । ୨୫ ବର୍ଷ କାଳ ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି, ବାହାରୁ ଅଜସ୍ର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ମଧ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଟାଣୁଆ ଦଳ ଗଢ଼ିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହାନ୍ତି; ବୋଧହୁଏ ଗଢ଼ିପାରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରୁନାହାନ୍ତି—ଆଶା ଥିଲେ, ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସ ବା ଅନ୍ୟ ଦଳମାନଙ୍କର ସମର୍ଥନ ପାଇବା ପାଇଁ ନିଜ ମତରେ ବରାଦ ଅନୁସାରେ ପାଣି ମିଶାଇବାକୁ ବାହାରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଗଣତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ କାମ ଦେଖାଇବ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ, ନିଜର ଅଧିକାର ଦାବୀ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଶାସନ ଚଳୁଛି । ଆମ ଦେଶ ଚଳୁଥିଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପ୍ରତ୍ୟେକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେ । ଏବେ ବି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି, ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ । ଏ ଡାକ ଭଗବାନ୍ ଶୁଣିବେ ବୋଲି ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କର ଅଦ୍ୟାପି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ଏ ଦେଶର କବି ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ମୁହଁରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ କୁହାଇଛନ୍ତି, "ହେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମର ଗ୍ଳାନି ହୋଇ ଅଧର୍ମର

ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୁଏ ସେତେବେଳେ (ଅବସ୍ଥା ସୁଧାରିବାକୁ) ମୁଁ (ଏହିପରି) ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରେ ।"*

ଏହା ବଦଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ଯେ ନ ହୋଇଛି, ତା' ନୁହେ । ରୁଷ୍-ଅନୁଗାମୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମକୁ 'ଅଫିମ' ବୋଲି କହିବାର ଶୁଣି, ଆମ ଧର୍ମର ଅଗ ମୂଳ ନ ବୁଝି ଖାଲି ଯେ ଆମ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନେ ଆମ ଧର୍ମକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ; ଦଳ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ଇଂରେଜି-ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବିତ ସମସ୍ତ ଲୋକ-ଧର୍ମକୁ ବଡ଼ ନୀଚ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ମନେ କରୁଛନ୍ତି, ଆମ ଧର୍ମର କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡ, ପୂଜା ପର୍ବରୁ ବେଖାତିର କଲେ, ଆମ ଲୋକେ କୁସଂସ୍କାରରୁ ତ୍ରାହି ପାଇବେ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଗ୍ରହଣ କରିପିବେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏତିକିମାତ୍ର ଫଳ ହୋଇଛି ଯେ, 'ଶିକ୍ଷିତ'ଙ୍କଠାରୁ ଲୋକସାଧାରଣ ଅଲଗା ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି ଓ କୁସଂସ୍କାରର ସ୍ରୋତ ବେଳକୁ ବେଳ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ପ୍ରବଳ ହେଉଛି । 'ଶିକ୍ଷିତ'ଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଯେଉଁଠାରେ ଅବା ପଡ଼ୁଛି ସେଠାରେ ଲୋକେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେ ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ହେଉଛନ୍ତି ଓ ଅଧିକାର ଦାବି କଲାବେଳକୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ରହୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ହୋଇଛି, ମାସଫଳ ବା ସାପ୍ତାହିକ ରାଶିଫଳ । ଆମ ଦେଶ କର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲା, ଏବେ ବିଭିନ୍ନ ଆଦର୍ଶର ସଙ୍ଘର୍ଷରେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ରହିଛି ।

---

* ଯଦା ଯଦା ହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଳାନିର୍ଭବତି ଭାରତ ।
ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହମ୍ ॥
—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା, ୪।୭

ପ୍ରତିକାରର ପନ୍ଥା ସଂସ୍କୃତିର ଅନୁକୂଳ ହେବ

ଏ ଅବସ୍ଥାର ସଂଶୋଧନ ହେବ କିପରି ? ଆମର ଦେଶର ସଂସ୍କୃତିରେ ହେବ ଓ ଆମର ଗତିରେ ହେବ । ପୁଣି ଦେଶରେ ନିଷ୍ଠା ଓ ତ୍ୟାଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ । ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷିତ, କ୍ଷମତାରେ ଅଧିସ୍ଥ, ସେମାନେ ଶିକ୍ଷା ଓ କ୍ଷମତାର ଅଭିମାନରେ ବା ଧନର ମଦରେ ମତ୍ତ ନ ହୋଇ ବିନୀତ ଓ ସହନଶୀଳ ହେବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତୁ । ସେଇମାନେ ଏ ଦେଶର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସାଧୁ, ସନ୍ଥ ବା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୁଅନ୍ତୁ । ଯମ, ନିୟମ, ତପ ଓ ତ୍ୟାଗରେ ଜନ୍ମଗତ ଜାତିର କଥା ଉଠି ନ ପାରେ ; କେବେ ଉଠିନାହିଁ ।

ଏ କଥା କହିଦେବା ଯେତେ ସହଜ, କରିବା ସେତେ କଷ୍ଟ । କରିବାକୁ ମନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଜଣା ନ ଥିଲେ ଖାଲି ଭ୍ରମି ହେବା ସାର ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଦ୍ୟାପି କିଛି ନା କିଛି ସଂସ୍କାର ଓ ସଦାଚାରରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏ ବାଟ ଦେଖାଇବାକୁ ଅବା କେତେକାଂଶରେ ସମର୍ଥ । ନିଜର ଚଳିବାକୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରି ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଉଦ୍ୟମ କଲେ ଏମାନେ ପୁଣି ଥରେ ଦେଶକୁ ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ଚଳାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ କହିଲା ପରି, ଜୀବନର କେତେକ ବିଭାଗରେ ଆମ ଶାସ୍ତ୍ର ପାରଂପରିକ ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଲୋକେ ଦେଶାଚାର ଓ କୁଳାଚାରରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଆମ ସଂସ୍କୃତିର କାଳ ପୂରିଗଲାଣି ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ । ଅଦ୍ୟାପି ଦେଶରେ ଏପରି ମହାତ୍ମାମାନେ ବାହାରୁଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ପତନକୁ ରୋକି ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳ

ମାତକୁ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ * । ଏହା ଆମ ଜାତମାନଙ୍କ ଅକ୍ଷୟ ଥିବାର ଲକ୍ଷଣ । ମନର ଦୃଢ଼ତା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ସଂଯମ, ଜ୍ଞାନ ଓ ତପସ୍ୟା ଲୋପ ପାଇବାର ନୁହେଁ । ତାହା ଆଜ ଜଣକଠାରେ ଲୋପ ହୋଇଗଲେ, ଆଉ ଜଣଙ୍କଠାରେ ଦେଖା ଦେବ । ଯାହାଠାରେ ଦେଖାଦେବ, ତାକୁ ଅପାର ଜରୁ ନାହିଁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହା ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଆଜ ଯେଉଁମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲଉ-ଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଯଦି ଏ ଶକ୍ତି ଦେଖାନଯାଏ, ତେବେ ଯେଉଁମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯିବ ସେଇମାନେ ହେବେ ଏ ଯୁଗର ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଏହାର ସରଣୀ ଆଗରୁ ଫିଟିଛି

ଆଜ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଘୋଟିଛି ତାହା ଅଭୂତପୂର୍ବ ନୁହେଁ । ଥରକୁ ଥର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଘୋଟିଛି । ପ୍ରତି ଥର ଜଣା-ପଡ଼ୁଛି, ସତେ ଯେପରି ଏଇଥର ସବୁ ସରିଲା । ପାଉଁଶ ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ଅଗ୍ନିକଣାରୁ ପୁଣି ବାହାରିଚ, ସ୍ଫୁରିଆଡ଼କୁ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କଲାପରି ଅନେକ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପରେ ଅବସ୍ଥା ସୁଧାରିବାର ଭାର ପଡ଼ୁଛି । ଜାତି-ମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁଗର ପ୍ରୟୋଜନ ମେଣ୍ଟାଇ ନ ପାରିଲେ, ଆଡ଼େଇ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ଓ ନୂଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାହାରି ପ୍ରୟୋଜନ ମେଣ୍ଟାଇଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ନିରୀଶ୍ବରବାଦ ଫଳରେ ବେଦଧର୍ମ ଲୋପପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତେ ସମାନ ହେଲେ, ପେଟ ପୋଷିବାରେ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସେବାରେ । ବୈଷୟିକ

* Dr. Radhakrishnan—Religion and Society, P. 101

ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ମନୁଷ୍ୟର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ଉଚ୍ଚାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ । ଯେତେବେଳେ ଏହାର ଶୋଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ 'ଭୂମିହର' ବା ମାଣ୍ଡାନ ବୋଲାଇଲେ । ଆଉ ଥରେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବେଳେ ପୁଣି ସେହିପରି ବିପ୍ଳବ ହେଲା; ବଡ଼ ସାନ ହୋଇଗଲେ, ସାନ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ । ଏ ଦେଶରେ ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ଫଳରେ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇଛନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଅନ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କରିବାକୁ ସେହିପରି, ସେନାପତି, ସାମନ୍ତରାୟ, ପାତ୍ର, ସାହୁ, ନାୟକ, ବେହେରା, ଦାସ, ମହାପାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଉପାଧି ଦିଆହୋଇଛି । ଆଜିର ରାଜଶକ୍ତି ଇଚ୍ଛାକଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ସାଂଙ୍ଗ୍ଲା ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ଆଇନ କରିଦେଇପାରନ୍ତି । ସାଂଙ୍ଗ୍ଲା ବ୍ୟତୀତ ଏ କାଳର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ-ଠାରେ ଆଉ ଯଦି କିଛି ନ ଥିବ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କରେ ତ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ଲୋପ ।

ଲୋକଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଏ ସଂସ୍କାର କରିପାରିବ, ରାଜଶକ୍ତିକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି । ଆଜି ତ 'ପଇତା' କେବଳ ପୂଜାରୀ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟତା ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ମାତ୍ର ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଏ କାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଦି ଯୁଗର ପ୍ରୟୋଜନ ବୁଝାଇବାକୁ ଚାହୁଁଛ, 'ନୂଆ କରଣ', 'ନୂଆ କାରିଗର', 'ନୂଆ ଗଉଡ଼' ଓ 'ନୂଆ ହାଡ଼ି' ହେବାକୁ ପସନ୍ଦ କରେ, ତେବେ ତା'ର ସ୍ଥାନ, ସେଇ ସେଇ ଜାତିରୁ ଲୋକେ ଉଠି ପୂରଣ କରିବେ । ଏ ଦେଶରେ ସେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବି ବିରଳ ନୁହେଁ । 'ଶ୍ରୀମାଧବେନ୍ଦ୍ର' ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହୋଇଛନ୍ତି, 'ଶବରସ୍ୱାମୀ' ଜନ୍ମରେ ଶବର ଥିଲେ । 'ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ' ଓ 'ଜୀବ ଗୋସ୍ୱାମୀ' ମୁସଲମାନ ଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ଆମ ଦେଶରେ କାଳର ପ୍ରୟୋଜନଟା

ବଡ଼—ତାହାର ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ଗୁଚିଗଲା, ତାହାର ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ଗୁଚିଗଲା, ସେ ବିଷୟରେ କେହି ଚିନ୍ତିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରନ୍ତୁ

ଶିକ୍ଷିତ ସଜ୍ଜନମାନଙ୍କର ଯାହା ହେଉ, ଆମ ଦେଶର ଲୋକ-ସାଧାରଣଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରୁ ମନ ଛାଡ଼ିନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଜଗନ୍ନାଥ ପୀଠରେ ଶବର ଦେବତା ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି, ଅନ୍ନକୁ ନିର୍ମାଲ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ସବୁ ସଂପ୍ରଦାୟର ସବୁ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଗରେ ସମାନ ଆସନ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଜାଣିକରି ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବେ ବୋଲି ଦେଶର ଲୋକେ ଅଦ୍ୟାପି ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ପରାମର୍ଶ କଥାରେ ଉଆଡ଼ୁଏ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଓ ସାଧୁ-ମାନଙ୍କର ଆଚରଣ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି ଓ ମନକୁ ପାଇଲେ ମାନନ୍ତି * । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁମାନେ ବିପ୍ରଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଆଚାରରେ ମୂର୍ଖମାନେ ପାଠ ନ ଶିଖାଇବାରୁ ସମାଜ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । କ'ଣ କଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଏ ତାହାର ପୁନରୁକ୍ତି ଏଠାରେ ଆଉ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅଦ୍ୟାପି ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବସି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରନ୍ତୁ ।

---

*ବେଦୋଽଖିଳୋ ଧର୍ମମୂଳଂ ସ୍ମୃତିଶୀଲେ ଚ ତଦ୍‌ବିଦାଂ
ଆଚାରଶ୍ଚୈବ ସାଧୂନାଂ ମନସସ୍ତୁଷ୍ଟିରେବ ଚ ।

ରାଜଶକ୍ତିକୁ ସୁଧାରିବାକୁ ହେବ

ବହୁ ଗୁରୁଜନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛୁ, ରାଜଶକ୍ତି ତ ଭିନ୍ନ ମାର୍ଗରେ ଚାଲିଛି, ଆମେ କ'ଣ କରିବା ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖରେ ଏ କଥା ଶୋଭା ପାଏ ନାହିଁ, ତ'ହା ମୋର ଗୁରୁଜନମାନେ ବିଚାର କରିବେ । ରାଜଶକ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଚାଲିବାର କଥା । ଯଦି ଏବେ ନ ଚଳୁଛନ୍ତି, ତାହାର ଦୁଇଟି କାରଣ ହୋଇପାରେ—(୧) ହୁଏତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ, (୨) ନୋଚେତ୍ ରାଜଶକ୍ତି ଉତ୍‌ପଥଗାମୀ । ପ୍ରଥମଟି କାରଣ ହୋଇଥିଲେ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାର କ୍ଷମତା ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଯଦି କାରଣ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ରାଜଶକ୍ତିକୁ ବାଟକୁ ଆଣିବା ସକାଶେ ଜନଶକ୍ତିକୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣର । ବେଣ ରାଜାଙ୍କର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ :—

ଆମ ଦେଶରେ ବେଣ ବୋଲି ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇ ସେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ଧ ପରି ହୋଇଗଲେ । ସତ୍‌ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ନିଜକୁ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ମନେ କରି ନିଜ ମନମୁଖୀ ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ଧର୍ମ କର୍ମ ସବୁ ବୁଡ଼ାଇଦେଲେ । ଏଥିରେ ଲୋକସାଧାରଣ ଉଦ୍‌ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । କାଠର ଦୁଇ ପଟେ ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ଯେପରି ତହିଁ ମଝିରେ ଥିବା ପିମ୍ପୁଡ଼ିଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ହୁଏ, ସେପରି ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଓ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରେ, ଲୋକଙ୍କର ମହା ବିପଦ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ବେଣ ରାଜପଦର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣି ମଧ୍ୟ ମୁନି ଋଷିମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ସନ୍ତାଇ ସତ୍‌ପରାମର୍ଶଦ୍ୱାରା

ରାଜାଙ୍କୁ ବାଟକୁ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଯାଇ କହିଲେ, "ରାଜା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି କହୁଛୁ, ସେପରି ଆଚରଣ କର ; ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ଓ ତୁମର କୀର୍ତ୍ତି ରହିବ । ଦୁଷ୍ଟ ପରାମର୍ଶଦାତା ଓ ଖଣ୍ଡ ତସ୍କରଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ରାଜା ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରେ ତାହାର ରାଜତ୍ୱକାଳ ଶାନ୍ତିରେ କଟେ ଓ ପରେ ତାହାର ସୁନାମ ରହେ । ଲୋକେ ଯେପରି ଧର୍ମ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ବୁଝନ୍ତି ତୁମେ ସେହିପରି ଚଳ ।" ରାଜା ମୁନିମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଶୁଣିବେ କ'ଣ, ଆହୁରି ରାଗିଲେ । ଖୁସାମତିଆ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ, ସେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ଓ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ହିଁ ନ୍ୟାୟ ଓ ଧର୍ମ । ମୁନିମାନେ ନିରୁତ୍ସାହ ନ ହୋଇ ଅଉ ଥରେ ଆସି ବହୁ ଅନୁନୟ ବିନୟ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ତା'ପରେ ସେମାନେ ଦେଖିଲେ କାମ କରିବାକୁ ଲୋକଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଆଡ଼େଇ ହୋଇଗଲେ । ବେଣ ମଲେ ; ତା'ପରେ ମୁନିଋଷିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଆଉ ଜଣେ ରାଜା ହେଲେ ।

ଖାଲି ଯେ ଉତ୍ପଥଗାମୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାର ଉଦାହରଣ ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତାହା ନୁହେ ; ଯାହାଙ୍କୁ ଭଗବାନ ବୋଲି ମାନନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବକାଳରେ ତ୍ୟାଗୀ ଓ ଶାସ୍ତ୍ର-ବିଶାରଦ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶାସ୍ତି ଦେବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମିଳେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁଅନାତିମାନେ କ୍ଷମତା ଓ ମାନ ମଦରେ ମତ୍ତ ହୋଇଯିବାରୁ ଋଷିମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବିନାଶ ପାଇଁ ଶାପ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିକାର ନ କରି ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହି ଅଭିଶାପକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନିଜର ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ ଚକ୍ରରେ ମାରିଥିଲେ ଓ ନିଜେ ଜରା-ଶବରର କାଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଦେଲେ ।

ଏଠାରେ ବଳରାମଙ୍କୁ ଋଷିମାନେ ଶାସ୍ତି ଦେବା କଥାଟି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରୁଛୁ :

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ଲଗାଇବା ବଳରାମଙ୍କୁ ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ, 'ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବିନୀତ ଭାବରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଯାଇ ଅଧେ ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ମାଗନ୍ତୁ । ସେ ଦେଲେ ତ ଭଲ, ନ ଦେଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏତେକାଳ ଯେପରି ବଣରେ ରହିଲେ, ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ସେହିପରି ବଣରେ କଟାଇଦିଅନ୍ତୁ । ଘର ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ଭାଇ ଭାଇ ଭିତରେ ମାଡ଼ଗୋଳ ଲଗାଇବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ ।' ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନକୁ ଏହା ନ ପାଇବାର କଥା । ଏପରି ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ସେ ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ କ୍ଲୀବତା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତ ନିଜେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷ ଧରିଲେ ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ନିଜର ବିଶାଳ ସେନା ଦେଲେ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଯାଇ ବଳରାମଙ୍କୁ ନିଜ ପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଡାକିଲେ । ବଳରାମ କହିଲେ, "ଏ ଯୁଦ୍ଧ ମୋ ମତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କରାଉଛନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ଯେପରି ନ ହେବ ମୁଁ ସେପରି ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲି । ସେ ମୋ କଥା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିପାରିବି ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ମୋ କଥା ରହିଲା ନାହିଁ ବୋଲି କିଣ ମୁଁ ଭାଇକୁ ଛାଡ଼ି ତୁମ ପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ିବି ? ମୁଁ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ତୁମ ପକ୍ଷ ବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ନେବି ନାହିଁ ।"

ଯୁଦ୍ଧର ଉଦ୍‌ଯୋଗ ହେବାରେ ସେ ତୀର୍ଥ କରିବାକୁ ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥକୁ ବାହାରିଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ନାନ କରି, ଦେବର୍ଷି ଓ ପିତୃଙ୍କୁ ତର୍ପଣ କରିସାରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତୀର୍ଥକୁ ଗଲେ । ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର, ତ୍ରିହତୀର୍ଥ, ବ୍ରହ୍ମତୀର୍ଥ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ତୀର୍ଥ କରି ସାରି ସେ ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ

ଋଷିମାନେ କୁଳପତି ଶୌନକଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶବାର୍ଷିକ ଯଜ୍ଞ କରୁଥାନ୍ତି ।

ବଳଦେବଙ୍କୁ ଦେଖି ଋଷିମାନେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉଠିପଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇଲେ । ବଳଦେବ ସତ୍କାରରେ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରି ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳରେ ଆଖି ବୁଲାଇ ଦେଖିଲେ, ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ରୋମହର୍ଷଣ ଏକଥାକିଆ ହୋଇ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି । ରୋମହର୍ଷଣ ବଳଦେବଙ୍କୁ ଦେଖି ଉଠି ନ ଥାନ୍ତି, ଅଭିବାଦନ କରିବା ଦୂରର କଥା । ଏହି ରୋମହର୍ଷଣ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗର୍ଭରେ ନୀଚ ଜାତି ପୁରୁଷ ଔରସର ପିଲା । ଉଚ୍ଚକୁଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେ ଏପରି ଉଦ୍ଧତଭାବେ ବସିବାର ଦେଖି ବଳଦେବଙ୍କର ରାଗ ହେଲା । ସେ କହିଲେ, "ଏହି ନୀଚକୁଳସମ୍ଭୂତ ଲୋକ ଧର୍ମ-ପାଳକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କଠାରୁ ଓ ମୋଠାରୁ ଉଚ୍ଚରେ ବସିଛି । ସେ ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ; ବହୁତ ପଢ଼ିଥିବ । ତଥାପି ସେ ଏପରି ଅବିନୀତ । ମୁଁ ଏହାକୁ ବଧ କରିବି । ମୁଁ ତ ଏଇଥି ପାଇଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଅଦାନ୍ତ, ଅବିନୀତ, ପଣ୍ଡିତାଭିମାନୀ ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀ ଯେଉଁମାନେ, ସେମାନେ ପାତକୀ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ମୋର କାମ ।" ଏହା କହି ସେ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ରୋମହର୍ଷଣଙ୍କୁ ମାରିଦେଲେ ।

ଏଥିରେ ମୁନିମାନେ ଅତି ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ବଳରାମଙ୍କୁ କହିଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ଆଜ ଆପଣ ଯାହା କଲେ ତାହା ଅଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ । ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ନୀଚକୁଳ-ଜାତ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝି-ବିଚାରି ତାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାସନ ଦେଇଛୁ । ସେ ଦୁର୍ବିନୀତ ବୋଲି ପରେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏ ଯଜ୍ଞ ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ଦୋଷ ଧରା ହେବାର ନୁହେଁ । ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ମାରିଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧ କରିବାର

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆପଣ ଯୋଗେଶ୍ୱର, ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦୋଷ ଲାଗିନପାରେ ; କିନ୍ତୁ ଲୋକସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବଳରାମଙ୍କୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲା । ସମୁଦାୟ ଭାରତବର୍ଷର ମଧ୍ୟଭାଗ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି, ସମାହିତ ଚିତ୍ତରେ ବର୍ଷେକାଳ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳନ ଓ ତୀର୍ଥସ୍ନାନ କରି ବଳରାମ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାତକରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇଥିଲେ ।

ପ୍ରତିକାରର ମୂଳରେ 'ବଡ଼'ର ତ୍ୟାଗ

ନିଜର ଆଚରଣରେ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରଥମେ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ହେବ; ତାହା ନ ହେଲେ ଲୋକଶକ୍ତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ଯେ ତୁଲାଇବାକୁ ବସିବେ, ସେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ବଡ଼ ଭାଗ ମାଡ଼ିବସିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ନୈତିକ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼େ କେବଳ ତ୍ୟାଗରେ । ସେ ତ୍ୟାଗରେ ଯେ ଉପରକୁ ଉଠିପାରେ, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ୱୟଂ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ଜନାର୍ଦ୍ଦନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତି ଦେବାର ଅଧିକାର ତାଙ୍କର ଅଛି ବୋଲି ଉପରେ ଦେଖାଇଦିଆଗଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣର ସତ୍ତା ସଂଖ୍ୟାରେ ନାହିଁ, ମହତ୍ତ୍ୱରେ । ସେଇମାନେ ବଞ୍ଚିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଦୁରବସ୍ଥା ଦୂର ହେବ । ସେଇମାନେ ଯଦି କହିବେ— ଜାତି ରହିବ, ତେବେ ଜାତି ରହିବ ; ଯଦି କହିବେ ଉଠିଯିବା ଦରକାର ତେବେ ଉଠିଯିବାରେ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ସହଯୋଗ କରିବେ । ସେଇମାନଙ୍କ ମତରେ ଦେଶର ବୈଷୟିକ ସ୍ଥିତି ଓ ଗତି ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ । ଅନ୍ୟ ଦେଶ ପରି ଆମ ଦେଶର ଧର୍ମ, ବୈଷୟିକ ସମୃଦ୍ଧି ଓ ସୁଖଭୋଗଠାରୁ ଭିନ୍ନ ନୁହେ । ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଓ କାମ ତିନୋଟି ଭିତରେ ସମତା ରକ୍ଷି

ଚଳିବା ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ବଶିଷ୍ଟତା * । ଏହି ସମତା ଫଳରେ ହିଁ ଏ ଦେଶର ଲୋକେ ବିଷୟ ମଦରେ ଅନ୍ଧ ନ ହୋଇ ଶାନ୍ତିରେ ରହନ୍ତି । ଦେଶର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦେଶ କାଳ ଓ ପାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମାଜକୁ ସଜାଡ଼ି ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ନ ପାରିଲେ, ନିଜେ ଯିବେ ଓ ପିତୃ-ପୁରୁଷଙ୍କୁ ନରକଗାମୀ କରିବେ ।

ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ତିମ ବେଳ ହେଲାଣି ବୋଲି ଜଣାପଡୁଥିଲେହେଁ ପୂର୍ବ ଅଂରମାନଙ୍କ ପରି ପୁଣି ପାଉଁଶ ଭିତରୁ ନିଆଁ ବାହାରିବ । ପୁଣି ଯଥାସମୟରେ ବର୍ଷା ହେବ, ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ, ଜାତି ଜାତି, ଗୋଷ୍ଠୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ କ୍ଷୋଭ ରହିବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକର ତ୍ୟାଗ, ସତ୍‌ଚିନ୍ତା ଓ ସତ୍‌ପଥରେ ସାଧନା । ତେବେ ଲୋକେ ସୁଖଶାନ୍ତିରେ ରହିବେ, ନୀରୋଗ ହେବେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ଚାଲିବ ଓ କାହାର କୌଣସି ଦୁଃଖ ରହିବ ନାହିଁ ।

କାଳେ ବର୍ଷନ୍ତୁ ପର୍ଜନ୍ୟଃ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟଶାଳିନୀ
ଦେଶୋଽୟଂ କ୍ଷୋଭରହିତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ସନ୍ତୁ ନିର୍ଭୟାଃ ॥
ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖିନଃ ସର୍ବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟାଃ
ସର୍ବେ ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟନ୍ତୁ ମା କଶ୍ଚିଦ୍ ଦୁଃଖଭାଗ୍ ଭବେତ୍
ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ ।

---

* ଧର୍ମାର୍ଥକାମାଃ ସମମେବ ସେବ୍ୟାଃ
ଯୋ ହ୍ୟେକଶକ୍ତଃ ସ ନରୋ ଜଘନ୍ୟଃ ।